

โครงการออกแบบวัดป่าท่ากฐิน จังหวัดหนองคาย

โดย

นายอาทิตย์ วัชรานุกัสน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

โครงการออกแบบวัดป่าท่ากฐิน จังหวัดหนองคาย

โดย

นายอาทิตย์ วัชรานุกัสน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

DESIGN PROJECT WATPATHAGRATIN NONG KHAI PROVINCE

By

Artit Watcharanutud

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

MASTER OF ARCHITECTURE

Department of Related Arts in Architecture

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2011

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “โครงการออกแบบวัด
ป่าท่ากฐิน จังหวัดหนองคาย ” เสนอโดย นายอาทิตย์ วัชรานุทัศน์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตาม
หลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัตน์วงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

อาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ อินพันทัง)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร)

...../...../.....

52053206 : สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย

คำสำคัญ : สถาปัตยกรรมอีสานเหนือ/ สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้าง/ พุทธสถาปัตยกรรม

อาทิศย์ วัชรานุกัสน์ : โครงการออกแบบวัดป่าท่ากฐิน จังหวัดหนองคาย. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : อ.วนิดา พึ่งสุนทร. 226 หน้า.

การออกแบบ วัดป่าท่ากฐิน จังหวัดหนองคาย จากการศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมอีสานเหนือ กรณีศึกษาวัดใน อ.เชียงคาน จังหวัดเลย อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย และ อ.เมือง จ.หนองคาย มุ่งศึกษาในประเด็นเรื่องลักษณะทางสถาปัตยกรรม ที่ได้รับอิทธิพลต่างๆ ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของกลุ่มคนและวัฒนธรรม ซึ่งเกิดจากกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ดั้งเดิม และการย้ายถิ่นฐาน ประกอบไปด้วยคนไทย ลาว ญวน โดยมีลักษณะที่แตกต่างทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ผนวกกับการลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม พบว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมมี หลากหลายรูปแบบเกิดขึ้นจากหลากหลายปัจจัย จากเดิมที่เคยเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้างซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ศาสนา และความเชื่อของคนในชุมชน แต่เมื่อมีปัจจัยภายนอกอันประกอบด้วย อิทธิพลจากคนพระสงฆ์ และปัจจัยภายนอกทำให้อิทธิพลของภาคกลางมีเข้ามาเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมไปในลักษณะ “แทนที่” คือรับสิ่งใหม่และละทิ้งสิ่งเก่าไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วนี้ได้ก้าวข้ามกระบวนการคัดสรร การรับโดยไม่พิจารณาใคร่ครวญถึงความเหมาะสม จึงทำให้พุทธสถาปัตยกรรม อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นหายไป ทำให้ต้องพิจารณารูปแบบที่ความเหมาะสมในการออกแบบสถาปัตยกรรมที่ สะท้อน ส่งเสริม และตอบสนองต่อวิถีของท้องถิ่น ที่ควรจะเป็น และใช้ประโยชน์อาคารสถาปัตยกรรมได้เหมาะสมพอควร กับวิถีชีวิต กับกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มากกว่าการนำรูปแบบอื่นมาใช้โดยไม่ได้อำนาจใคร่ครวญ

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2554

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

52053206 : MAJOR : (THAI ARCHITECTURE)

KEY WORD : NORTH EAST ARCHITECTURE/ ARCHITECTURAL INFLUENCED A
LANCHANG/ BUDDHIST ARCHITECTURE

ARTIT WATCHARANUTUD : DESIGN PROJECT WATPATHAGRATIN NONG KHAI
PROVINCE. THESIS ADVISOR : WANIDA PERNGSUNTHRON . 226 pp.

The design of Wat Pathagratin ,Nongkhai province, by selecting cases of local temples in Chiang Kan district in Loei ,Sri Chiangmai and Muang district in Nong Krai ,especially in architectural style aspects influenced from diversity of races and cultures that come from local people who live in traditional area and immigrants , including, Thai ,Laos and Yuan people which differences in culture

By studying historical data combined with site survey, the architectural styles are causes by various factors. In the past, It was influenced by Lan Chang architecture which relate to environment, local life ,religion and belief of the people in the society.

However, there are other factors ,for example, people ,monks including influenced from Central region cultural that change the architectural style in the “Replacement” concept by getting something new and displace the old one. The rapidly change has passed the screeching process without considering the others as appropriateness of a design that reflects and responds to encourage local people should be moderately fit and make the building as a way of life for people living in the area , than the other forms are use without careful consideration .

Department of Related Arts in Architecture Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2011

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาจัดทำวิทยานิพนธ์เรื่อง โครงการออกแบบ วัดป่าท่ากฐิน จังหวัดหนองคาย ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ อาจารย์วันดา พึ่งสุนทร อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และอาจารย์ชาญวิทย์ สุขพรผู้ให้คำปรึกษา และให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ ต่องานมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก ที่ได้กรุณาสละเวลามาเป็น ประธานกรรมการในการสอบวิทยานิพนธ์นี้ และให้คำแนะนำในการแก้ไขที่ดีรวมถึง ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ดร.วิระ อันพันทัง ที่กรุณาสละเวลามาเป็นกรรมการในการสอบ วิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ชี้แนะมุมมองและข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ ในการปรับปรุงกระบวนการ ทำงานและการออกแบบงานสถาปัตยกรรมของวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ขอขอบคุณ ผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านท่ากฐินสำหรับความร่วมมือในการให้ข้อมูลและการ ดำรวจพื้นที่ของหมู่บ้านในการลงภาคสนาม ขอขอบคุณ พี่จักร พี่นริศ พี่ต้น ก้อง โย โต น้องเมย์ ที่ อุตสาหะลงแรงช่วยงานกันอย่างเต็มที่

ท้ายนี้ใคร่ขอกราบขอบพระคุณ ป้า และแม่änk ที่คอยช่วยเหลือสนับสนุนมาโดยตลอด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ณ
สารบัญภาพ	ญ
สารบัญลายเส้น	ด
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
เป้าหมายของโครงการ	4
วัตถุประสงค์ของโครงการ.....	4
ขอบเขตของการศึกษา.....	4
ผลที่คาดว่าจะได้รับ	5
วิธีดำเนินงาน.....	6
แหล่งข้อมูล	7
2 การศึกษาทั่วไปเกี่ยวกับศิลปสถาปัตยกรรมอีสาน	8
ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านช้างโดยสังเขป.....	8
ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรสุโขทัย.....	8
ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรล้านนา	10
ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรอยุธยา	13
กำเนิดล้านช้างสามอาณาจักร	17
การสูญเสียเอกราชแก่สยาม	19
การปกครองของสยาม	20
องค์ประกอบทางพุทธสถาปัตยกรรมพื้นบ้านอีสาน.....	24
วัดในอีสาน.....	24
ตำแหน่งที่ตั้งวัด	25
ลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม.....	26

บทที่	หน้า
	เอกลักษณ์ของศิลปสถาปัตยกรรมของวัดในภาคอีสาน..... 27
	องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในวัดในภาคอีสาน 30
	ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัดและสถาปัตยกรรม 36
3	พื้นที่ศึกษาและการเก็บข้อมูล..... 41
	ข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่เก็บข้อมูล 43
	รูปแบบสถาปัตยกรรมจากการเก็บข้อมูล 51
	วัดที่สำรวจและเลือกจากเกณฑ์ที่กำหนด..... 52
	วิเคราะห์เปรียบเทียบจากการเก็บข้อมูล 124
4	กรณีศึกษา..... 137
	กรณีศึกษา การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย..... 137
	กรณีศึกษา การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทยสมัยโบราณ..... 144
5	การวิเคราะห์หาพื้นที่ใช้สอย..... 152
	กระบวนการในการวิเคราะห์หาพื้นที่ใช้สอยโครงการ 152
	สรุปพื้นที่โครงการ..... 156
	ที่ตั้งโครงการ 157
	สรุปโครงการ 161
6	ภาคออกแบบ..... 163
	ที่ตั้งโครงการ 163
	วิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ..... 173
	แนวความคิดหลักในการออกแบบ..... 179
	แบบสถาปัตยกรรม 190
	หุ่นจำลอง..... 207
7	สรุป..... 222
	บรรณานุกรม 224
	ประวัติผู้ทำวิจัย..... 226

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงการรูปแบบการใช้งานอาคารภายในวัด	38
2	ตารางแสดงข้อมูลจากการศึกษาลงพื้นที่	124
3	ตารางวิเคราะห์ขนาดของลิ้ม.....	152
4	ตารางวิเคราะห์ขนาดของพระธาตุ.....	153
5	ตารางแสดงพื้นที่ใช้สอยของกลุ่มภูมิ.....	153
6	ตารางแสดงการวิเคราะห์หอแจก.....	154
7	ตารางแสดงพื้นที่ใช้สอยของลานอเนกประสงค์	155
8	ตารางแสดงพื้นที่ใช้สอยของห้องน้ำส่วนกลาง.....	155
9	ตารางวิเคราะห์ลักษณะที่ตั้งโครงการ	178

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงวิธีดำเนินการ.....	7
2	سيمโปรงพื้นบ้าน วัดโพธิ์ชัยเสมาราม.....	33
3	รูปแสดงเส้นทางการศึกษาสถาปัตยกรรมในพื้นที่.....	41
4	รูปแสดงพื้นที่ทำการสำรวจภาคสนามเพื่อศึกษาสถาปัตยกรรม.....	42
5	รูปแสดงพื้นที่ทำการเกษตรระหว่างทางจากอ.เชียงคาน จังหวัดเลย ถึง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย.....	42
6	ภาพแสดงแผนที่จังหวัดหนองคาย.....	43
7	ภาพแสดงแผนที่จังหวัดเลย	45
8	ภาพแสดงผังรวมทางกายภาพ อ.เชียงคาน จังหวัดเลย.....	48
9	ภาพแสดงผังรวมทางกายภาพ อ.ศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย.....	49
10	ภาพแสดงผังรวมทางกายภาพ อ.เมือง จังหวัดหนองคาย.....	50
11	ภาพแสดงป้ายวัดท่าครก	52
12	รูปแสดงผังวัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย.....	53
13	รูปแสดงด้านหน้าของสิมวัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย.....	54
14	รูปแสดงหอประพุคตตั้งอยู่ทางด้านซ้ายของสิม	54
15	รูปแสดงลักษณะทางหงส์ของสิม.....	55
16	รูปแสดงการประดับตกแต่งอาคารด้วยปูนปั้น และทาสี ที่มีอิทธิพลญวน.....	55
17	ภาพแสดงป้ายวัดป่าไต้	60
18	รูปแสดงผังวัดป่าไต้ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	60
19	รูปแสดงด้านข้างของสิมวัดป่าไต้ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	61
20	รูปแสดงซุ้มประตูของสิม วัดป่าไต้ อ.เชียงคาน จ.เลย	62
21	รูปแสดงหอประพุคต วัดป่าไต้ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	62
22	รูปแสดงด้านหน้าของสิมวัดป่าไต้ อ.เชียงคาน จ.เลย	63
23	รูปแสดงพระประธานและภายในของสิมวัดป่าไต้ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	64
24	แสดงป้ายวัดมหาธาตุ.....	69
25	รูปแสดงผังวัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย	70
26	รูปแสดงวิหารเก่าที่เปลี่ยนการใช้งานเป็นหอแจกของวัดมหาธาตุ	

ภาพที่		หน้า
	อ.เชียงคาน จ.เลย	71
27	รูปแสดงสิมหลังที่ใช้งานในปัจจุบันของวัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	71
28	รูปฮ้างฝั่งเกาะสลักไม้เป็นลวดลายพญานาคเกี่ยวพันของวัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย	72
29	รูปแสดงซุ้มประตูสิม วัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	72
30	แสดงป้ายวัดศรีคุณเมือง	77
31	รูปแสดงผังวัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย	78
32	รูปแสดงทัศนียภาพสิมวัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย	78
33	รูปแสดงพระธาตุวัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย ตั้งอยู่เยื้องกับสิมวัดศรีคุณเมือง	79
34	รูปแสดงโครงหลังคาที่เป็นรูปแบบคล้ายสุโขทัย	80
35	รูปแสดงคันทวยพญานาค เป็นของเดิมยังใช้งานได้ดี	80
36	36 รูปแสดงลักษณะของหน้าบัน วัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย	81
37	แสดงป้ายหน้าวัดข้างเือก	86
38	รูปแสดงผังวัดข้างเือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย	86
39	รูปแสดงด้านหน้าสิมวัดข้างเือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย.....	87
40	รูปแสดงพระธาตุวัดข้างเือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย	88
41	รูปแสดงหางหงส์และโครงสร้างหลังคาบางส่วนวัดข้างเือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย.....	89
42	รูปแสดงหางข้อฟ้าวัดข้างเือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย.....	89
43	รูปแสดงด้านข้างของสิมวัดข้างเือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย	90
44	รูปแสดงศาลเจ้าแม่สองนางวัดข้างเือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย	90
45	แสดงป้ายหอรระฆังวัดวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ.....	95
46	รูปแสดงผังวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย	95
47	รูปแสดงด้านหน้าของสิมวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย	96
48	รูปแสดงข้อฟ้าของสิมวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย.....	97
49	รูปแสดงคันทวยแขนนางลวดลายพรรณพฤกษาวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย.....	97

ภาพที่		หน้า
50	แสดงป้ายวัดศรีบุญเรือง	102
51	รูปแสดงผังวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย.....	102
52	รูปแสดงด้านหน้าของสิมวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย.....	103
53	รูปแสดงทัศนียภาพของสิมวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย.....	104
54	รูปแสดงรูปแบบของหอกลองหรือหอโปง สิมวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย ...	104
55	รูปแสดงศิลาจารึกวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย	105
56	แสดงป้ายวัดศรีสุมงคล.....	110
57	รูปแสดงผังวัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย	110
58	รูปแสดงทัศนียภาพของสิมวัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย	111
59	รูปแสดงพระประธานและภายในของสิมวัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย.....	112
60	รูปแสดงฐานและลักษณะด้านข้างของสิมวัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย.....	112
61	แสดงป้ายประวัติเจ้าแม่สองนางของวัดหายโคก.....	117
62	รูปแสดงผังวัดหายโคก อ.เมือง จ.หนองคาย.....	117
63	รูปแสดงทัศนียภาพของสิมวัดหายโคก อ.เมือง จ.หนองคาย.....	118
64	รูปแสดงพระประธานและภายในของสิมวัดหายโคก อ.เมือง จ.หนองคาย	119
65	รูปแสดงด้านข้างสิมวัดหายโคก อ.เมือง จ.หนองคาย.....	119
66	รูปแสดงการใช้พื้นที่บริเวณด้านหน้าของสิมหรือวิหาร.....	127
67	รูปแสดงโครงสร้างไม้ระบบข้อตักดาแบบมีจันทัน	128
68	รูปแสดงบัวลูกแก้วอกไก่.....	129
69	รูปแสดงเสาบัวสี่เหลี่ยม.....	130
70	รูปแสดงลักษณะของหลังคา วัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย	131
71	รูปแสดงลักษณะของซุ้มประตู วัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	132
72	รูปแสดงด้านข้างวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย	133
73	รูปแสดงลักษณะคันทวยแขนนาง วัดประดิษฐารามคุณ(หอก่อง) อ.เมือง จ.หนองคาย.....	134
74	รูปแสดงลักษณะราวบันไดพญานาค วัดป่าไผ่ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	135
75	รูปแสดงลักษณะธูปแด้ม วัดป่าไผ่ อ.เชียงคาน จ.เลย	136
76	รูปแสดงพระมหาธาตุเจดีย์	137

ภาพที่	หน้า
77 รูปแสดงพระโพธิบัลลังก์.....	146
78 รูปแสดงพระอนิมิสเจดีย์.....	147
79 รูปแสดงพระรัตนฆรเจดีย์.....	147
80 รูปแสดงพระอชปาลนิโครธเจดีย์.....	148
81 รูปแสดงพระมุกจินทเจดีย์.....	149
82 รูปแสดงพระราชาชนเจดีย์.....	149
83 รูปแสดงพระประธานพระวิหาร.....	150
84 รูปแสดงภาพถ่ายเก่าพระธาตุบังพวน.....	151
85 รูปแสดงพระธาตุบังพวนในปัจจุบัน.....	151
86 แผนที่ผังโครงการ.....	157
87 รูปแสดงภาพถ่ายทางอากาศแสดงพื้นที่หมู่บ้านท่ากฐิน.....	163
88 รูปแสดงเส้นทางสัญจรหลักหน้าหมู่บ้าน.....	164
89 รูปแสดงสภาพทั่วไปหน้าหมู่บ้าน.....	164
90 รูปแสดงเส้นทางสัญจรภายในหมู่บ้าน.....	165
91 รูปแสดงสภาพทั่วไปของหมู่บ้านในช่วงต้น.....	165
92 รูปแสดงสภาพทั่วไปของหมู่บ้านในช่วงกลาง.....	166
93 รูปแสดงสภาพทั่วไปของหมู่บ้านในช่วงปลาย.....	167
94 รูปแสดงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนคือศาลปู่เจ้า.....	168
95 รูปแสดงขอบเขตของวัดป่าท่ากฐินหรือโครงการ.....	168
96 รูปแสดงสภาพของห้วยยางและหนองนาทา.....	169
97 รูปแสดงองค์ประกอบภายในวัด.....	170
98 รูปแสดงองค์ประกอบภายในวัด.....	171
99 รูปแสดงสถานีอนามัยและสภาพป่าภายในวัด.....	172
100 รูปแสดงถนนหน้าหมู่บ้านและภายในหมู่บ้านที่ผ่านเข้าไปตรงกลาง และแยกออกเป็น 2 สาย ไปยังถนนเลียบแม่น้ำโขง.....	174
101 รูปแสดงพื้นที่บ้าน(สีฟ้า) พื้นที่โรงเรียนและอนามัย(สีแดง) และพื้นที่วัดที่อยู่ติดกัน(สีเหลือง).....	175
102 รูปแสดงมุมมองที่มองออกมาภายนอกจากส่วนกลางของพื้นที่โครงการ.....	176

ภาพที่	หน้า
103	รูปแสดงทิศทางการไหลของน้ำ 177
104	รูปแสดงลักษณะสถาปัตยกรรมประเภทลิมที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาและใกล้เคียง..... 179
105	รูปแสดงลักษณะสถาปัตยกรรมประเภทพระธาตุที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาและใกล้เคียง.. 180
106	ลิมที่บวัดศรีฐาน อ.ธวัชบุรี จ.ร้อยเอ็ด 181
107	ลิมวัดศรีชมชื่น อ.เมือง จ.ขอนแก่น..... 182
108	ลิมวัดจักรวาลภูมิพิณ จ.อาจสามารถ จ.ร้อยเอ็ด 182
109	รูปแสดงลักษณะและลวดลายศิลปกรรมบนหน้าจั่ว วัดศรีคุณเมือง อ.เขียงคาน จ.เลย..... 183
110	รูปแสดงลักษณะและลวดลายศิลปกรรมบนหน้าจั่ว วัดศรีคุณเมือง อ.เขียงคาน จ.เลย..... 183
111	รูปแสดงลักษณะและลวดลายศิลปกรรมบนยั้งผึ้งและซุ้มประตู วัดศรีคุณเมือง อ.เขียงคาน จ.เลย..... 184
112	รูปแสดงลักษณะและลวดลายศิลปกรรมบนหน้าจั่ว วัดมหาธาตุ อ.เขียงคาน จ.เลย..... 185
113	รูปแสดงการวิเคราะห์พื้นที่โครงการ 186
114	รูปการแบ่งพื้นที่ตาม zone 187
115	การแบ่งพื้นที่จากการศึกษา 188
116	ผังโครงการวัดป่าท่ากฐิน 190
117	รูปด้านรวมโครงการทิศใต้..... 191
118	รูปด้านรวมโครงการทิศตะวันออก 191
119	รูปด้านรวมโครงการทิศเหนือ 191
120	รูปด้านรวมโครงการทิศตะวันตก 191
121	แสดงรูปด้านพระธาตุ 193
122	แสดงรูปด้านหน้าลิม 194
123	หุ่นจำลองพื้นที่ของโครงการ..... 207
124	หุ่นจำลองโครงการรวม 208
125	หุ่นจำลองโครงการรวม 209
126	หุ่นจำลองโครงการรวม 210

ภาพที่		หน้า
127	หุ่นจำลองโครงการรวมแสดงเฉพาะพระธาตุและสิม	211
128	หุ่นจำลองพระธาตุ	212
129	หุ่นจำลองพระธาตุ	213
130	หุ่นจำลองพระธาตุ	214
131	หุ่นจำลองสิม	215
132	หุ่นจำลองสิม	216
133	หุ่นจำลองสิม	217
134	หุ่นจำลองสิม	218
135	หุ่นจำลองสิมและพระธาตุ	219
136	หุ่นจำลองสิมและพระธาตุ	220
137	หุ่นจำลองสิมและพระธาตุ	221

สารบัญลายเส้น

ลายเส้นที่	หน้า
1 รูปแสดงผังพื้นสิมวัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย	56
2 รูปแสดงรูปด้านสกัดสิมวัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย.....	57
3 รูปแสดงรูปตัดสิมวัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย	58
4 รูปแสดงรูปด้านข้างสิมวัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย.....	59
5 รูปแสดงผังพื้นสิมวัดป่าไ้ อ.เชียงคาน จ.เลย	65
6 รูปแสดงรูปด้านสกัดสิมวัดป่าไ้ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	66
7 รูปแสดงรูปตัดสิมวัดป่าไ้ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	67
8 รูปแสดงรูปด้านข้างสิมวัดป่าไ้ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	68
9 รูปแสดงผังพื้นสิมวัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	73
10 รูปแสดงรูปด้านสกัดสิมวัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย	74
11 รูปแสดงรูปตัดสิมวัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	75
12 รูปแสดงรูปตัดสิมวัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย.....	76
13 รูปแสดงผังพื้นวัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย	82
14 รูปแสดงรูปด้านสกัดวัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย.....	83
15 รูปแสดงรูปตัดวัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย	84
16 รูปแสดงรูปด้านข้างวัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย.....	85
17 รูปแสดงผังพื้นของสิมวัดข้างเือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย.....	91
18 รูปแสดงรูปด้านสกัดของสิมวัดข้างเือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย	92
19 รูปแสดงรูปตัดของสิมวัดข้างเือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย.....	93
20 รูปแสดงรูปด้านข้างของสิมวัดข้างเือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย	94
21 รูปแสดงผังพื้นวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย.....	98
22 รูปแสดงรูปด้านสกัดวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย.....	99
23 รูปแสดงรูปตัดวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย.....	100
24 รูปแสดงรูปด้านข้างวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย.....	101
25 รูปแสดงผังพื้นวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย.....	106
26 รูปแสดงรูปด้านสกัดวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย	107
27 รูปแสดงรูปตัดวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย.....	108

ลายเส้นที่	หน้า
28 รูปแสดงรูปด้านข้างวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย	109
29 รูปแสดงผังพื้นสิมวัดศรีสุ่มังคล์ อ.เมือง จ.หนองคาย.....	113
30 รูปแสดงรูปด้านสกัดสิมวัดศรีสุ่มังคล์ อ.เมือง จ.หนองคาย	114
31 รูปแสดงรูปตัดสิมวัดศรีสุ่มังคล์ อ.เมือง จ.หนองคาย.....	115
32 รูปแสดงรูปด้านข้างสิมวัดศรีสุ่มังคล์ อ.เมือง จ.หนองคาย	116
33 รูปแสดงผังพื้นสิมวัดหายโศก อ.เมือง จ.หนองคาย	120
34 รูปแสดงรูปด้านสกัดวัดหายโศก อ.เมือง จ.หนองคาย	121
35 รูปแสดงรูปตัดวัดหายโศก อ.เมือง จ.หนองคาย.....	122
36 รูปแสดงรูปด้านข้างวัดหายโศก อ.เมือง จ.หนองคาย	123
37 รูปตั้งด้านข้าง พระมหาธาตุเจดีย์ วัดจันเสน.....	138
38 รูปตั้งด้านหน้า พระมหาธาตุเจดีย์ วัดจันเสน.....	139
39 รูปตัด พระมหาธาตุเจดีย์ วัดจันเสน.....	140
40 ผังพื้นพระมหาธาตุเจดีย์ วัดจันเสน	141
41 ผังพื้นชั้นบนพระมหาธาตุเจดีย์ วัดจันเสน.....	142
42 แผนผังหมู่บ้านท่ากฐิน.....	159
43 รูปแสดงตำแหน่งวัดป่าท่ากฐิน.....	159
44 ผังพื้นพระธาตุ	192
45 แสดงรูปตัดพระธาตุ.....	193
46 ผังพื้นสิม	194
47 รูปตัดสิม	195
48 รูปด้านหน้าสิม.....	195
49 รูปด้านหลังสิม	196
50 รูปด้านข้างสิม.....	196
51 รูปผังพื้นหอแจก.....	197
52 รูปด้านหน้าหอแจก	197
53 รูปตัดด้านหน้าหอแจก.....	198
54 รูปด้านข้างหอแจก	198
55 รูปตัดด้านข้างหอแจก.....	198

ลายเส้นที่	หน้า
56 ผังพื้นหอกกลองและหอรระฆัง.....	199
57 รูปตัดหอกกลองและหอรระฆัง	199
58 รูปด้านหอกกลองและหอรระฆัง	200
59 ผังพื้นกุฏิ	200
60 รูปตัดกุฏิ	201
61 รูปด้านหน้ากุฏิ.....	201
62 รูปด้านข้างกุฏิ.....	202
63 ผังพื้นห้องน้ำ	202
64 รูปตัดห้องน้ำ	203
65 รูปด้านห้องน้ำ	203
66 ผังพื้นหอพระอุปัศ.....	203
67 รูปตัดด้านหน้าพระอุปัศ	204
68 รูปตัดด้านข้างพระอุปัศ	204
69 รูปด้านหน้าพระอุปัศ.....	204
70 รูปด้านข้างพระอุปัศ.....	205
71 ผังพื้นหอเสื่อวัด.....	205
72 รูปตัดด้านหน้าหอเสื่อวัด	205
73 รูปตัดด้านข้างหอเสื่อวัด	205
74 รูปด้านหน้าหอเสื่อวัด.....	206
75 รูปตัดด้านข้างหอเสื่อวัด	206

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในอดีตนั้นคนอีสานมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะของตนเอง คือ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย สมถะ มีศรัทธาและความเชื่อในพระพุทธศาสนาวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต ก่อให้เกิดรูปแบบเฉพาะตัวทางสถาปัตยกรรม คือมีความเรียบง่าย ตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยอย่างตรงไปตรงมา ตกแต่งอย่างพอดี ในมิติของพุทธศาสนสถาปัตยกรรมก็เช่นเดียวกัน เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากผลงานของชาวบ้านโดยเฉพาะก่อตัวขึ้นจากศรัทธา ทุน และร่างกายของชาวบ้าน อันส่งผลให้ศาสนสถาปัตยกรรมนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชน

จากนโยบายการบังคับให้ทุกคนต้องเป็นคนไทย¹ ยกเลิกคำเรียก “ลาว” ที่อยู่ในเขตแดนรัฐไทย ซึ่งแต่เดิมคนในบริเวณแถบอีสานเหนือ² นั้นเป็นกลุ่มคนลาวเวียง(เวียงจันทน์)เป็นแหล่งรวมของคนหลากหลายชาติพันธุ์ เพราะมีการอพยพย้ายถิ่นฐานมากมาย³ แต่ด้วยนโยบายดังกล่าวยังส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบวัฒนธรรมของท้องถิ่นอย่างรุนแรง

จากที่ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงข้างต้นยังส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ที่วัฒนธรรมภาคกลางมีอิทธิพลเหนือวัฒนธรรมอีสานเหนือ ทำให้เกิดผลกระทบต่อศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอีสาน

¹ คายส์, ชาร์ลส์ เอฟ. แนวคิดท้องถิ่นภาคอีสานนิยมในประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่ 1. แปลโดย รัตนา ไตสกุล. (อุบลราชธานี : ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2552.)

² อีสานเหนือ ได้แก่ เลย หนองคาย อุดรธานี หนองบัวลำภู ขอนแก่น กาฬสินธุ์ รวม 6 จังหวัด

³ สุจิตต์ วงษ์เทศ. “พลังลาว” ชาวอีสาน มาจากไหน?. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2549).

อย่างชัดเจน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมส่งผลรวมถึงศาสนสถาปัตยกรรมด้วยเช่นกัน โดยโบสถ์และวิหารเดิมเริ่มถูกรื้อทิ้งและสร้างใหม่โดยมิได้สะท้อนถึงรูปแบบลักษณะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ซึ่งรูปลักษณะใหม่นั้นมักเป็นแบบภาคกลาง ที่มีการประดับลวดลายมากขึ้น เอาวัสดุราคาถูกมาใช้ เพราะมีกำลังทรัพย์ไม่มาก เนื่องจากชาวบ้านไม่ได้มีเงินทองมากมาย อีกทั้งชาวบ้านก็ไม่สามารถก่อสร้างอาคารรูปแบบภาคกลางได้ ต้องจ้างช่างไปทำ เป็นการสิ้นเปลือง มีพื้นที่ใช้สอยที่สิ้นเปลือง เพราะพระสงฆ์มีไม่มากในแต่ละวัด ปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการรับวัฒนธรรมอื่นเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมของตนเอง⁴

กระบวนการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดขึ้นในลักษณะ “แทนที่” คือรับสิ่งใหม่และละทิ้งสิ่งเก่าไป จากที่ได้กล่าวข้างต้น วัฒนธรรมทางสถาปัตยกรรมอีสานเหนือ บ่มเพาะปรับเปลี่ยน สัมผัสผ่านกาลเวลามายาวนาน มีการเลือกให้บางสิ่งอยู่ บางสิ่งเสื่อมลง แต่การเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็ว นั้นได้ก้าวข้ามกระบวนการคัดสรรดังกล่าวไป การรับโดยไม่พิจารณาไตร่ตรองถึงความเหมาะสม จึงทำให้พุทธสถาปัตยกรรม อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นหายไป

ซึ่งในปัจจุบันได้เกิดกระแสตื่นตัวทางวัฒนธรรม มีการศึกษาความเป็นมา รวมไปถึงอัตลักษณ์ของชาวอีสานอย่างกว้างขวาง รวมไปถึงมิติทางสถาปัตยกรรมด้วยเช่นกัน ซึ่งข้อมูลจากการศึกษาวัฒนธรรมและพุทธศาสนสถาปัตยกรรมของชาวอีสานเหนือนั้น จึงเป็นส่วนสำคัญในการออกแบบ โครงการออกแบบพุทธสถาปัตยกรรมในวัฒนธรรมอีสานเหนือ จ.หนองคาย โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้พุทธสถาปัตยกรรมนั้นตอบสนองต่อวิถีของท้องถิ่น ทั้งในมิติของรูปแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ลักษณะเฉพาะถิ่น และการใช้พื้นที่ รวมไปถึงกระบวนการในการก่อสร้างที่สอดคล้องกับบริบท ที่เหมาะสมต่อสังคมปัจจุบัน

ในที่นี้เลือกพื้นที่ในการศึกษาออกแบบที่หมู่บ้านท่ากฐิน ตำบล บ้านหม้อ อำเภอ ศรีเชียงใหม่ มีจำนวน บ้านทั้งหมด 182 หลัง จำนวนคนภายในหมู่บ้านประมาณ 700 คน ซึ่งแต่เดิมเป็นเป็นชาวลาวพวนที่อพยพมาจากฝั่งลาวเนื่องด้วยเหตุน้ำท่วมบ่อยครั้ง ซึ่งอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง

⁴ วิกฤตศิลปะพื้นบ้านอีสาน : อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต. (งานส่งเสริมการวิจัยบริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี 2548). 1- 4

กับ อำเภอศรีเชียงใหม่ ที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ล้านช้างในอดีต คือเป็นเส้นทางเดินทางในอดีตของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และมีปรากฏตำนานพระสองนาง⁵ ซึ่งปัจจุบันหมู่บ้านมีความเจริญมากขึ้นในระดับหนึ่ง มีถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา ดำรงชีวิตจากการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งวิถีชีวิตก็ได้เริ่มปรับตัวเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ จากการศึกษา มีการเข้าไปประกอบอาชีพในตัวเมืองทั้งในตัวเมืองจังหวัดหนองคายและกรุงเทพมหานคร

มีความเชื่อของท้องถิ่นในเรื่องของ การถือผี ร่วมกับ การถือพุทธ ที่เห็นได้ชัดคือการไหว้ศาลปู่เจ้า หรือศาลปู่ตา นั่นเอง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมร่วมของคนในภาคอีสาน มีหอเลื้อย หอพระอุปคุต มีโรงเก็บเรือ⁶ มีการนิมนต์พระมาเจริญพุทธมนต์ ประเพณี 12 เดือน ที่มีการทำบุญ ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตลอดปี

ในหมู่บ้านมีสำนักสงฆ์ประจำหมู่บ้านคือ วัดป่าท่ากฐิน ที่ได้ตั้งขึ้นพร้อมกับการย้ายถิ่นด้วยกันกับหมู่บ้าน มีการประกอบพิธีกรรมตามประเพณี มีองค์ประกอบดังนี้ หอแจกหรือศาลาการเปรียญที่เพิ่งจะสร้างใหม่ โดยฝีมือของชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งมีความสามารถในงานช่างในระดับพื้นฐาน เนื่องจากการไปประกอบอาชีพรับจ้างในยามว่างจากการทำการเกษตร , ภูมิสงฆ์ 7 หลัง , หอมน้ำ , หอเลื้อยวัด ที่เก่าจนเกือบพัง , หอกลอง หอระฆัง เป็นหอไม้ที่ชาวบ้านช่วยกันซ่อมแซม , ศาลาสดและเฝ้าศพ ที่เพิ่งสร้างใหม่ รวมทั้งสำนักสงฆ์แห่งนี้สามารถพัฒนาไปเป็นวัดได้หลังจากได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ซึ่งในการศึกษาออกแบบจะเลือกสำนักสงฆ์ดังกล่าวมาทำการออกแบบใหม่ให้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมและบริบทของพื้นที่

⁵ เป็นตำนานที่มี 2 แบบคือ เป็นตำนานเกี่ยวกับลูกสาวของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ที่ถูกส่งมาแต่งงานพร้อมช้างเผือก กับอีกตำนานที่แตกต่างคือ เป็นลูกเจ้าเมืองที่ถูกส่งแต่งงานกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ค้นพบในพื้นที่เดียวกัน

⁶ โรงเก็บเรือจากการลงพื้นที่ศึกษา ค้นพบได้ในวัดเก่าที่ติดกับแถบลุ่มแม่น้ำโขง ตั้งแต่เชียงคาน จังหวัดเลย ไปจนถึง ตัวเมืองหนองคาย มีตลอดเส้นทาง ใช้สำหรับเก็บเรือยาวที่จะนำมาแข่งในทุกๆปีในประเพณีแข่งเรือ

เป้าหมายของโครงการ

1. เพื่อออกแบบพุทธสถาปัตยกรรมในวัฒนธรรมอีสานเหนือที่ตอบสนองต่อวิถีของท้องถิ่น
2. เพื่อเป็นวัดที่พระสงฆ์สามารถเป็นที่พึ่งแก่ชุมชนได้ โดยเป็นแบบอย่างที่ดีและมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
3. เป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของชุมชน ในส่วนของประเพณีทางศาสนา และวัฒนธรรมชุมชน เป็นที่ทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนเพื่อให้เกิดความสามัคคีกัน และทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของวัดและชุมชน

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อออกแบบสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาที่สะท้อนบริบทของสังคมชาวอีสานเหนือในปัจจุบัน โดยการเน้นการศึกษาด้วยการลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม
2. เพื่อออกแบบสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาที่สะท้อนบริบทของพื้นที่
3. รู้และเข้าใจเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดพุทธสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องกับชุมชน โดยการศึกษาวัฒนธรรมของชุมชน พุทธสถาปัตยกรรมในพื้นที่ และบริเวณใกล้เคียง เพื่อก่อให้เกิดเอกลักษณ์ที่ส่งผลต่อชุมชนถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตของพื้นที่

1. ทำการศึกษาพื้นที่ในแถบภาคอีสานเหนือในจังหวัดหนองคาย เลย และจังหวัดใกล้เคียง
2. ทำการศึกษาชุมชน บ้านท่ากฐิน เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามในลักษณะของกายภาพชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อให้เข้าใจเอกลักษณ์ของพื้นที่ เอกลักษณ์ทางพุทธศิลป์ โดยศึกษาในส่วนที่มีความสำคัญต่อการนำไปใช้

ขอบเขตประเด็น

1.ศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมอีสานเหนือ ทั้งในจังหวัดหนองคาย เลย และใกล้เคียง เพื่อทำความเข้าใจ วิเคราะห์และสามารถนำไปใช้ในการออกแบบได้

2.ออกแบบงานพุทธสถาปัตยกรรมในองค์ประกอบของวัด ประกอบไปด้วยพื้นที่หลัก 2 ส่วนคือ

2.1 ส่วนพุทธาวาส , ส่วนสังฆาวาส

ประกอบไปด้วย

ส่วนพุทธาวาส

1. สิม
2. พระธาตุ
3. หอเสื่อวัด

ส่วนสังฆาวาส

1. หอแจก
2. หอกลอง – หอระฆัง
3. กุฏิสงฆ์
4. เวจกุฏิ

2.2 พื้นที่สาธารณะประโยชน์อื่นๆ

โดยเน้นที่พื้นที่ส่วนแรกเป็นหลัก ซึ่งองค์ประกอบอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมจากการศึกษา การใช้ประโยชน์ใช้สอยภายในโครงการ

3.วิเคราะห์พื้นที่ของโครงการที่เหมาะสมสำหรับการออกแบบผังบริเวณของโครงการ

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1.สามารถออกแบบสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนาที่มีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมชาวอีสานในสภาวะการปัจจุบัน โดยเน้นการศึกษาด้วยการลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม และมีแนวทางในการออกแบบที่เหมาะสม

2.รู้และเข้าใจ ประวัติศาสตร์และความสำคัญของพื้นที่ในแถบอีสานเหนือ คติความเชื่อชาติพันธุ์ อิทธิพลต่างที่ส่งผลให้เกิดผลกระทบกับวิวัฒนาการของศิลปสถาปัตยกรรม

3. ได้องค์ความรู้และนำมาวิเคราะห์ อาทิเช่น รูปแบบศิลปสถาปัตยกรรม โครงสร้างอาคาร การวางผัง และข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างสรรค์รูปแบบสถาปัตยกรรมทั้งบนรากเหง้าของวัฒนธรรมและสอดคล้องกับยุคสมัย

วิธีดำเนินงาน

แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ลงพื้นที่ภาคสนามทำการสำรวจจริงวัด สังเกต บันทึก ถ่ายภาพ ในพื้นที่ศึกษา

1.2 เก็บข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เช่น ข้อเขียน บทความ หนังสือ วารสาร เป็นต้น

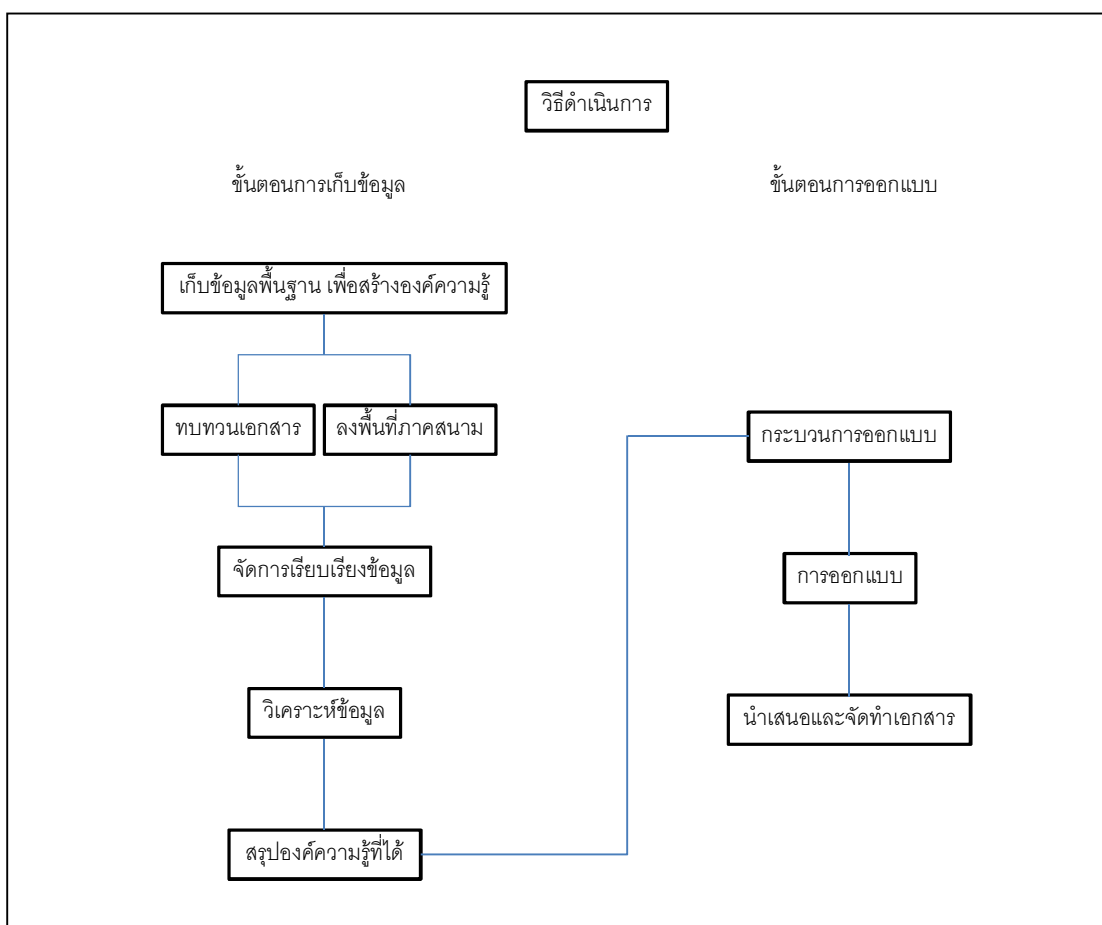
1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล นำเอาข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ นำมาวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากเอกสาร เพื่อรวมเป็นองค์ความรู้ อาทิเช่น การทำเป็นตารางเปรียบเทียบแต่ละวัดเพื่อทำการวิเคราะห์รูปแบบที่เกิดขึ้น เพื่อให้ได้มาซึ่ง แนวคิดในการออกแบบ

1.4 สรุปจากการเก็บข้อมูล เพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการออกแบบ

2. การออกแบบ

2.1 การออกแบบ โดยการนำเอาข้อมูลทั้งหมดมาประยุกต์กับแนวความคิดในการออกแบบ เพื่อทำการออกแบบและพัฒนาไปสู่การนำเสนอแบบในขั้นตอนสุดท้าย

2.2 สรุปผลการออกแบบจากการศึกษา

ภาพที่ 1 แสดงวิธีดำเนินการ

แหล่งข้อมูล

1. แหล่งข้อมูลทางเอกสารที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ วารสาร และผลงานวิจัย
2. สถาบันหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ม.ศิลปากร สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร กรมการศาสนา หอสมุดแห่งชาติ ฯลฯ เป็นต้น
3. วัด ที่น่าสนใจต่อการเก็บข้อมูลเป็นรูปแบบการศึกษา ต่างๆในพื้นที่จังหวัดหนองคาย และจังหวัดใกล้เคียงที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมลาว ในภาคอีสาน
4. ผู้ทรงคุณวุฒิทางศาสนาและวัฒนธรรม ทางการออกแบบพุทธสถาปัตยกรรม
5. หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 2

การศึกษาทั่วไปเกี่ยวกับศิลปะสถาปัตยกรรมอีสาน

1.ประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านช้างโดยสังเขป

การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านช้างเนื่องจากบริเวณพื้นที่โครงการเป็นพื้นที่เกี่ยวเนื่องกับศิลปะ สถาปัตยกรรม และวัฒนธรรมล้านช้างในสมัยก่อน การศึกษาเพื่อให้เข้าใจความเป็นมาของพื้นที่ให้ดียิ่งขึ้น

“อาณาจักรล้านช้าง” เป็นอาณาจักรของชนชาติลาวซึ่งตั้งอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง มีอาณาเขตอยู่ในบริเวณประเทศลาวทั้งหมด ตลอดจนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งการเมืองการปกครอง ด้านศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนพระพุทธศาสนา อาณาจักรแห่งนี้ได้สถาปนาขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นปึกแผ่นมั่นคงอย่างแท้จริงในปี พ.ศ. 1896 สมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม มีความรุ่งเรืองสลับกับความร่วงโรยต่อมาหลายสมัย ซึ่งยุคที่นับได้ว่าเป็นยุคทองของอาณาจักรล้านช้างคือรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช(พ.ศ. 2091- พ.ศ. 2114) และรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช(พ.ศ. 2181- พ.ศ. 2238) หลังจากนั้นอาณาจักรลาวก็เสื่อมอำนาจลงและแตกแยกเป็น 3 ราชอาณาจักร โดยก่อนที่จะเสื่อมอำนาจนั้นได้มีความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับดินแดนใกล้เคียง คือ อาณาจักรสุโขทัย (ประมาณ พ.ศ. 1800) อาณาจักรล้านนา (ประมาณ พ.ศ.1839) อาณาจักรอยุธยา (ประมาณ พ.ศ.1893) ดังนี้

1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรสุโขทัย

ภายหลังจากอาณาจักรขอมเริ่มเสื่อมอำนาจลง ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 อาณาจักรสุโขทัยที่เคยเป็นเมืองขึ้นของขอมก็แข็งแกร่งขึ้น และแบ่งแยกเป็นอิสระโดยอำนาจของพ่อขุนผาเมืองและพ่อขุนบางกลาวหาญ แล้วเจริญรุ่งเรืองขึ้นอย่างมากในสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช โดยในช่วงประมาณ พ.ศ. 1825 พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้แผ่ขยายอาณาเขตออกไปกว้างขวาง ครอบคลุมดินแดนขอมหลายเมือง ดังที่ปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงหลักที่ ๖

” เบื้องตะวันออกลอดสระหลวง สองแควลุ่มบาจาย สคาเท้าฝั่งของ ถึงเวียงจันทร์ เวียงคำเป็นที่แล้ว “⁷

แสดงให้เห็นว่าดินแดนแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทยในปัจจุบัน เรื่อยไปจนถึงเมืองเวียงจันทร์ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในปัจจุบัน เคยตกอยู่ภายใต้การปกครองของพ่อขุนรามคำแหงมหาราชแห่งอาณาจักรสุโขทัย ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับอาณาจักรล้านช้าง

ในจารึกยังกล่าวถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างอาณาจักรทั้งอง โดยเฉพาะด้านพุทธศาสนา ตามที่กรุงสุโขทัยมีการ ขุดพระธาตุขึ้นบูชาและก่อเจดีย์เหนือที่เมืองศรีสัชนาลัยว่า

“ ทั้งมาลาว ลาวและไทย เมืองได้หล้าฟ้า ไทยชาวอุขาวของมาออก”⁸

หมายถึง มีชาวลาวจากลำน่านและล่าน้ำของเมืองหลวงพระบางมาสักการะบูชา พระธาตุในอาณาจักรสุโขทัย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันในด้านพระพุทธศาสนา

ในสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างสุโขทัยและล้านช้าง ความสัมพันธ์ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยในปี พ.ศ. 1898 พระเจ้าฟ้ารุ่งม ทรงยกทัพมาตีเมืองเวียงจันทร์แล้วข้ามแม่น้ำโขงมา ตีเมืองซ้ายหรือเมืองด่านซ้าย เมืองแก่นท้าว และเมืองนครไทย ซึ่งแต่เดิมเป็นพื้นที่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรสุโขทัย แสดงให้เห็นว่าในช่วงสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 น่าจะมีอำนาจลดน้อยลงจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช จึงถูกแย่งชิงดินแดนไปรวมถึงกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้

หลังจากสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 ไม่ปรากฏเอกสารทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรสุโขทัย แต่นักวิชาการบางกลุ่มสันนิษฐานเอาไว้ว่า ในช่วงปลายสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งมได้ถูกเนรเทศหนีมาอยู่เมืองน่าน ซึ่งกำลังมีปัญหาเกี่ยวกับทาง

⁷ กรมศิลปากร, **ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 1 จารึกกรุงสุโขทัย** (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515) 10.

⁸ เรื่องเดียวกัน, 10.

อาณาจักรอยุธยา และแดนสุโขทัยได้ถูกยึดให้ขึ้นกับอาณาจักรอยุธยาในคราวนี้ด้วย เป็นการสิ้นสุดของอาณาจักรสุโขทัย⁹

1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรล้านนา

ก่อนพระเจ้าฟ้ารุ่งม จะเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ตีเอาเมืองต่างๆ ที่มีอาณาเขตอยู่แถบลุ่มแม่น้ำโขง โดยมีกำลังพลยกทัพมาจากอาณาจักรขอม ซึ่งตามประวัติศาสตร์พระเจ้าฟ้ารุ่งมได้รับการเลี้ยงดูจากกษัตริย์ขอม มีพระอัครมเหสีคือ นางแก้วเกงยา หรือนางแก่งักญญา หรือนางคำหยาด พระราชธิดาของพระเจ้าอินทปัตถกษัตริย์ขอม¹⁰

ต่อมาพระเจ้าฟ้ารุ่งมได้ยกทัพขึ้นไปทางเหนือจนถึงเมืองเชียงแสน แห่งอาณาจักรล้านนา ปกครองโดย พระเจ้าสามพญา ปรากฏว่าพระเจ้าสามพญาไม่อาจต้านทัพของพระเจ้าฟ้ารุ่งมได้ จึงได้หนีไปทางเมืองแพ้ว เมืองเลว บ้านญ เมืองหยอง หัวพวง หัวฝาย เมืองลี เมืองเขิน จนถึงเมืองเชียงแขง ทัพที่สุดพระเจ้าสามพญายอมจำนนและส่งเครื่องราชบรรณาการให้พระเจ้าฟ้ารุ่งม พร้อมแบ่งเขตแดนโดยให้พื้นที่ตั้งแต่ผาโกลงมาเป็นของอาณาจักรล้านช้าง¹¹ ศักดิ์ครั้งนี้ส่งผลให้พระเดชานุภาพของพระเจ้าฟ้ารุ่งมแพร่ไปทั่วหัวเมืองต่างๆ ซึ่งเป็นการประกาศศักดานุภาพในการกลับมาขึ้นครองราชย์ยัง นครเชียงทอง (นครหลวงพระบาง) แห่งอาณาจักรล้านช้าง

หลังจากนั้นพระเจ้าฟ้ารุ่งมได้ขนาบดินแดนของอาณาจักรล้านช้างออกไป มีอาราเขตทางทิศตะวันออกติดกับประเทศญวนตามสันเขาปันน้ำ ทิศตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ลิ้นพันมาติดจามและขอม ทิศเหนือติดจีนทางเมืองญุ่นใต้ – ญุ่นเหนือ ในบั้นปลายของพระเจ้าฟ้ารุ่งม เสนาอำมาตย์ได้ขับไล่พระองค์ออกจากนคร จนเสด็จหนีไปประทับที่เมืองน่าน ซึ่งมีพระยาคำตันเป็นเจ้าเมือง แล้วสิ้นพระชนม์

⁹ จีรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, บรรณาธิการ, **ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา ล้านช้าง :**

กรณีศึกษาศิลปกรรมในเมืองเชียงใหม่และหลวงพระบาง (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นพบุรี, 2544), 3.

¹⁰ สงวน มกรานนท์, **พงสาวดารเมืองล้านช้างและลำดับสกุลสิทธิสาริบุตรราชตระกูลล้านช้างเวียงจันทร์** พิมพ์ครั้งที่ 2 (พระนคร : ม.ป.ท., 2483), 9.

¹¹ มหาสีลา วีระวงส์, **พงสาวดารลาว**, 46-47

สมัยพระเจ้าสามแสนไท ได้อัญเชิญพระอัฐิของพระเจ้าฟ้ารุ่ง พระราชบิดา กลับมาจากเมืองน่าน พร้อมสถาปนาไว้ที่พระธาตุภูไท ในขณะนี้เจ้าเมืองเชียงแสนต้องการแยกตัวเป็นเอกเทศพระเจ้าสามแสนไทจึงยกพลไปปราบ เมื่อเจ้าเมืองเชียงแสนได้เห็นแสนยานุภาพของกองทหารจึงยอมจำนน พร้อมมอบเครื่องบรรณาการ และส่งพระราชธิดา มาถวาย¹²

ตั้งแต่นั้นมาทั้งสองอาณาจักรมีความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ส่งผลให้การติดต่อสัมพันธ์ทางด้านต่างๆทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ และศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงความสัมพันธ์ไมตรีแบบสายโลหิตขัตติยวงศ์ร่วมกัน คือพระเจ้าสามแสนไท มีพระราชโอรสกับพรนางอ่อนสอ คือท้าวลือไชย ซึ่งต่อมาได้ครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง ทรงพระนามว่า พระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว

ในช่วงปลายสมัยพระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว มีข้าศึกญวนยกมาตีนครเชียงทองเรื่อยมาจนถึงน่าน ซึ่งสามารถขับไล่ญวนออกไปจากอาณาจักรล้านช้างได้โดน ท้าวแห่งคำ ผู้ครองเมืองชายขาว¹³ และในช่วงเวลาเดียวกันนี้พระเจ้าติโลกราชได้ขับไล่พวกญวนออกจากเขตปกครองได้สำเร็จเช่นกัน¹⁴

สมัยพระเจ้าโพธิสารราช มีความสัมพันธ์ฉันมิตรกับอาณาจักรล้านนา พระองค์ทรงแต่งตั้งราชทูตไปอาราธนาพระไตรปิฎกและพระสังฆเจ้าจากกษัตริย์แห่งนครเชียงใหม่ พระเกษเกล้าจึงอาราธนาพระเทพมงคลเถระกับพระสงฆ์บริวาร อัญเชิญพระไตรปิฎก 60 คัมภีร์มายังนครเชียงทอง แสดงว่าในช่วงเวลานี้พุทธศาสนาจากอาณาจักรล้านนาแพร่ไปยังอาณาจักรล้านช้าง¹⁵

นอกจากนี้ยังมีสัมพันธ์ไมตรีทางพระสายโลหิตขัตติยวงศ์โดยที่พระเกษเกล้าทรงยกพระนางยอดคำทิพย์ให้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าโพธิสารราช มีพระโอรสนามว่า เจ้าเชษฐาวังโส (พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช) แต่งตั้งให้มียศศักดิ์เป็นถึงพระอุปโยวราช ซึ่งขึ้นครองราชย์ในรัชกาลต่อมา¹⁶

¹² มหาสีลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว, 46-47

¹³ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 1 เล่ม 2 พงศาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม, 158-159.

¹⁴ พระยาประชาภิจักรจักร (แช่ม บุนนาค), พงศาวดารโยนก, 345-346.

¹⁵ มหาสีลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว, 80.

¹⁶ มหาสีลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว, 80.

หลังจากกษัตริย์แห่งนครเชียงใหม่ถึงแก่พิราลัย เสนาอำมาตย์จึงไปทูลเชิญพระเจ้าเชษฐวงศ์ พระอุปโยวราชแห่งนครเชียงใหม่ ให้มาครองนครเชียงใหม่ พระเจ้าเชษฐวงศ์เสด็จมาถึงเมืองเชียงแสน และประทับเป็นเวลา 21 วัน แล้วเสด็จพระราชดำเนินยังนครเชียงใหม่ เพื่อราชาภิเษกให้ขึ้นครองราชย์ พร้อมกันนี้ได้แต่งตั้งพระนางตันทิพและพระนางตัมคำ พระราชธิดาของเจ้าเมืองเชียงใหม่ เป็นอัครมเหสีฝ่ายขวาและฝ่ายซ้าย ทำให้ทั้งสองอาณาจักรมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติโดยแท้¹⁷

หลังจากพระเจ้าเชษฐวงศ์ครองนครเชียงใหม่ได้เพียง 2 ปี พระเจ้าโพธิสารราชก็สิ้นพระชนม์ลง พระเจ้าเชษฐวงศ์จึงได้เสด็จกลับไปยังนครเชียงทอง พร้อมอัญเชิญพระพุทธรูปองค์สำคัญๆ ไปด้วยคือ พระแก้วมรกต พระแก้วขาว พระแทรกคำ และพระพุทธรูปลีหิงค์¹⁸ ทำให้ความสัมพันธ์แบบเครือญาติกลับไปเป็นการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างอาณาจักรตามเดิม

หลังจากที่พระเจ้าเชษฐาธิราชได้กลับไปยังนครเชียงทอง ได้ปราบปรามพระอนุชาทั้งสองที่แย่งชิงราชสมบัติ เมื่อเสร็จสิ้นแล้วจึงเสด็จขึ้นครองราชย์¹⁹ พระองค์ถือว่านครเชียงใหม่หรืออาณาจักรล้านนายังคงอยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ แต่เหล่าเสนาราชมนตรีแห่งนครเชียงใหม่ได้เชิญเจ้าองค์อื่นขึ้นครองราชย์แทน ทำให้พระองค์ไม่พอพระทัย ทรงยกพลลงมาตีเมืองเชียงใหม่

หลังจากนั้นอาณาจักรล้านนาตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงหงสาวดี แม้ว่าพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงยกพลไปสนับสนุนเจ้าเมืองต่างๆ ของอาณาจักรล้านนา เพื่อให้แข็งเมืองต่อกรุงหงสาวดี แต่พอถึงเมืองทองก็ทรงถอยทัพกลับ เพราะกองทัพของพระเจ้าอังวะสามารถตีเอาเมืองเชียงรายได้

ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงย้ายเมืองหลวงมายังเมืองจันทบุรี (นครเวียงจันทร์) พร้อมกับขนานนามใหม่ว่า “ นครจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตอุทุมมราชธานี ” ส่วนนครเชียงทองให้

¹⁷ พระยาประชากิจกรจักร (แช่ม บุนนาค), พงศาวดารโยนก, 380-381.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, 388-389.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, 390-391.

เรียกว่า “ นครหลวงพระบาง “ การย้ายเมืองหลวงอาจมีสาเหตุมาจากการรุกรานของพม่า ส่งผลให้อาณาจักรล้านช้างไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีกับอาณาจักรอยุธยาเป็นข้างมาก เพื่อช่วยกันต่อต้านกองทัพของพม่า²⁰

หลังจากนั้นพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชยกพลมาตีอาณาจักรล้านนา ได้เมืองเชียงใหม่ ผ่านเมืองพระยา เมืองแพร่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน และนครเชียงใหม่ จนพม่าทราบข่าวที่เจ้าเมืองเชียงใหม่แข็งเมือง จึงได้ยกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ ได้เมืองเชียงใหม่และจับพระเมกุฎีและพระยากระมลกลับไปยังกรุงหงสาวดี แล้วแต่งตั้งพระวิสุทธิเทวีขึ้นครองเมืองแทน²¹

เจ้าเมืองต่างๆได้นำไปพึ่งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ฝ่ายพม่าจึงยกทัพไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุต แต่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชหลบหนีออกมาได้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแสนยานุภาพของพระเจ้ากรุงหงสาวดีต่ออาณาจักรต่างๆ ทำให้พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเชื่อมความสัมพันธ์กับพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา

หลังจากสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช อาณาจักรล้านช้างตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพม่า และมีบางช่วงที่กษัตริย์ล้านช้างคิดจะแบ่งแยกเป็นอิสระแต่ก็ไม่มีผลสำเร็จ²² จนกระทั่งพระเจ้าบุเรงนองแห่งกรุงหงสาวดีสิ้นพระชนม์ลง พระเจ้านันทบุเรงนองขึ้นครองราชย์แทน แต่ไร้ความสามารถ ทำให้ชนชาวลาวอพยพหนีมายังเมืองเชียงใหม่ เพื่อที่จะเข้าไปในอาณาจักรล้านช้าง แต่กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ได้ยกทัพไปตีชาวลาวเพื่อจะส่งคืนให้กรุงหงสาวดี²³

ต่อมาในช่วงก่อนที่อาณาจักรล้านช้างจะแบ่งแยกออกเป็น 3 นครรัฐ ไม่ปรากฏว่ามีความสัมพันธ์ระหว่างล้านช้างกับอาณาจักรล้านนาอย่างเด่นชัด

1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรอยุธยา

หลังจากที่พระเจ้าฟ้ารุ่งตีเมืองเวียงจันทน์ พระองค์ได้ยกทัพข้ามแม่น้ำโขงมาตีเมืองแก่นท้าวและเมืองนครไทย ซึ่งเป็นเขตดาติดกับอาณาจักรอยุธยาสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1

²⁰ มหาสีกา วีระวงศ์, พงศาวดารลาว, 94-95.

²¹ พระยาประชากิจกรจักร (แช่ม บุนนาค), พงศาวดารโยนก, 399-401.

²² เรื่องเดียวกัน, 405.

²³ เรื่องเดียวกัน, 405.

(พระเจ้าอู่ทอง) และมอบให้บ่าจี้แซ่เป็นหมื่นแก ปกครองเมืองชายแดนระหว่างอาณาจักรอยุธยา และอาณาจักรล้านช้าง²⁴

ต่อมาพระเจ้าฟ้ารุ่งมกพลลงมาตีเอาเมืองร้อยเอ็ด และเมืองอื่นๆในแถบนี้หมด (เมืองในแถบจังหวัดร้อยเอ็ด สุรินทร์ บุรีรัมย์ และศรีสะเกษ) ซึ่งเป็นเมืองในการปกครองของกรุงศรีอยุธยา แต่ทั้งสองอาณาจักรยินดีใช้วิธีประนีประนอมโดยแบ่งเขตแดนกันชัดเจน ตามในพระราชสาส์นของพระเจ้าอู่ทองว่า

“เราหากเป็นพี่น้องกันมาแต่ขุนบรมโน้นเหมือนกัน เจ้าอยากได้บ้านได้เมือง ให้เอาแต่เขตแดนดงสามเฒ่า (ดงพระยาไฟ) ไปจดภูเขาพระยาพ่องและแดนเมืองนครไทยเป็นเจ้าเถิด”

พร้อมทั้งสัญญาว่าจะมอบพระราชธิดาพระนางแก้วยอดฟ้าครั้นเจริญวัยแล้วให้กับพระเจ้าฟ้ารุ่ง²⁵ นับแต่นั้นมาทั้งสองนครเป็นมิตรที่ดีต่อกัน โดนอาณาจักรล้านช้างได้ปกครองดินแดนแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยในปัจจุบันได้เกือบหมด

ต่อมาพระเจ้าสามแสนไท ขึ้นครองราชย์ ทางกรุงศรีอยุธยาซึ่งตรงกับสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีราช ได้ส่งพระนางแก้วยอดฟ้ามาถวายตามพระราชสาส์นของพระเจ้าอู่ทอง พระเจ้าสามแสนไท พระราชทานให้พระนางอยู่ในโรงเชียงใต้ เหนือสวดง แล้วมีพระราชโอรสและพระราชธิดากับพระนางแก้วยอดฟ้า คือท้าววงศ์บุรี และพระนางมหาโก เป็นความสัมพันธ์แบบสืบสายโลหิตขัตติยวงศ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรอยุธยา²⁶

สมัยพระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้ว พระราชโอรสของพระเจ้าสามแสนไทกับพระนางแก้วยอดฟ้า ขึ้นครองราชย์ ในพระราชพิธีราชาภิเษก สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้แสดงความปิติยินดี ด้วยการส่งเครื่องมงคลราชบรรณาการมาสมโภชเป็นอันมาก และในคราวที่พระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นดินแก้วสิ้นพระชนม์ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงให้ราชทูตเชิญโลงทอง และโรงไม้จันทร์กับผ้าแพร 500พับ มาถวายพระเพลิงตามโบราณราชประเพณี²⁷

²⁴ มหาสีลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว, 44-50.

²⁵ มหาสีลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว, 48-50.

²⁶ มหาสีลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว, 64-68.

²⁷ มหาสีลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว, 69-75.

หลังพระเจ้าโพธิสารราชสิ้นพระชนม์ลง อาณาจักรล้านช้างเกิดศึกภายในแย่งชิงราชสมบัติระหว่างพระล้านช้างกับพระเจ้าเชษฐาธิราช (พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช) ผลปรากฏว่าพระล้านช้างเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ แต่ได้รับการอภัยโทษโดยให้ไปอยู่กับพระยาแสนเมืองอาณาจักรล้านช้างจึงปกครองโดยพระเจ้าเชษฐาธิราชสืบมา²⁸

สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นช่วงที่พมำกำลังขยายอำนาจเข้ามาบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หลังจากได้นครเชียงใหม่เป็นเมืองขึ้นพระเจ้าเชษฐาธิราช มีการเจริญสัมพันธไมตรีกับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา เพื่อช่วยกันต่อต้านการรุกรานจากพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ กษัตริย์พมำ

ต่อมาพระเจ้าเชษฐาธิราชได้เขียนพระราชสาสน์ไปขอนางเทพกษัตริ์พระราชธิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เพื่อให้มาเป็นเอกอัครมเหสี แต่พระนางเทพกษัตริ์ทรงประชวร สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงได้ส่งพระนางแก้วฟ้าขึ้นไปยังกรุงศรีสัตนาคนหุตแทน แต่พระเจ้าเชษฐาธิราชทรงส่งพระนางกลับคืน พร้อมกับพระราชสาสน์ไปบอกความประสงค์ของพระองค์อีกครั้ง ทำให้สมเด็จพระมหาจักรพรรดิต้องส่งพระนางเทวกษัตริ์ขึ้นไปหลังจากที่พระนางหายจากอาการประชวรแล้ว²⁹

ประมาณปี พ.ศ. 2112 พระเจ้าหงสาวดียกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา พระมหินทรราชาส่งพระราชสาสน์ไปขอให้พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชลงมาช่วย พระเจ้าเชษฐาธิราชจึงยกพลโยธาลงมาทันที แต่ก็แพ้กลอุบายของพระเจ้าหงสาวดี กรุงศรีอยุธยาจึงแตกพ่ายในที่สุด³⁰ หลังจากนั้นฝ่ายพมำที่นำโดยพระเจ้ากะยอติชนรธา (พระเจ้าบุเรงนอง) เสด็จไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุต โดยผ่านทางเมืองพิษณุโลก แต่พ่ายแพ้ต่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จึงถอยทัพกลับ³¹

²⁸ มหาสีลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว, 82-83.

²⁹ มหาสีลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว, 95-97.

³⁰ มหาสีลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว, 103-106.

³¹ เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานราธิปประพันธ์พงศ์, พระราชพงศาวดารพมำ, เล่ม 1, 252-253.

ต่อมาพม่าได้เข้ามาตีอาณาจักรล้านช้างอีกครั้ง ในสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ผลปรากฏว่าพม่าได้รับชัยชนะ ตั้งแต่นั้นมาอาณาจักรล้านช้างก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า จนกระทั่งได้ประกาศอิสรภาพในรัชสมัยของพระเจ้าวรวงศาธรรมิกราช โดยเป็นเหตุการณ์สืบเนื่องมาจากที่พระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์ของพม่าสวรรคต พระเจ้านั้นบุเรงนองไม่มีความสามารถในการปกครอง ทำให้สมเด็จพระนเรศวรแห่งกรุงศรีอยุธยาประกาศตนเป็นอิสระ และเป็นคราวเดียวกับที่ชาวล้านช้างอพยพกลับสู่นครล้านช้าง³²

เมื่อสมเด็จพระนเรศวรขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง จนกระทั่งทำศึกสงครามกับอาณาจักรล้านช้าง พระองค์ตีเอาเมืองฝ่ายเหนือ ได้แก่ นครล้านช้าง นครเชียงใหม่ เมืองเชียงตุง เมืองเชียงแสน และเมืองจำปาศักดิ์ ทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นใหญ่เหนือนครล้านช้าง กษัตริย์แห่งล้านช้างจึงมาขอรวมพร้อมน้องกับกรุงศรีอยุธยา³³

สมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช มีความสงบมั่นคง เจริญรุ่งเรืองในยุคหนึ่งจึงอาณาจักรล้านช้าง อีกทั้งยังมีอาณาเขตปกครองอย่างกว้างขวาง กล่าวคือ

“ภายใต้แต่ลีผี (หลี่ผี – เมืองโขง) ทางเหนือถึงผาไต (เมืองปากทา) ก้ำซ้ายถึงอโยธยา (แดนเมืองนครราชสีมา) คู่สองตัน ก้ำขวาถึงแกว (แดนเวียดนาม) สารสามงา น้ำมา (แม่น้ำมา – เขตแขวงหัวพัน) สามดอนเรือนมีร้านบ้านมีเสา (บ้านมีเสา ยกพื้นสูง – ชุมชนวัฒนธรรมไท – ลาว) ส่วย (ส่งส่วย) ลาว เรือนบ่อมีร้านบ่อมีเสา อยู่พื้นดินกินข้าวเจ้า (ชุมชนวัฒนธรรมจีน – ญวน) หมว่อยส่อ เข้าเป็นแดนแกว (เวียดนาม) ที่ไม่มีร้าน (ปลูกติดดิน) ส่วย (ส่งส่วย) แกว³⁴

หลังจากสิ้นสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชได้ไม่นานอาณาจักรล้านช้างก็ถูกแบ่งออกเป็น 3 นครรัฐ

³² มหาสิลา วีระวงส์, พงสาวดารลาว, 117-118.

³³ หลวงวิจิตรวาทการ, งานค้นคว้าเรื่องชนชาติไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมยุทธการทหารบก, 2512), 148-149.

³⁴ ประชุมพงสาวดารภาคที่ 1 เล่มที่ 2 พงสาวดารล้านช้างตามถ้อยคำในฉบับเดิม, 172.

ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรล้านช้างกับอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรล้านนาและอาณาจักรอยุธยา ได้ผ่านช่วงระยะเวลาทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน จึงมีการสะสมมรดกวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งบางช่วงบางเหตุการณ์มีความเกี่ยวพันกันหลายฝ่ายหลายด้าน ทั้งด้านการเมืองการปกครอง ด้านเครือญาติ ด้านศาสนา และด้านเศรษฐกิจ แล้วบอยครั้งความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรที่เป็นมิตรไมตรีต่อกัน แต่บางครั้งก็เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลานั้นๆ

ซึ่งประวัติศาสตร์ที่ยาวนานได้ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาทางด้านสังคมวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันไป ก่อให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละอาณาจักร

1.4 กำเนิดล้านช้างสามอาณาจักร

เมื่อสิ้นรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ราชอาณาจักรล้านช้างเกิดภาวะระส่ำระสายอย่างหนัก จากการแก่งแย่งอำนาจของบรรดาเชื้อพระวงศ์ จนทำให้ราชอาณาจักรแตกแยกออกเป็น 3 ราชอาณาจักรเอกราช ได้แก่

วัดสี่สະເກດหรือวัดแสน สร้างในสมัยพระเจ้าอนุวงศ์แห่งอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

1.4.1 อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

อาณาจักรนี้คืออาณาจักรที่สืบทอดจากอาณาจักรล้านช้างศรีสัตนาคนหุตเดิม มีอาณาปกครองดินแดนลาวภาคกลางในปัจจุบัน มีพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 เป็นปฐมกษัตริย์ พระไชยเชษฐาองค์นี้ทรงเป็นเชื้อพระวงศ์ที่ลี้ภัยการเมืองไปอยู่ที่จักรวรรดิเวียดนาม ซึ่งมีราชธานีในขณะนั้นอยู่ที่เมืองไกว่ คนทั้งหลายจึงขนานพระนามอีกอย่างว่าพระองค์ไกว่หรือพระไชยองค์เวียด พระองค์ได้นำกำลังจากเวียดนามเข้ายึดกรุงเวียงจันทน์จับเจ้านันทราชสำเร็จโทษ แล้วราชาภิเษกพระองค์เองเป็นกษัตริย์ในปี พ.ศ. 2241 จากนั้นจึงทรงตั้งทำลองเป็นเจ้าอุปราชครองเมืองหลวงพระบางแต่ไม่ได้รับการยอมรับจากชาวลาวทั้งหมด เพราะพระองค์มีความใกล้ชิดกับจักรวรรดิเวียดนาม

ในปี พ.ศ. 2250 เจ้ากิงกิสราชกับเจ้าองค์คำ พระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ที่หนีไปประทับที่เมืองหงสา (อยู่ในแขวงไชยะบูลีในปัจจุบัน) ได้ยกทัพเข้ามาชิงเมืองหลวงพระบาง จับเจ้าอุปราชทำลองสำเร็จโทษ และเตรียมจะยกทัพเข้าตีกรุงเวียงจันทน์ พระไชยองค์ไกว่จึงทรงมีพระราชสาส์นไปยังสมเด็จพระเพทราชาแห่งกรุงศรีอยุธยาเพื่อขอความช่วยเหลือ

ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาจึงใกล้เคียงทั้งสองฝ่ายให้ยุติการรบและปักปันเขตแดนต่อกัน ทำให้หลวงพระบางกลายเป็นอาณาจักรเอกราชไม่ขึ้นกับเวียงจันทน์มานับแต่นั้น ในยุคนี้นับได้ว่าเป็นยุคที่ลาวแตกแยกเป็น 2 อาณาจักร คือ อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์และอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งเวียงจันทน์ก็เองไม่ไว้ใจและหาทางทำลายฝ่ายหลวงพระบางอยู่ตลอด

1.4.2. อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง

อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางถือกำเนิดจากความแตกแยกระหว่างเวียงจันทน์และหลวงพระบางในปี พ.ศ. 2250 ดังได้กล่าวมาแล้ว มีอาณาปกครองดินแดนลาวภาคเหนือในปัจจุบัน มีพระเจ้ากิงกิสราชเป็นปฐมกษัตริย์ (พ.ศ. 2249 - 2256) และมีเชื้อสายกษัตริย์สืบราชสมบัติต่อมาจนกระทั่งประเทศลาวเป็นเอกราชจากฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2492 และเป็นกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรลาวต่อมาจนถึงปี พ.ศ. 2518 ในยุคแรกอาณาจักรนี้เกิดการแย่งชิงอำนาจภายในของตนเองเป็นระยะ และมีการจะขอกำลังจากรัฐที่ใหญ่กว่าอย่างพม่ามาช่วยเหลือเสมอแน่นอนว่าฝ่ายหลวงพระบางก็ไม่ไว้ใจและหาทางทำลายฝ่ายเวียงจันทน์เช่นกัน

1.4.3. อาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์

อาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์มีกำเนิดมาจากการอพยพหลบภัยการเมืองของเจ้านางสุมังคละและประชาชนส่วนหนึ่งภายใต้การนำของเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก พระเถระผู้ใหญ่ในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช มูลเหตุมาจากพระยาเมืองจันผู้เป็นเสนาบดีได้ชิงราชสมบัติขึ้นครองอาณาจักรหลังพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเสด็จสวรรคต และคิดจะเอาเจ้านางสุมังคละพระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (ซึ่งทรงเป็นหม้ายและกำลังทรงครรภ์) เป็นมเหสีแต่นางไม่ยอม จึงหนีไปขอความช่วยเหลือจากเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กจึงพาญาติโยมของตนประมาณ 3,000 คนและเจ้านางสุมังคละหนีออกจากเวียงจันทน์ทางใต้ไปซ่อนตัวอยู่ที่บ้านจั่วพันลำโสมสนุก ณ ที่นั่นเจ้านางสุมังคละได้ประสูติพระโอรสนามว่า เจ้าหน่อกษัตริย์

ต่อมานางแพงเจ้าเมืองจำปาศักดิ์ชาวพื้นเมืองได้อาราธนาเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กมาปกครองบ้านเมือง เจ้าราชครูหลวงปกครองบ้านเมืองได้ระยะหนึ่งก็เกิดปัญหาการปกครองในบางประการซึ่งเอาหลักทางธรรมมาตัดสินและยุติปัญหาไม่ได้ ท่านจึงให้คนไปเชิญเจ้าหน่อกษัตริย์ซึ่งเจริญพระชนม์มากพอที่จะปกครองบ้านเมืองได้แล้ว มาทำพิธีราชาภิเษกเป็นกษัตริย์

ปกครองนครจำปาสักในปี พ.ศ. 2257 ทรงพระนามว่า เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร อาณาจักรล้านช้างแห่งที่ 3 คือ อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก จึงถือกำเนิดขึ้นในปีนี้ พระองค์ได้ประกาศอาณาเขตแยกออกจากเวียงจันทน์ ปกครองดินแดนลาวภาคใต้ตั้งแต่เขตเมืองนครพนม เมืองคำม่วน ลงไปจนถึงเมืองเชียงแตง เมืองมโนไพรต่อแดนเขมร ส่วนทางด้านตะวันตกอาณาเขตไปไกลจนถึงเมืองท่งหรือเมืองสุวรรณภูมิ เชื้อสายของกษัตริย์แห่งอาณาจักรนี้ได้ปกครองจำปาสักต่อมาทั้งในฐานะกษัตริย์ เจ้าผู้ครองนคร และผู้ว่าราชการเมือง จนกระทั่งแผ่นดินลาวรวมเป็นหนึ่งในปี พ.ศ. 2489 แต่ยังคงมีบทบาททางการเมืองในลาวยุคพระราชอาณาจักรมาตลอดจนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2518

1.5 การสูญเสียเอกราชแก่สยาม

เมื่ออาณาจักรล้านช้างแตกเป็น 3 อาณาจักรเอกราช แต่ละอาณาจักรต่างตั้งตนเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกันและไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะกับหลวงพระบางและเวียงจันทน์แล้ว ทั้งสองอาณาจักรนี้ล้วนถือว่าอีกฝ่ายเป็นศัตรูเลยทีเดียว ต่างก็จ้องหาทางทำลายล้างต่อกันด้วยการอาศัยกำลังทหารพม่าที่มีอำนาจในล้านนาอยู่ตลอด

มูลเหตุที่อาณาจักรล้านช้างทั้งสามจะเสียเอกราชให้แก่สยามมาจากความขัดแย้งภายในของอาณาจักรล้านช้าง ระหว่างพระเจ้าศิริบุญสารกษัตริย์เวียงจันทน์กับเจ้าพระวอ เจ้าพระตา สองขุนนางผู้ใหญ่ ทั้งสองคนนี้เป็นพี่น้องกัน (บางแห่งว่าพระวอเป็นพี่ พระตาเป็นน้อง บางแห่งว่ากลับกัน บางแห่งว่าทั้งสองคนเป็นคนเดียวกันก็มี) มีเชื้อสายเจ้าปางคำเมืองเชียงรุ่ง ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากกษัตริย์เวียงจันทน์ให้ตั้งถิ่นฐานที่เมืองหนองบัวลุ่มภูซึ่งเป็นเมืองหน้าด่าน ทั้งสองเคยได้ช่วยเหลือให้พระเจ้าศิริบุญสารได้เสวยราชสมบัติในเวียงจันทน์มาก่อน ต่อมาในปี พ.ศ. 2313 พระเจ้าศิริบุญสารทรงขอตัวลูกสาวของขุนนางทั้งสองทำนองจะเอาไว้เป็นตัวประกัน เจ้าพระวอ เจ้าพระตา ไม่พอใจพระเจ้าศิริบุญสารมาก จึงกลับมาตั้งมั่นเตรียมสู้รบอยู่ที่เมืองหนองบัวลุ่มภู (สาเหตุที่ขัดแย้งกันยังมีต่างออกไปอีกตามหลักฐานแต่ละแห่ง)

พระเจ้าศิริบุญสารทรงส่งกองทัพมาปราบถึงสามครั้ง กองทัพฝ่ายเจ้าพระวอเจ้าพระตาก็คชนะทุกครั้ง แต่เมื่อรบนานไปฝ่ายหนองบัวลุ่มภูเห็นว่าจะแพ้เพราะกำลังรบลดลงแน่นอนจึงได้ขอความช่วยเหลือจากกองทัพพม่า ทว่ากองทัพพม่ากลับให้ความช่วยเหลือแก่ฝ่ายเวียงจันทน์เพราะฝ่ายเวียงจันทน์ส่งคนไปขอความช่วยเหลือตัดหน้าฝ่ายหนองบัวลุ่มภู ในการรบครั้งต่อมาฝ่าย

หนองบัวลุ่มภูจึงแพ้ เจ้าพระตาตายในที่รบ เจ้าพระวอจึงนำไพร่พลและเชื้อสายที่รอดตายหนีไปพึ่ง พระเจ้าองค์หลวงไชยกุมารแห่งอาณาจักรล้านช้างจำปาสัก โดยไปตั้งมั่นอยู่ที่บ้านเวียงดอนกองซึ่ง อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีของไทยในปัจจุบัน

ต่อมาในปี พ.ศ. 2319 เจ้าพระวอเกิดความขัดแย้งกับพระเจ้าองค์หลวงไชยกุมารจาก เรื่องการสร้างกำแพงเมืองกับการสร้างหอคำ (เรือนหลวง) จึงได้พาไพร่พลมาตั้งมั่นที่บ้านดอนมดแดงและทำหนังสือขอเป็นขอบขันฑสีมาของกรุงสยามในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งพระองค์ก็ได้รับไว้ ฝ่ายเวียงจันทน์เห็นว่าถ้าส่งกำลังไปปราบเจ้าพระวอแล้วฝ่ายจำปาสักจะไม่ให้ความช่วยเหลือเจ้าพระวอแน่นอนจึงทรงส่งกองทัพมาจับเจ้าพระวอฆ่าที่บ้านดอนมดแดงเสีย ทำวคำผิง ทำวทิดพรหม และทำวกำ บบุตรหลานของเจ้าพระวอและเจ้าพระตาซึ่งดีฝาวงล้อม ออกมาได้จึงแจ้งเรื่องราวไปยังกรุงธนบุรีผ่านทางเมืองนครราชสีมา

สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงพระพิโรธมากที่ฝ่ายเวียงจันทน์ส่งกองทัพมาฆ่าผู้ที่อยู่ใน ขอบขันฑสีมาของพระองค์ กอปรกับพระองค์เองก็ไม่ทรงไว้วางใจฝ่ายเวียงจันทน์ที่มีท่าทีฝักใฝ่ อาณาจักรพม่าซึ่งยังคงคุกคามฝ่ายสยามอยู่ตลอด ในปี พ.ศ. 2321 พระองค์จึงทรงส่งกองทัพ ภายใต้การนำของสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ขึ้นไปตีอาณาจักรล้านช้าง เวียงจันทน์ โดยไล่ตีมาทางใต้ผ่านทางอาณาจักรล้านช้างจำปาสักก่อน ฝ่ายจำปาสักเห็นว่าจะสู้ กองทัพไทยไม่ได้จึงยอมอ่อนน้อมโดยดี จากนั้นจึงยกทัพขึ้นเหนือตีหัวเมืองหน้าด่านของ เวียงจันทน์เรื่อยมา จนสามารถหักเอาเมืองเวียงจันทน์ได้สำเร็จ ฝ่ายสยามจึงกวาดต้อนทรัพย์สิน ผู้คน ชุนนาง เชื้อพระวงศ์ และกุมตัวพระเจ้าศิริบุญสารลงมายังกรุงธนบุรี ด้านอาณาจักรล้านช้าง หลวงพระบางซึ่งเป็นอริกับเวียงจันทน์มาตลอดก็ได้ให้ความช่วยเหลือฝ่ายสยามในสงครามครั้งนี้ อย่างเต็มที่ แต่พอสิ้นศึกก็ถูกฝ่ายไทยบังคับให้ยอมอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้นด้วยเช่นกัน อาณาจักร ล้านช้างทั้งสามแห่งจึงตกเป็นประเทศราชของไทยทั้งหมดในปี พ.ศ. 2321 นี้เอง แม้ต่อมาภายใน สยามก็เกิดการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์สุราชวงศ์จักรีและย้ายราชธานีมายังกรุงรัตนโกสินทร์ในปี พ.ศ. 2325 ก็ตาม แต่ภาวะความเป็นประเทศราชของทั้งสามอาณาจักรก็มิได้เปลี่ยนแปลง

1.6 การปกครองของสยาม

1.6.1 อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

ภายหลังที่สูญเสียเอกราชให้แก่อาณาจักรสยาม พระเจ้าแผ่นดินสยามจึงให้นันทเสนโอรสของพระเจ้าศิริบุญสาร เสด็จขึ้นครองราชย์แทน แล้วแต่งตั้งเจ้าอินทวงศ์เป็นอุปราช ส่วนเจ้าอนุวงศ์และเจ้าพรหมวงศ์ให้ลงไปเป็นตัวประกันที่กรุงธนบุรี แต่ต่อมาก็เกิดข้อพิพาทฟ้องร้องกันกับเจ้าอนุรุทธแห่งนครหลวงพระบางหลายครั้ง จนครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. 2336 เจ้านันทเสนถูกกล่าวหาว่าสมคบกับเจ้าเมืองนครพนมและเวียงจันทน์จะก่อการกบฏ จึงถูกเรียกตัวลงไปสอบสวนที่กรุงเทพฯ พระองค์ต่อสู้คดีอยู่ 2 ปี ก็เสด็จสวรรคต

เจ้าอินทวงศ์พระอนุชาของเจ้านันทเสนได้ครองราชย์สืบต่อ และครองเมืองมาถึงปี พ.ศ. 2346 ก็ถึงแก่พิราลัย ทำให้เจ้าอนุวงศ์ พระราชโอรสองค์ที่ 3 ของพระเจ้าศิริบุญสารได้ขึ้นครองราชสมบัติในนครเวียงจันทน์ พระองค์เป็นผู้มีความสามารถในหลายด้าน โดยได้เคยยกทัพไปช่วยฝ่ายไทยรบกับพม่าจนได้รับชัยชนะหลายครั้ง ตลอดจนได้ทรงจัดแจงสร้างบ้านแปลงเมืองให้เจริญรุ่งเรืองในหลายด้าน ทั้งในทางพระพุทธศาสนาและทางทหาร ทั้งได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับหลวงพระบางและจำปาศักดิ์ พระองค์ทรงมีความพยายามที่จะกอบกู้อิสรภาพคืนจากไทยแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ จึงถูกจับตัวส่งลงไปกรุงเทพฯ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และเสด็จสวรรคตในพ.ศ. 2371

เมื่อกองทัพอาณาจักรสยามตีนครเวียงจันทน์ครั้งที่ 2 ในรัชกาลของเจ้าอนุวงศ์นี้ ฝ่ายสยาม (รัชกาลที่ 3) ได้สั่งให้ "ทำลายนครเวียงจันทน์ให้สิ้นซาก" ทั้งกำแพงเมืองและวัดวาอารามต่างๆ ตลอดจนต้นไม้และไร่นาก็ถูกเผาจนหมดสิ้น อีกทั้งให้ล้มเลิกอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์เสีย มิให้มีเมืองและเจ้าครองนครอีกต่อไป นครเวียงจันทน์ที่เคยรุ่งเรืองและอุดมสมบูรณ์มาหลายร้อยปี ก็ถูกทำลายลงจนถึงกาลอวสานกลายเป็นเมืองร้าง ในปี พ.ศ. 2371

1.6.2 อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง

เมื่อสูญเสียเอกราชใน พ.ศ. 2321 ในสมัยเจ้าสุริยวงศ์ พระองค์จึงถูกคุมตัวลงไปที่กรุงธนบุรี ภายหลังจึงถูกส่งคืนมาเป็นเจ้านครหลวงพระบาง และเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2334 บรรดาเสนาอำมาตย์จึงทูลเชิญเจ้าอนุรุทธ พระอนุชาของเจ้าสุริยวงศ์ขึ้นครองราชย์ เมื่อเจ้านันทเสนแห่งเวียงจันทน์ยกทัพมาตีหลวงพระบางได้ เจ้าอนุรุทธจึงถูกส่งลงไปขังที่กรุงเทพฯ อยู่ 4 ปี จึงได้เสด็จกลับมาขึ้นครองราชย์ตามเดิม และเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. 2339 เจ้ามณฑาตุราช โอรสของเจ้าอนุรุทธะจึงได้ขึ้นครองเมืองแทนใน พ.ศ. 2360 ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าน

นภาลัย เสด็จสวรรคต เจ้ามณฑลราชจึงได้เสด็จลงไปกรุงเทพฯ เพื่ออุปสมบทต่อหน้าพระบรมศพ แล้วจึงเสด็จกลับมาครองครองราชย์ตามเดิม โดยในปี พ.ศ. 2370 เกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ เจ้ามณฑลราชจึงได้ส่งกำลังพลไปช่วยกองทัพไทยตีเวียงจันทน์

เมื่อเจ้ามณฑลราชขึ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. 2379 ทางกรุงเทพฯ จึงตั้งให้เจ้าสุกเสริม โอรสของเจ้ามณฑลราชขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินหลวงพระบางใน พ.ศ. 2381 และสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 2393 เจ้านันทราชโอรสองค์ที่ 2 ของเจ้ามณฑลราชได้ครองราชสืบแทนและครองราชย์อยู่ 20 ปี จึงสวรรคตใน พ.ศ. 2414 ทำให้เจ้าอนุคำโอรสของเจ้ามณฑลราช ได้ครองราชสมบัติสืบต่อ ในรัชสมัยนี้เจ้าอนุคำนี้ได้เกิดกบฏขึ้นทำให้พระองค์หนีไปอยู่ที่เมืองปากลาย รัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จึงได้ส่งกองทัพมาปราบ พร้อมทั้งปลดเจ้าอนุคำออกจากบัลลังก์ แล้วตั้งเจ้าคำสุกโอรสของเจ้าอนุคำขึ้นครองราชย์แทน ในพ.ศ. 2432

เจ้าคำสุกได้ ได้ขึ้นครองราชย์จนถึง พ.ศ. 2436 เกิดกรณีพิพาทสยาม-ฝรั่งเศส รัฐบาลสยามได้ยอมยกดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมดให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส เจ้าคำสุกจึงเป็นพระเจ้าแผ่นดินหลวงพระบางภายใต้การอารักขาของฝรั่งเศส จนถึง พ.ศ. 2448 จึงสิ้นพระชนม์

1.6.3 อาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์

ภายหลังจากที่จำปาศักดิ์แยกเป็นอิสระจากเวียงจันทน์เมื่อ พ.ศ. 2257 โดยมีเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ผู้เป็นหลานของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2321 ในสมัยของเจ้าไชยกุมาร นครจำปาศักดิ์ก็ต้องเสียเอกราชให้แก่ไทย ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2334 ได้เกิดกบฏขึ้นในนครจำปาศักดิ์ทำให้เจ้าไชยกุมารต้องเสด็จหนีแล้วไปสวรรคตในป่า แต่ท้าวฝ่ายหน้าแห่งบ้านสิงห์ท่า (เมืองยโสธร) กับพระปทุมสุรราช (คำผง) เจ้าเมืองอุบล ได้ยกกองกำลังไปปราบกบฏและตีเอาเมืองจำปาศักดิ์คืนมาได้ ทำให้ท้าวฝ่ายหน้าได้รับแต่งตั้งจากไทยให้เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์มีนามว่า พระวิไชยราชขัตติยวงศา

เมื่อพระวิไชยราชขัตติยวงศาถึงแก่กรรมใน พ.ศ. 2350 ฝ่ายอาณาจักรสยามจึงได้แต่งตั้งเจ้านุ โอรสของเจ้าไชยกุมาร ขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทน แต่ก็ถึงแก่พิราลัย หลังรับสุพรรณบัตรเจ้าเมืองได้เพียง 3 วัน ฝ่ายไทยจึงได้แต่งตั้งให้เจ้าหมาน้อย โอรสของอุปราชสุริโย เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ ต่อมาเกิดกบฏอ้ายสาเกียดโง้งขึ้นในเมือง ทำให้เจ้าหมาน้อยถูกส่งตัวลงไปยังกรุงเทพฯ และได้ถึงแก่กรรมที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2370 เจ้าราชบุตรโย โอรสของเจ้าอนุวงศ์ ที่มีความชอบจาก

การปราบกบฏอ้ายสา จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ขึ้น เจ้าราชบุตรไยจึงถูกเจ้าสุยจับตัวส่งให้แก่ทางกรุงเทพฯ เจ้าสุยจึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ใน พ.ศ. 2371

เมื่อเจ้าสุยถึงแก่พิราลัยใน พ.ศ. 2384 เจ้านาคผู้เป็นอุปราชจึงได้ครองเมืองสืบแทน จนถึงแก่พิราลัยด้วยอหิวาตกโรคใน พ.ศ. 2396 ทางฝ่ายสยามจึงได้แต่งตั้งเจ้าคำใหญ่ ผู้เป็นโอรสของเจ้าสุย ขึ้นเป็นเจ้านครจำปาศักดิ์ มีนามว่า เจ้ายุติธรรมธร (คำใหญ่) จนถึง พ.ศ. 2402 ก็ถึงแก่กรรม เจ้าคำสุกผู้เป็นอนุชาจึงได้เป็นเจ้านครจำปาศักดิ์สืบแทน มีพระนามว่า เจ้ายุติธรรมธร (คำสุก) พระองค์ได้ส่งบุตรชายทั้ง 3 ไปยังกรุงเทพฯจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ทั้งสามคน ได้แก่ เจ้าราชदनัย (หยุย) เจ้าศักดิ์ประสิทธิ์ (เจ้าเบง) และเจ้าศักดิ์ประเสริฐ (เจ้าอุย)

เมื่อเกิดกรณีพิพาทสยาม-ฝรั่งเศส ฝ่ายอาณาจักรสยามได้ยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2446 เมื่อเจ้ายุติธรรมธร (คำสุก) ถึงแก่พิราลัย เจ้าราชदनัย (หยุย) ก็ได้รับแต่งตั้งจากฝรั่งเศสให้เป็นผู้ว่าการนครจำปาศักดิ์ ดังนั้นอาณาจักรล้านช้างจำปาศักดิ์จึงมีฐานะเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส³⁵

เป็นอันจบสิ้นยุคที่เรียกว่าอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งต่อมากลายเป็นประเทศลาว หลังจากที่เกิดการแบ่งเขตแดนกันอย่างชัดเจนทำให้พื้นที่เดิมที่เคยแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกันอย่างเช่นศรีเชียงใหม่ – เวียงจันทน์ แยกขาดออกจากกัน ซึ่งแต่เดิมเคยไปมาหาสู่กัน และมีวัฒนธรรมร่วมกัน หรือแลกเปลี่ยนกันอยู่ตลอด ไม่ว่าจะเป็นประเพณีต่างๆที่เคยทำร่วมกัน วัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมา โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะที่ถูกเรียกว่า “สถาปัตยกรรมล้านช้าง” ซึ่งเป็นจุดเด่นของสถาปัตยกรรมในแถบพื้นที่นี้

³⁵ สิลลา วีระวงส์, พงศาวดารลาว. เวียงจันทน์. เข้าถึงเมื่อ 20 กรกฎาคม 2554, เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>

2. องค์ประกอบทางพุทธสถาปัตยกรรมพื้นบ้านอีสาน

จากการที่ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของพื้นที่ ทำให้ได้รู้รูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมดั้งเดิมในแถบภูมิภาคนี้ คือ สถาปัตยกรรมล้านช้าง แต่สถาปัตยกรรมได้แพร่ขยายเป็นวงกว้างไปในดินแดนตะวันออกเฉียงเหนือของไทย หรือ “อีสาน” จึงจำเป็นต้องศึกษาสถาปัตยกรรมประเภทวัด เพื่อให้เข้าใจถึงภาพรวมของวัดในอีสาน

2.1 วัดในอีสาน

วัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนทั้งระดับเมืองและชนบท ความเข้าใจถึงประวัติศาสตร์และสภาพของชุมชน มีส่วนช่วยในการมองเห็นระยะเวลาในการก่อสร้างวัด เนื่องจากวัดเกิดพร้อมกับการสร้างบ้านสร้างเมือง และในฐานะที่วัดเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะศิลปวัฒนธรรมอันเป็นขนบธรรมเนียมของพื้นที่นั้น ตลอดจนวิวัฒนาการและการเปลี่ยนที่ปรากฏในงานศิลปะสถาปัตยกรรมได้ดีกว่าสิ่งอื่นๆ ในการศึกษาลักษณะสถาปัตยกรรมในรูปแบบพื้นถิ่น ควรศึกษาลักษณะพื้นฐานของชุมชนร่วมไปด้วย โดยแบ่งลักษณะวัดที่เกิดขึ้นในชุมชนดังนี้

2.1.1. วัดที่เกิดในชุมชนระดับเมือง

เป็นวัดที่ตั้งขึ้นมานานพร้อมกับเมืองที่มีความสำคัญมาแต่อดีต โดยมีเจ้าเมืองปกครองสืบทอดต่อมา แม้จะเปลี่ยนฐานะจากเมืองในอดีตมาแต่มาเป็นจังหวัดตามระเบียบการปกครองส่วนท้องถิ่น ลักษณะชุมชนเช่นนี้จะมีวัดเกิดขึ้นหลายแห่ง มีทั้งวัดที่คู่บ้านคู่เมือง และวัดที่เกิดขึ้นใหม่ ชุมชนลักษณะดังกล่าวจึงเป็นศูนย์กลางของเมืองมาตลอด เช่น เมืองร้อยเอ็ด เมืองอุบลราชธานี ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งของมณฑลมาแต่อดีตมีการติดต่อสัมพันธ์กับเมืองหลวงและเมืองอื่นๆ ทำสถาปัตยกรรมแบบพื้นถิ่นมีแนวโน้มพัฒนารูปแบบตามความเจริญของเมืองค่อนข้างเร็วกว่าวัดที่เกิดในชุมชนระดับเมืองในอดีต

วัดอีกลักษณะหนึ่งเป็นวัดในชุมชนระดับเมืองในอดีตที่เคยเป็นศูนย์กลาง มีความสำคัญต่อมาและถูกลดฐานะลงเป็นอำเภอหรือตำบล เช่น เมืองสุวรรณภูมิมาเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดร้อยเอ็ด ชุมชนลักษณะนี้มีอยู่ทั่วไป ลักษณะวัดที่เกิดในบริเวณที่เป็นเมืองในอดีต เมื่อถูกลดฐานะความสำคัญลง ลักษณะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นยังคงเหลือร่องรอยอยู่ให้เห็นในกรณีที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงมีน้อย กว่าวัดที่อยู่ในบริเวณชุมชนเมืองใหญ่ดังที่

กล่าวมาแล้ว รูปแบบโดยทั่วไปของงานสถาปัตยกรรมในวัดระดับชุมชนเมืองฝีมือจะสูงกว่าวัดที่อยู่ในบริเวณชุมชนในชนบท

2.1. 2. วัดในชุมชนชนบท

ชุมชนในลักษณะนี้ มีทั้งที่เกิดขึ้นใหม่และเกิดขึ้นมานาน ช่วงระยะหนึ่งเป็นชุมชนที่ห่างไกลชุมชนระดับเมือง มีลักษณะโดดเด่นเพียงตัวเอง แม้จะมีการติดต่อกับชุมชนในระดับเมือง มีลักษณะงานศิลปะสถาปัตยกรรมที่ปรากฏมีรูปร่างเรียบง่ายตรงไปตรงมา ก่อสร้างด้วยการแก้ปัญหาจากวัสดุที่ใช้ในท้องถิ่น ทำให้เห็นลักษณะของพื้นถิ่นอย่างเด่นชัด

2.2 ตำแหน่งที่ตั้งวัด

เนื่องจากวัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนดังกล่าวแล้ว ลักษณะวัดส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในบริเวณด้านหนึ่งของหมู่บ้านที่ห่างไกลชุมชนหนาแน่นและบริเวณโรงเรียน เนื่องด้วยเขตวัดต้องการความสงบ(ยกเว้นกรณีวัดที่อยู่ในชุมชนใหญ่หมู่บ้านจะขยายล้อมบริเวณวัดภายหลัง) ดังเช่นวัดในเมือง จากการศึกษาที่ตั้งวัดจะอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำหรือทำน้ำและพื้นที่เกษตรกรรมซึ่งอยู่นอกเขตที่อยู่อาศัย แต่ในพื้นที่ที่ทำการศึกษาวัดได้ถูกชุมชนเข้ามายึดพื้นที่บางส่วนเป็นที่อยู่อาศัย ปลูกบ้านเรือน ทำให้พื้นที่วัดมีขนาดเล็กลงและทำให้พื้นที่ชุมชนอยู่ติดกับวัดมากยิ่งขึ้น ซึ่งวัดก็ได้มีการสร้างขึ้นมามากหลายจุดประสงค์โดยแบ่งประเภทของศิลปะสถาปัตยกรรม ผังบริเวณ และสภาพแวดล้อม ดังนี้

2.2.1. **วัดพระธาตุ** หมายถึงวัดซึ่งเน้นความสำคัญของเจดีย์ซึ่งเป็นปูชนียสถาน ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นศูนย์รวมความศรัทธา ของคนในท้องถิ่น

2.2.2. **วัดป่า** ภาคอีสานมีวัดอันเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะท้องถิ่น เป็นแหล่งจำพรรษาของพระอาจารย์ด้านวิปัสสนาธุระซึ่งเป็นที่เคารพสักการะทั่วกันหลายองค์ คือ วัดป่าซึ่งเป็นวัดอรัญวาสี เน้นหนักในการวิปัสสนา ซึ่งเป็นในลักษณะที่มาพร้อมๆ กับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสาน

2.2.3. **วัดร่วมสมัย** ซึ่งได้รับการออกแบบในแนวคิดใหม่มิได้ยึดถือศิลปะสถาปัตยกรรมแบบประเพณี เช่น วัดศาลาลอย จ. นครราชสีมา วัดหนองป่าพง และวัดป่าอุดมสมพรด้วย

2.2.4. **วัดพื้นบ้านหรือสิม** เป็นลักษณะรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรม เฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์แบบอีสาน

2.3 ลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

ดินแดนทางภาคอีสานเคยเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชุมชนโบราณมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์หรือตั้งแต่สมัยหินลงมาจนถึงสมัยโลหะ ดังนั้นบริเวณลุ่มแม่น้ำต่างๆ ในแถบนี้คือ ลุ่มแม่น้ำโขง ลุ่มน้ำมูล ลุ่มแม่น้ำชี ซึ่งเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลจากแหล่งต่างๆ มากมาย ทำให้ศิลปสถาปัตยกรรมของอีสานทั้งอีสานตอนบน และ อีสานตอนล่างมีรูปแบบเฉพาะและวิวัฒนาการที่เป็นเฉพาะถิ่นหรือมีความเป็นพื้นถิ่นของตัวเอง

โดยจากหลักฐานทางศิลปกรรมที่ค้นพบในดินแดนแถบนี้จะเห็นได้ว่าอารยธรรมอินเดียเข้ามาสู่อีสานในยุคแรกๆ ประมาณ 2000 กว่าปีมาแล้ว โดยเฉพาะในด้านพุทธศาสนา จากหลักฐานซากเมืองโบราณ และ ศาสนสถานที่ยังคงพบ รูปแบบหลัก 2 รูปแบบคือ แบบหนึ่งเป็นแบบที่สร้างเนื่องในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นของพื้นเมือง เช่น โบสถ์มหาจิน กำหนดเขตสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อีกแบบหนึ่งคือสร้างเนื่องในศาสนาฮินดู เช่น ปราสาทหิน เป็นต้น

ต่อมาในสมัยทวารวดีจากพุทธศตวรรษที่ 12 – 15 ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขงนี้ได้เจริญขึ้นอย่างมาก และรับเอาวัฒนธรรมที่แพร่หลายมาจากภาคกลาง มีแคว้นโคตรบูรเป็นศูนย์กลางอิทธิพลทวารวดีนี้แพร่หลายผ่านทางช่องเขาในเขตเทือกเขาเพชรบูรณ์ ดงพญาเย็น และพนมดงรักลงสู่ชุมชนในที่ราบของลุ่มแม่น้ำต่างๆ วัฒนธรรมนี้นับว่ามีอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาต่อประชาชนในภาคอีสานมาก โดยหลักฐานจากการค้นพบเสมาหินซึ่งวิวัฒนาการมาจาก แท่งหินปักไว้ตามเนินดิน เพื่ออุทิศให้พระพุทธศาสนามีแพร่หลายทั่วไปในบริเวณต่างในภาคนี้ เช่น เสมาที่เมืองฟ้าแดดสูงยาง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น การปักเสมารอบดินนี้ เป็นต้นกำเนิดของพระธาตุเจดีย์ในภาคอีสาน อย่างไรก็ตามคติการใช้โบสถ์มากำหนดเขตสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนายังใช้อยู่ในปัจจุบัน คือ การใช้กำหนดเขตของพระอุโบสถตามวัดวาอารามต่างๆ³⁶

³⁶ วิโรฒ ศรีสุโร, **สิมอีสาน** = Isan Sim : Northeast Buddhist holy temples.

จากวิวัฒนาการทางพุทธศาสนาในอีสานเป็นเวลานานนับพันปี จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ เป็น วัตถุสัญลักษณ์ในพระพุทธศาสนาเริ่มจากแท่งเสมาหิน จนพัฒนาขึ้นมาเป็นพระธาตุ ซึ่งถือเป็น ศูนย์กลางของวัด ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเป็นที่ยอมรับนับถือของพุทธศาสนิกชนมากขึ้น จึงได้มี การสร้างสิ่งก่อสร้างสำคัญไว้เช่นที่ทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ขึ้น เช่น โบสถ์ วิหาร และกุฏิสงฆ์

2.4 เอกลักษณะของศิลปสถาปัตยกรรมของวัดในภาคอีสาน

รูปแบบสถาปัตยกรรมอันเกี่ยวเนื่องในทางพระพุทธศาสนา ได้รับอิทธิพลสืบเนื่องต่อกันโดยเฉพาะรูปแบบของ “ พระธาตุ ” ความสืบต่อกันได้เป็นอย่างดีโดยมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว อาคารศาสนาประเภทอื่นๆ ก็ยังคงพอที่จะเหลือเค้าโครงเดิมอยู่บ้าง ถึงจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่เนื่องจากภูมิภาคอีสานเป็นสิ่งแวดล้อมใหม่สำหรับผู้ที่ยอพยพมาสร้างบ้านเมืองในยุคนั้น จึงจำเป็นต้องปรับวิถีทางการ ดำเนินชีวิตใหม่ให้สอดคล้องกัน รูปแบบทางสถาปัตยกรรม ก็จำเป็นต้อง ถูกปรับเปลี่ยนไปตามด้วย องค์ประกอบต่างๆ ที่มีอิทธิพลนั้น พอจะจำแนกเป็นหัวข้อ คือ

- สภาพภูมิอากาศ แม้ว่าสภาพภูมิอากาศของภาคอีสานจะแตกต่างจากบริเวณ ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงก็ตาม อาคารทางศาสนาในยุคแรกๆ ที่ปรากฏในเขตเมืองใหญ่ หรือเขตชุมชนใหญ่มักจะยังคงรักษารูปแบบเดิมในทางสถาปัตยกรรมเอาไว้ค่อนข้างมาก ทั้งรูปทรงหลังคาและความ ทึบตันของผนังอาคาร ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมกันอยู่ใน ศิลปะล้านช้าง เช่น วัดหลวง เมืองอุบล (รื้อ แล้ว) สิมเก่าวัดมณีวนาราม เมืองอุบล สิมเก่าวัดกลาง อ. เมือง จ. ร้อยเอ็ด เป็นต้น³⁷

- สภาพทางสังคมและการปกครอง รูปแบบของอาคารศาสนาในช่วงแรกที่ชุมชน อีสานมีการปกครองแบบประเทศราช ขึ้นตรงต่อ กรุงอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ยังคงมี อิทธิพลสืบตรงมาจากทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงตามศิลปวัฒนธรรมล้านช้าง อันเป็นบ่อเกิดของรูปแบบ สถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น รูปแบบขององค์ “ พระธาตุเจดีย์ ” ทั้งหลาย ซึ่งนิยมนำ รูปแบบของทรงของ “ ยอดธาตุ ” เป็นรูป “ บัวเหลี่ยม ” แตกต่างไปจากล้านนา กรุงศรีอยุธยาและ รัตนโกสินทร์ เช่น พระธาตุศรีสองรัก อ. ด่านช้าง จ. เลย (สร้าง พ.ศ. 2306 สมัยสมเด็จพระมหา

³⁷ วิโรฒ ศรีสุมะ, **ลิมอีสาน** = Isan Sim : Northeast Buddhist holy temples.

(กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2536). 37-47.

จักรพรรดิ และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงเวียงจันทน์) พระธาตุพนมหรือพระธาตุพนม (องค์เก่าก่อน พ.ศ.2482) อ. ธาตุพนม จ. นครพนม³⁸

ในส่วนของอาคารทางศาสนาที่ใช้สอยอย่างอื่นนั้น ก็ยังคงรูปแบบตามสภาพแวดล้อมในอิทธิพลของการปกครองแบบเก่าดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ถึงแม้ว่าหัวเมืองทั้งหมดในภาคอีสานจะมาขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ แล้วก็ตาม เช่น รูปแบบของสิมในจังหวัดอุบลราชธานี

ในระยะต่อมาเมื่อมีการคลี่คลายทางรูปแบบเพื่อให้อาคารตอบสนองการใช้สอยตามสภาพความเป็นจริงของภูมิอากาศในภาคอีสาน จึงได้เกิดอาคารทางศาสนาที่มีความโปร่งมากขึ้น เพื่อสามารถระบายอากาศอันร้อนแล้งของภาคอีสาน ดังเช่น การออกแบบ สิมโปร่ง และ หอโถง เพื่อทำหน้าที่เป็นหอแจก หรืออาคารอเนกประสงค์ใช้ประกอบพิธีการทางศาสนาในวันนักขัตฤกษ์ และวันธรรมสวนะ เป็นต้น

สิมโปร่ง เป็นผลงานพื้นบ้านอีสานที่เกิดจากการแก้ปัญหาในเชิงช่าง เพื่อตอบสนองความต้องการตามสภาพแวดล้อม จนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของ สิมอีสาน

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการปฏิรูปการปกครองในหัวเมืองอีสานทั้งหมดตามระบบเทศบาลภิบาล มีการปรับปรุงทั้งทางอาณาจักร และ ศาสนา ซึ่งได้ทำสืบต่อมาตั้งแต่รัชกาลก่อน อาคารทางศาสนาต่างๆก็ได้เปลี่ยนรูปแบบไปตามความนิยมของจากส่วนกลางนับเป็นอิทธิพลทางสถาปัตยกรรมจากกรุงเทพฯ บางหลังก็ประยุกต์เข้าด้วยกัน บางหลังก็ถูกดัดแปลงแก้ไขจากลักษณะพื้นถิ่นเดิมไปสู่แบบกรุงเทพฯ เช่น พระอุโบสถวัดทุ่งศรีเมือง อ. เมือง จ. อุบลราชธานี หรือพระอุโบสถวัดวัดโพธิ์ชัย อ.เมือง จ. หนองคาย เป็นต้น

- สภาพทางเศรษฐกิจ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของภาคอีสานค่อนข้างแห้งแล้งมากกว่าภาคอื่น ชุมชนซึ่งเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพเกษตรกรรมจึงเลือก ทำเลที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณที่มีเนิน และเพื่อสะดวกในการทำนา จึงต้องมีน้ำ อยู่ในแหล่งเดียวกัน บริเวณโดยอยู่ใกล้ลำน้ำธรรมชาติ เช่น ลำชี มูล ลำตะคอง ลำสงคราม หรือเป็นกุด หนอง บึง ตามธรรมชาติก็อาศัยในการยังชีพ เลี้ยงสัตว์ และการกสิกรรมได้ หากพื้นที่โดยอยู่ห่างไกลแหล่งน้ำก็จำเป็นต้องอาศัยฝนฟ้า

³⁸ วิโรฒ ศรีสุโร, **สิมอีสาน** = Isan Sim : Northeast Buddhist holy temples.

(กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2536). 48-57.

ตามฤดูกาล ปีไหนฝนแล้งภาวะเศรษฐกิจของอีสานก็แย่ ปีไหนฝนตกเยอะจะทำให้ท่วมสวนไร่นา การเกษตรกรก็เสียหาย อาคารทางศาสนาในอีสานเมื่อถอยหลังไปราวศตวรรษนั้น สังคมอีสานยังไม่ได้พัฒนายังเช่นปัจจุบันนี้ การทำไร่นาสำปะหลังหรือไร่อ้อย ไร่ป่า ก็มีได้ส่งเสริมกันมากมาย รายได้ของประชาชนยังอยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำมาก มีแต่การทำนาเป็นอาชีพหลักอย่างเดียว ว่างเว้นจากการทำนาผู้ หญิงจะทำหัตถกรรมทอผ้า ทอเสด ผู้ชายก็หาปลาทำจากรสาน หล่อโลหะ รายได้เป็นเงินเป็นทองแทบจะไม่มี เป็นสังคมที่ไม่ใช้เงิน แต่ก็มีเครื่องบริโภคและอุปโภคพอประทังชีวิตอยู่ได้ งานก่อสร้าง เช่น บ้านเรือน ก็สร้างพออาศัยอยู่ได้ ไม่ให้เกินสภาพตัวเอง ตลอดไปถึงอาคารทางศาสนาต่างๆ ภายในวัดของหมู่บ้าน ถึงแม้จะมีความศรัทธา ก็ไม่ทำให้ใหญ่โตเกินไป ด้วยยังอัตคัดในทางเศรษฐกิจ รูปแบบและการตกแต่งจึงมีไม่มากนัก เป็นการบ่งบอกถึงความ เรียบง่าย – สันโดษ – สมถะ สมกับเป็นอาคารทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักธรรมสอนให้ ลด – ละ – เลิก³⁹

- สภาพทางความเชื่อและศาสนา ชุมชนอีสานนั้นนับถือพุทธศาสนาไปพร้อมกับ การนับถือ “ ปู่ตา ” และ ผีฟ้า คือ แถน อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนสายวัฒนธรรม ไต- ลาว กลางหมู่บ้านมักจะมีเสาปักไว้เป็นเครื่องหมาย “ ปือบ้าน ” หรือหลักบ้าน เพื่อเป็นที่สิงสถิตของเทพารักษ์ แม้แต่ภายในวัดก็ยังมี “ ปือวัด ” หรือ “ หลักเส ” พร้อมไปกับ “ หอธรรม ” ปลูกเป็นตูปหรือปะรำตั้งอยู่เคียงกัน⁴⁰

เป็นการแสดงออกถึงพิธีกรรมในทาง “ เทวนิยม ” อันเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ชาวอีสานไม่สามารถดึงออกไปได้โดยง่ายดาย แม้กระทั่งงานเทศกาล “ บั้งไฟ ” ก็เป็นความเชื่อเกี่ยวกับน้ำในการทำเกษตรกรรมต่อ “ ผีฟ้า ” หรือ “ พญาแถน ” หรือ “ พญานาค ”

ส่วนความเชื่อในทางสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวกับการปลูกเรือนนั้น ก็มีความไม่ยิ่งหย่อนกว่าแขนงอื่นมาแต่โบราณ แม้ว่าปัจจุบันนี้จะคลายความนับถือไปจนเกือบสูญหายไปหมดแล้วก็ตาม

³⁹ วิโรฒ ศรีสุโร, **ลิมอีสาน** = Isan Sim : Northeast Buddhist holy temples. (กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2536). 58.

⁴⁰ วิโรฒ ศรีสุโร, **ลิมอีสาน** = Isan Sim : Northeast Buddhist holy temples. (กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2536). 59-62.

2.5 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในวัดในภาคอีสาน

วัดเป็นสถาบันทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยอาคารหรือสิ่งก่อสร้างภายในกำแพงหรือรั้วล้อมพื้นที่รูปสี่เหลี่ยม มีประตูทางเข้าเกือบทุกด้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับด้านใดของวัดติดกับเขตที่พักอาศัยของชาวบ้านก็จะมีประตูทางเข้าในด้านนั้น 1 หรือ 2 ประตู ภายในวัดมีอาคารใช้สอยในภารกิจของสงฆ์ และในการประกอบพิธีทำบุญทำกุศลตามประเพณี ของชาวบ้าน จากการศึกษาพบว่าในวัดหนึ่งๆ มีอาคารตั้งอยู่ห่างๆ เนื่องจากการมีอาคารไม่มาก ประกอบด้วยอาคารแยกประเภทได้ดังนี้

2.5.1 สิม เป็นอาคารที่สำคัญที่สุด ใช้เป็นที่ประกอบสังฆกรรม พิธีกรรมในพุทธศาสนา การเลือกตำแหน่งจะไม่มีอาคารใดขวางหน้าสิม เพราะพื้นที่หน้าสิมเป็นพื้นที่สำหรับใช้งานของพุทธศาสนิกชนที่มาทำบุญหรือทำพิธีกรรมต่างๆ มีพระประธานตั้งอยู่ภายในสิม

2.5.2 พระธาตุ เป็นสิ่งที่ก่อสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธหรือพระอรหันต์ ส่วนคำว่า “ธาตุ” เป็นสิ่งก่อสร้างใช้ประดิษฐาน ธาตุ หรือพระธาตุ ของพระอรหันต์องค์สำคัญ รูปแบบที่พบจะเป็นธาตุรูปบัวเหลี่ยม ตั้งบนเอวขัน ซึ่งมีเฉพาะในสายวัฒนธรรมล้านช้างเท่านั้น เช่น พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย พระธาตุบังพวน ตำบลเสียงคุก อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ฯลฯ ส่วนธาตุคนทั่วไป จะสร้างไว้ตามมุมหรือซิดแนวกำแพงวัด

2.5.3 ศาลาที่พักหน้าสิม เป็นที่พักของฆราวาส ขณะที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรมภายในสิม ลักษณะเปิดโล่ง

2.5.4 หอแจก หรือศาลาการเปรียญ เป็นที่สำหรับทำบุญ และปฏิบัติธรรม ใช้เป็นอาคารเอนกประสงค์สำหรับธรรมวาสนและฆราวาส มีลักษณะยกพื้นสูงจากดิน

2.5.5 กุฏิ เป็นอาคารที่ใช้เป็นที่พักของสงฆ์อยู่ในส่วนสังฆาวาส มีทั้งรวมกันเป็นหมู่และเดี่ยวมาฆานลดระดับลงมา เพื่อให้ฆราวาสได้ใช้เป็นที่นั่งสนทนาติดต่อกับพระในโอกาสต่างๆ

2.5.6 หอโปง หอระฆัง มักจะทำด้วยไม้ทั้งหลัง ทำเป็น 2 ชั้น หรือ 3 ชั้น จะมีโปงไม้ และกลองไว้ตีบอกเวลากับเหตุการณ์บางประการของวัดและชุมชน

2.5.7 หอเสี้ยววัด เป็นหอขนาดเล็ก เป็นความเชื่อร่วมกันของชาวอีสาน ซึ่งมักจะวางอยู่ใกล้กับสิม

2.5.8 หอพระอุปัชฌาย์ จะใช้ในพิธีเทศกาล บุญเวส ในเดือน 6 จะอยู่ใกล้ศาลาหอแจก ที่ใช้ทำพิธี

จากที่กล่าวมาเป็นองค์ประกอบโดยทั่วไปของวัด ที่มักจะมี แต่บางวัดอาจจะขาดองค์ประกอบบางอย่าง เช่นหอพระอุปัชฌาย์ได้ ซึ่งแต่ละที่แต่ละชุมชนมีความเชื่อในเรื่องต่างๆไม่เหมือนกัน ซึ่งการศึกษาจะเน้นในส่วนของสิม และ พระธาตุ ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดสำหรับ ในทุกๆที่

สิม

คำว่า “พันธสิม” หรือ “พันธสีมา” ปรากฏในคำจารึก บนแผ่นหินสีแดง พบที่วัดมหาผล บ้านท่าขอนยาง จังหวัดมหาสารคาม และจารึกที่วัดประสิทธิ์ไธยาราม บ้านหนอง จังหวัดกาฬสินธุ์ ปรากฏคำ “สิม” เป็นตัวอักษรธรรมของอีสาน และคำว่า “สิม” มีความหมายอย่างเดียวกับ “โบสถ์” หรือ “อุโบสถ” ซึ่งหมายถึงขอบเขตหรืออาณาเขตที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้ในกิจกรรมของสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนา โดยกิจหรืองานของสงฆ์เรียกว่า “สังฆกรรม” มี 4 อย่าง คือ อุปโลกนกรรม¹, ญัตติกรรม¹, ญัตติทุติยกรรม¹, ญัตติโลกกุตถกรรม¹ กระทั่ง 4 นี้เว้น อุปโลกนกรรมสงฆ์ต้องทำในสิม ทำนอกสิมไม่ได้⁴¹

ซึ่งในสมัยพุทธกาล พระเจ้าพิมพิสารทรงมีพระราชประสงค์ ที่จะขอพระราชทานพระพุทธองค์ ทรงอนุญาตให้นักบวชประชุมกันทุกวัน 8 ค่ำ 14 ค่ำ 15 ค่ำ โดยแสดงธรรมและสวดปาติโมกข์ ทุกวัน 14 ค่ำ และ 15 ค่ำ โดยทรงกำหนดสมมติสีมานั้นอย่างน้อยต้องจุพระภิกษุได้ไม่ต่ำกว่า 21 รูป นั่งหัตถบาตรกันได้ขนาดไม่ใหญ่เกิน 3 โยชน์ สีมาที่ใหญ่หรือเล็กกว่านี้ถือว่า วิบัติ โดยกำหนดตัวอาคารด้วย นิमित 8

ต่อมาพระสงฆ์ในพุทธศาสนาจะทำสังฆกรรมอันใดต้องประชุมร่วมกันทำอุปัชฌาย์กรรม ซึ่งเป็นเขตแดนที่ทรงบัญญัติไว้ตามพระวินัย

⁴¹ วิโรฒ ศรีสุมะ, สิมอีสาน = Isan Sim : Northeast Buddhist holy temples.

(กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2536). 69.

ดังนั้น คำว่า อุโบสถ ซึ่งหมายถึงอาคารที่ทำการแสดงปาติโมกข์ และทำสังฆกรรม
อุปสมบทกรรม ซึ่งเป็นเขตแดนที่ทรงบัญญัติไว้ตามพระวินัย

คำว่า สීමา ที่ เป็นเขตแดนที่สมมติขึ้นว่ามีพื้นที่มากน้อยเท่าไรในทางบ้านเมือง
หมายถึงพื้นที่ของประเทศ ฉะนั้นเมื่อจะกำหนดเขตสීමสเพื่อพระอุโบสถจึงต้องมีการขอ
พระราชทาน “วิสุงคามสීමา” เพื่อกันแดนให้เป็นเขตเฉพาะเป็เขตต่างจาก “คามสීමา” คือประเทศ
หมู่บ้าน ชุมชน

สීමา แบ่งเป็น 2 ประเภทคือ “พันธสීමา” แปลว่าผูกแล้ว กำหนดเขตแล้วเป็นการ
ถาวร ส่วน “อพันธสීමา” หมายถึงแดนที่ไม่ผูกใช้ทำสังฆกรรมได้เช่นเดียวกัน

โดยความหมายของ “อุโบสถ” เป็นอาคารที่ทำสังฆกรรม เรียก อุโบสถาคาร
“สීමา” เป็นเขตที่ใช้ทำสังฆกรรมได้นั้น ต้องมีการกำหนดเขตเรียก “นิมิต” ซึ่งสามารถกำหนดนิมิต
ได้ด้วยของสำคัญ 8 ชนิด คือ ภูเขา , คีลา , ป่าไม้ , ต้นไม้ , จอมปลวก , หนทาง , แม่น้ำ , น้ำ
เท่านั้น

ในพระวินัยปิฎก ตอนวินัยมุข เล่ม 3 กัณฑ์ที่ 24 กล่าวถึง ชนิดของนิมิตการ
กำหนดเขตสීමาและข้อกำหนดการสร้างอุโบสถาคารไว้ นอกจากนี้ยังกล่าวถึง “น่านน้ำ” ที่สงฆ์
กำหนดเป็น “อุทกกเขปสීමา” มี 3 ประเภท คือ แม่น้ำ , ทะเล , ชาติสระ ที่เกิดขึ้นเองเช่น ห้วยหนอง
บึง ทะเลสาบ เวลาจะทำสังฆกรรมต้องผูกแพในน้ำนั้นแล้วผูกไม่ให้ลอย หรือปลูกร้าน อาคารในน้ำ
นั้น จะต้องห่างจากฝั่งช่วงระยะวัดน้ำสาตไม่ถึง มิฉะนั้นเมื่อประกอบสังฆกรรม จะเป็นสීමาวิบัติ
ในภาคอีสานจะพบ “สීමน้ำ” ในลักษณะดังกล่าวมากในอดีตเริ่มก่อตั้งชุมชนเพราะความต้องการ
ใช้อาคารสීම เพื่อประกอบสังฆกรรมและอุปสมบทกรรม ซึ่งง่ายกว่าสීමบกที่ใช้เวลาในการสร้าง
นาน

ประเภทของสීමในอีสานตอนบน

จากการศึกษา ได้แบ่งสීමเป็น 2 ประเภท คือสීමบก และ สීමน้ำ

1. **สิมบก**⁴² เป็นสิมที่สร้างขึ้นชนิดถาวรไว้ในบริเวณวัด มีการกำหนดเขตพันธสีมาเป็นที่แน่นอน โดยใช้ก้อนหินทำนimit ยังลงไปในพื้นที่ที่ต้องการกำหนดเขตดังกล่าว โดยเหลือส่วนบนก้อนหินโผล่พื้นเล็กน้อย และสิมบกยังจำแนกได้อีกตามปัจจัยต่างๆซึ่งสะท้อนให้เห็นวิวัฒนาการของคติการสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์ของชุมชนในอีสาน ซึ่งชุมชนรับอิทธิพลต่างๆเข้าไป และยังแบ่งตามรูปแบบได้ดังนี้

1.1 **สิมโปรง หรือสิมโถง** เป็นสิมที่ไม่มีผนังรอบ หรือมีการก่อผนังด้านเดียว คือด้านหลังพระประธาน มักนิยมก่ออิฐสูงเพื่อบังพระประธาน ผนังก่อในลักษณะของบันไดขึ้นไป ด้านทางเข้าไม่ทำกรอบประตู เจาะช่องกำแพงระเบียง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของฐานเอวชั้นที่ก่อขึ้นมาสูงเป็นพิเศษ ผนังเป็นรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้า มีช่องเสาระหว่าง 2-4 ช่องเสา หลังคาจั่วชั้นเดียว หรือสองชั้น มักทำปีกนกยื่นแทนกันสาดตลอดทั้ง 4 ด้าน มีเครื่องตกแต่ง โหง่ , ล้ายอง , หางหงส์

ภาพที่ 2 สิมโปรงพื้นบ้าน วัดโพธิ์ชัยเสมาราม

ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร, **สิมอีสาน** = Isan Sim : Northeast Buddhist holy temples. (กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2536).

⁴² วิโรฒ ศรีสุโร, **สิมอีสาน** = Isan Sim : Northeast Buddhist holy temples. (กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2536). 89.

ลิมโปรงแสดงถึงรูปแบบที่ตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอย รู้จักพอดี ตามวิถีชีวิตในชนบทอีสาน ซึ่งเป็นวิถีในสมัยก่อนของคนในแถบอีสานดั้งเดิม แต่ในพื้นที่ไม่พบลิมโปรงในพื้นที่ทำการศึกษ

1.2 ลิมทึบ เป็นลิมที่มีการทำผนังที่เป็นไม้และก่ออิฐฉาบปูนผนังปิดทึบทั้ง 4 ด้าน ยกเว้นช่องประตูและหน้าต่าง หรือประยุกต์โดยข้างพื้นบ้าน และข้างฉนวน บางแห่งก่อผนังทึบจากเดิมเป็นลิมโถง และยังมีลิมทึบที่ผสมรูปแบบเมืองหลวง หรือภาคกลาง ลิมที่พบใช้การก่ออิฐฉาบปูน “ฉะทาย” เจาะหน้าต่างช่องเล็กๆ ช่องหน้าต่างนี้เป็นช่องสำหรับระบายอากาศ รวมทั้งใช้สำหรับญาติมาเฝ้ามองเวลาถึงงานบวช ซึ่งโดยปกติแล้วลิมอีสานมักจะไม่สามารถให้พุทธศาสนิกชนเข้าไปได้อยู่แล้ว ในช่วงเวลาดังกล่าว ผนังเป็นรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้า ความยาวขนาด 2-4 ช่วงเสา หรืออาจจะมากกว่า หลังคาทรงจั่วมีตั้งแต่ 1 ตับถึง 3 ตับ หรือไม่มีปีกนกยื่นออกมารับเสาด ส่วนที่ต่างจากลิมโปรงเป็นพิเศษ คือ คันทวย ยันผนังกับเด้าไม้รับชายคาปีกนกด้านข้างทั้ง 2 ด้าน

2. ลิมน้ำ

เป็นลิมที่ถูกสร้างขึ้นในน้ำ เป็นอพัทธสีมา เรียกว่า “อุทกกเชบสีมา หรือเขตสามัคคีในน้ำชั่วคราวน้ำสาดไม่ถึงของคนกลางคน

ลิมน้ำ คือลิมที่สร้างขึ้นชั่วคราว ถือเป็นเขตบริสุทธิ์ เช่น ลิมวัดทุ่งสว่างปะโก จังหวัดอุดรธานี เดิมเป็นลิมน้ำ ปัจจุบัน ทำเป็นลิมบกรูปแบบลิมโปรงมีชายคาปีกนก ปัจจุบันลิมดังกล่าวได้ถูกรื้อลงสร้างใหม่แล้ว

จากการลงพื้นที่ศึกษาที่ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เลียบแม่น้ำโขงไปจนถึง อ. เมือง จังหวัดหนองคาย พบลิมบกรูปแบบลิมทึบหลายแห่ง ทั้งที่ได้รับอิทธิพลล้านช้าง และอิทธิพลฉนวน แต่ไม่พบลิมน้ำในเขตพื้นที่การศึกษา เพราะมีการสร้างลิมบถาวรขึ้น โดยมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลหลากหลายแบบแตกต่างกันตามปัจจัยต่างๆ

พระธาตุ

ธาตุ เป็นที่บรรจุอัฐิธาตุของบรรพบุรุษหรือผู้ล่วงลับ รวมไปถึง คนทั่วไป พระสงฆ์ ฯลฯ แต่ “พระธาตุ” หมายถึงที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า หรือพระอรหันต์ ในอีสานนิยมสร้าง ธาตุ สืบต่อกันมา โดยมีรูปแบบที่แตกต่างกัน⁴³

-ความสำคัญของบุคคล

-วัสดุที่นำมาสร้าง

-ฝีมือในเชิงช่าง

ซึ่ง พระธาตุ ต้องอาศัยความศรัทธาของชุมชนในการสร้าง เพราะเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สามารถทำให้ช่างสร้างสรรค์ผลงานให้ดียิ่งขึ้น

ธาตุจำแนกออกได้ตามรูปแบบและวัสดุที่ใช้แตกต่างกันดังนี้

1.ธาตุไม้ หมายถึงการนำไม้แห้ง 4 เหลี่ยม มาประดิษฐ์เป็นที่บรรจุอัฐิ นิยมใช้ไม้เนื้อแข็งประเภทไม้แคน ประดู่ และมะค่า โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

- ส่วนโคน ฝังดินลึกราว 4 ศอก มีลวดบัวคั่นแยกระหว่างโคนกับเรือน

ธาตุ

- ส่วนเรือนธาตุ มักทำให้เรียบทั้ง 4 ด้าน มีด้านหนึ่งเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าด้านตั้ง กว้าง - ยาว - ลึก ประมาณ 10 x 30 x 9 ซม. สำหรับใส่กระดูก

- ส่วนยอดธาตุ นิยมประดิษฐ์เป็นทรง ยอดแหลม มีการย่อเหลี่ยมบัวคว่ำ - บัวหงาย ท้องกระดาน - ลวดบัว - กลีบบัว - พุ่มยอด - ปรียอด ในลักษณะทรวดทรงและลวดลายต่าง ๆ กัน

ธาตุไม้ยังใช้งานเพื่ออย่างอื่นอีก คือ

1.หลักเส เป็นหลักไม้ที่ปักไว้เพื่อแสดงอาณาเขตส่วนมากเป็นขอบเขตทางศาสนา เช่น แสดงเขตแนวรั้ววัดเป็นต้น น่าจะมาจาก หลักเส - มา , สีมา ซึ่งมักทำคล้ายธาตุไม้ แต่ไม่มีช่องบรรจุอัฐิ

⁴³ วิโรฒ ศรีสุโร, ธาตุอีสาน = Taad Isan : northeast buddhist holy stupa

(กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2539). 1.

2.บือบ้าน หมายถึง เสาหลักบ้าน ตั้งอยู่ใจกลางหมู่บ้าน มีหลังคามุง บางแห่งอาจยกฐาน มีชั้นชะหย่อง (โตกไม้ไผ่สาน) วางของเช่น บูชาเทพารักษ์ เพื่อปกป้องรักษาผู้คนในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีสุข นิยมทำเป็นสายอดคุมทรงมณฑลคล้ายเสาหลักเมือง

2.ธาตุปูน เป็นงานก่ออิฐสอปูน (ชะทาย) โดยไม่ใช้โครงเหล็ก เป็นฝีมือช่างพื้นบ้านที่พัฒนารูปแบบและวิธีก่อสร้างต่อจาก “ธาตุไม้” โดยมีองค์ประกอบเป็น ส่วนฐาน ส่วนเรือนธาตุ สำหรับบรรจุอัฐิธาตุ และส่วนยอด ซึ่งจะเป็นลักษณะยอดปราสาท ปรางค์ หรือเจดีย์ ความสูงตั้งแต่ 1 เมตรขึ้นไป ไม่เกิน 5 เมตร แล้วแต่ความสำคัญของอัฐิธาตุ

ส่วนฐาน มักก่ออิฐเป็นรูป 4 เหลี่ยมจัตุรัส อาจมีการย่อฐานตั้งซ้อนชั้น หรือทำบัวคว่ำ ซึ่งไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว แต่ไม่นิยมทำลวดลายหรือตกแต่ง อาจเป็นเพราะเป็นส่วนที่อยู่ติดพื้นไม่สะดุดตา

ส่วนเรือนธาตุ เป็นส่วนบรรจุอัฐิธาตุ เป็นส่วนสำคัญของ “องค์ธาตุ” เป็นทรง 4 เหลี่ยมจัตุรัส มักมีลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งเป็นพิเศษ เป็นลายพื้นเมืองเรียกว่า “ก้านตก” (ก้านขด) หรือ “ลายเคือ” (ลายเครือเถา)

ส่วนยอดธาตุ มีการลุ่มมทั้ง 4 ด้านเรียวขึ้นไปเป็นยอดแหลม มีการใช้บัวคว่ำทรงสูงคานด้วยลวดบัวและท้องกระดาน ปรียอดแบบคอขวดสูง อาจทำเป็นปรางค์มีซุ้มบันล้นกันขึ้นไปหายอด

2.6 ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับวัดและสถาปัตยกรรม

โดยปกติแล้วลักษณะขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ของไทย ไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคใต้ หรือภาคอีสานจะคล้ายคลึงกัน เนื่องจากพื้นฐานดั้งเดิมมาจากสังคมเกษตรกรรมเช่นเดียวกัน จะต่างกันในส่วนปลีกย่อยตามสภาพแวดล้อมเท่านั้น แต่สำหรับชาวอีสานนั้น ได้ชื่อว่าเป็นภาคที่ร่ำรวยไปด้วยวัฒนธรรมและประเพณีโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับวัดมากกว่าภาคใดๆ ของไทย ทั้งนี้เพราะคนอีสานมีลักษณะที่เน้นความเชื่อในทางพุทธศาสนาและประเพณีพื้นบ้านอันเป็นประเพณีที่ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเดียวกันได้มาทำบุญร่วมกันที่วัดเป็นประจำทุกๆ เดือน ของปี ซึ่งทำให้ผู้คนได้ใกล้ชิดกับวัดมากขึ้น มีโอกาสได้ฟังเทศน์ฟังธรรมและมีโอกาสได้พบปะคุ้นเคยกัน ทั้งยังเป็นประเพณีที่ทำให้ทุกคนเสียสละทำงานร่วมกันเมื่อว่างจากการทำงานอาชีพของตน

เนื่องจากว่าประเพณีมีการใช้สถานที่ส่วนต่างๆของวัดในการประกอบพิธีกรรม หรือ กิจกรรม ซึ่งประเพณีดังกล่าวของชาวอีสานมีอยู่ตลอดทั้ง 12 เดือน กล่าวโดยสังเขปดังนี้

- เดือนอ้าย (เดือนธันวาคม) หรือเดือนเจียง เป็นงานบุญเข้ากรรม พื้นที่ในวัดที่ใช้ พิธีเข้ากรรมนี้ นอกจากใช้ในสิมแล้ว บางแห่ง เช่นที่จังหวัดเลย นิยมสร้างกุฏิเล็กๆ ชั่วคราวให้ พระสงฆ์ทำการปลงอาบัติรอบๆสิม

- เดือนยี่ (เดือนมกราคม) ทำบุญคุณลาน ในกรณทำบุญวัด พื้นที่ที่ใช้คือ ในสิ มและลานวัด

- เดือนสาม (เดือนกุมภาพันธ์) ทำบุญข้าวจี พื้นที่ที่ใช้ในการทำบุญข้าวจี คือในสิ มและลานวัด

- เดือนสี่ (เดือนมีนาคม) เป็นงานบุญใหญ่ของชาวอีสาน ลักษณะเดียวกับงาน ปอยหลวงของทางภาคเหนือ งานบุญเดือนสี่ของชาวอีสาน เรียกว่า งานบุญพระเวส (พระเวศ) หรืองานบุญคบบัณ พื้นที่ในการใช้เพื่องานนี้ จะใช้ถนนเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านและวัด ลานวัดใน การรวมผู้คนและสิมในการฟังเทศน์

- เดือนห้า (เดือนเมษายน) งานบุญสงกรานต์ คือ งานสงกรานต์นั่นเอง พื้นที่ที่ใช้ใน การบุญสงกรานต์ ลานวัดเป็นส่วนหลักของงาน เพราะใช้เป็นพื้นที่สร้างผาม 2 ผาม และก่อพระเจดีย์ ทราย นอกจากนั้นก็ใช้สิม หรือวิหาร หรือหอแจกตามแต่สะดวกเพื่อการฟังเทศน์

- เดือนหก (เดือนพฤษภาคม) งานบุญวิสาขบูชา มีการฟังเทศน์และเวียนเทียน รอบสิมหรือพระธาตุ ดังนั้น พื้นที่ที่ใช้ในงานวิสาขบูชาคือลานรอบสิมหรือพระเจดีย์เพื่อเวียนเทียน และสิมหรือวิหารเพื่อการฟังเทศน์

นอกจากงานบุญวิสาขบูชาแล้ว ในเดือนหกยังมีงานบุญสัจจะหรือบุญบังไฟ พื้นที่ งานบุญบังไฟนี้ ใช้ลานวัด เพราะต้องการใช้พื้นที่รวมคนจำนวนมาก และต้องการพื้นที่ลานขนาดใหญ่เพื่อการยิงบังไฟที่มีหลายขนาด และมีประเพณีเกี่ยวเนื่อง คือแข่งและเถิดเทิงเป็นหมู่ๆด้วย

- เดือนเจ็ด (เดือนมิถุนายน) งานบุญข้าสະ พื้นที่ใช้โบสถ์ในการทำบุญและฟัง เทศน์

- เดือนแปด (เดือนกรกฎาคม) งานบุญเข้าพรรษา พื้นที่ที่ใช้ในงานบุญเข้าพรรษา จะใช้ถนนต่างๆ ในหมู่บ้านเป็นการทำขบวนแห่มาถึงวัด และใช้บริเวณลานวัด สิมและวิหารเพื่อทำ พิธีสมโภชและพิธีสงฆ์

- เดือนเก้า (เดือนสิงหาคม) บุญข้าวประดับดิน พื้นที่ที่ใช้ในงานบุญ ใช้ลานวัด และบริเวณทั่วไปเพื่อเช่นวิญญูณ และใช้สิมหรือวิหารในการทำบุญและฟังเทศน์

- เดือนสิบ (เดือนกันยายน) งานบุญข้าวสาก พื้นที่ที่ใช้ในงานบุญนี้ ใช้ลานวัดและ สิมหรือวิหาร

- เดือนสิบเอ็ด (เดือนตุลาคม) งานออกพรรษา พื้นที่ที่ใช้ในงานบุญออกพรรษานี้ ใช้พื้นที่มากมาย ตั้งแต่ถนนเพื่อการแห่แหน ลานวัดเพื่อเป็นที่รวมคนในหมู่บ้าน สิมในการฟังเทศน์ วิหารหรือหอแจกในการทำบุญ เลี้ยงพระ รวมทั้งการใช้พื้นที่รอบสิมในการเวียนเทียน

- เดือนสิบสอง (เดือนพฤศจิกายน) งานบุญกฐิน พื้นที่ที่ใช้ ใช้ลานวัด สิมและ วิหาร ในการบุญเลี้ยงพระและฟังเทศน์

ประเพณีทั้ง 12 เดือนที่กล่าวมา เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่หลักของวัด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันแนบแน่นของประเพณีและวัดของทางภาคอีสาน ซึ่งมีอยู่ตลอด ปีเป็นการทำบุญที่วัดมากกว่าภาคอื่นๆของไทย

ตารางที่ 1 แสดงการรูปแบบการใช้งานอาคารภายในวัด

เดือน	ชื่องานบุญ	สิม	ลาน รอบๆ สิม	ลานวัด	หอ แจก	ถนน ภายใน หมู่บ้าน	กลุ่มผู้ใช้งาน
เดือนอ้าย (เดือน ธันวาคม)	บุญเข้ากรรม	■		■			ชาวบ้านใน หมู่บ้าน
เดือนยี่ (เดือน มกราคม)	บุญคูณลาน	■		■	■		ชาวบ้านใน หมู่บ้าน
เดือนสาม (เดือน กุมภาพันธ์)	บุญข้าวจี	■		■			ชาวบ้านใน หมู่บ้าน
เดือนสี่ (เดือน มีนาคม)	บุญพระเวส	■		■		■	ชาวบ้านจาก หลายหมู่บ้าน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เดือน	ชื่องานบุญ	ลิม	ลาน รอบๆ ลิม	ลานวัด	หอ แจก	ถนน ภายใน หมู่บ้าน	กลุ่มผู้ใช้งาน
เดือนห้า (เดือน เมษายน)	บุญสงน้ำ	■		■	■		ชาวบ้านใน หมู่บ้าน
เดือนหก (เดือน พฤษภาคม)	บุญวิสาขบูชา	■	■	■			ชาวบ้านจาก หลาย หมู่บ้าน
เดือนเจ็ด (เดือน มิถุนายน)	บุญข้าชะ	■		■	■		ชาวบ้านใน หมู่บ้าน
เดือนแปด (เดือน กรกฎาคม)	บุญ เข้าพรรษา	■		■	■	■	ชาวบ้านจาก หลาย หมู่บ้าน
เดือนเก้า (เดือน สิงหาคม)	บุญข้าว ประดับดิน	■		■			ชาวบ้านใน หมู่บ้าน
เดือนสิบ (เดือน กันยายน)	บุญข้าวสาก	■		■			ชาวบ้านใน หมู่บ้าน
เดือนสิบเอ็ด (เดือน ตุลาคม)	ออกพรรษา	■	■	■	■	■	ชาวบ้านจาก หลาย หมู่บ้าน
เดือนสิบสอง (เดือน พฤศจิกายน)	บุญกฐิน	■		■	■		ชาวบ้าน ทั่วไป

จะเห็นได้ว่า พื้นที่ที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับงานประเพณีทุกเดือนของชาวอีสาน ก็คือ ลิม หรือโบสถ์นั่นเอง ในขณะที่พื้นที่ลาดวัดก็เป็นอีกสถานที่ที่มีความสำคัญมากเช่นกัน ในการใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆ โดยที่มีการใช้หอแจกและพื้นที่ถนนภายในหมู่บ้านในงานบุญที่

ค่อนข้างใหญ่ มีชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นๆ มาร่วมงานด้วย ซึ่งนับเป็นการเฉลิมฉลองที่ใหญ่ มีจำนวนคนมาก ต้องใช้พื้นที่และบริเวณมาก

ประเพณีเหล่านี้ สะท้อนภาพชีวิตและความเชื่อของชาวบ้านในภาคอีสานได้เป็นอย่างดีชัดเจน ซึ่งยังคงมีความเชื่อในเรื่องของการนับถือทั้งผีและพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นได้จากการสร้างบิโบบ้าน นับถือผีปู่ตา มีพิธีการบูชาเทพารักษ์ ซึ่งเป็นเสมือนที่พึ่งทางใจที่นับถือกันมานานนาน ในขณะที่พุทธศาสนาก็ได้เข้ามาสู่ภูมิภาคนี้มานานแล้ว จากหลักฐานทางโบราณคดีต่างๆ ทั้ง2 อย่างได้ถูกผสมผสานกลายเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้าน

บทที่ 3

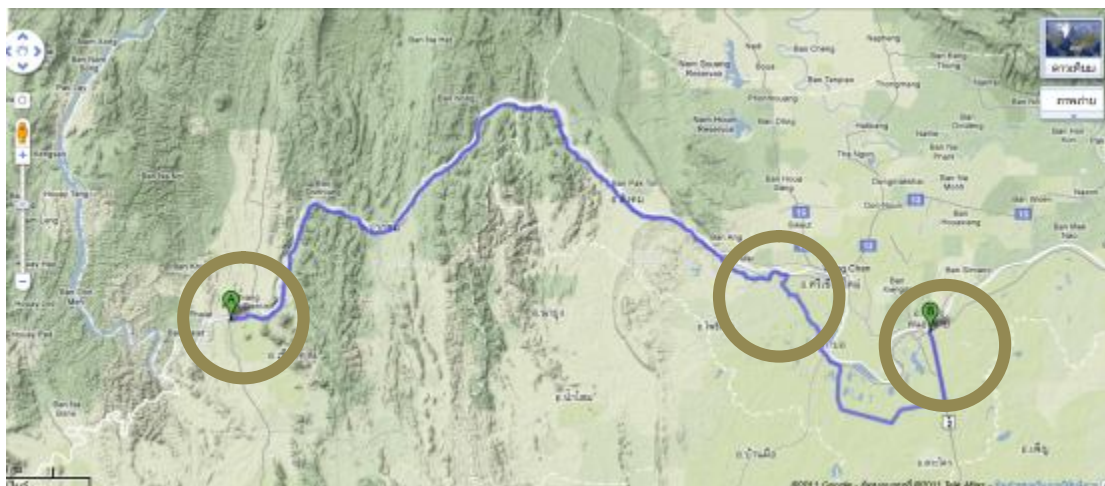
พื้นที่ศึกษาและการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่ เป็นศึกษาถึงรูปแบบของสถาปัตยกรรมในปัจจุบันที่เกิดขึ้นว่า มีรูปแบบเป็นอย่างไรและมีความเปลี่ยนแปลง หรือได้รับอิทธิพลที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง เพื่อนำมาวิเคราะห์หารูปแบบสถาปัตยกรรมที่สามารถเป็นตัวอย่งให้แก่ชุมชนหรือโครงการที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งการศึกษาจะเป็นการศึกษาโดยการลงพื้นที่สำรวจวัดในพื้นที่ อ.เชียงคาน จ.หนองคาย อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย และ อ.เมือง จ.หนองคาย การศึกษาจะเลือกศึกษาเฉพาะวัดที่เป็นอิทธิพลล้านช้าง และญวน เนื่องจากการศึกษาประวัติศาสตร์ของพื้นที่นั้น ในพื้นที่มีประวัติศาสตร์ของล้านช้างและญวนปรากฏอยู่โดยทั่วไปของพื้นที่ในบริเวณริมแม่น้ำโขง

ภาพที่ 3 รูปแสดงเส้นทางการศึกษาสถาปัตยกรรมในพื้นที่

เส้นทางการเลือกเก็บข้อมูลมีความเชื่อมโยงกันในด้านวัฒนธรรมและประเพณีที่น่าสนใจส่วนมากมีความเกี่ยวโยงหรือวัฒนธรรมร่วมกันในหลายๆด้านอาจเป็นเพราะเป็นพื้นที่ที่อยู่ติดกัน และอยู่ริมแม่น้ำโขงเหมือนกัน และมีประวัติศาสตร์บางอย่างร่วมกัน จึงได้ทำการเลือกลงในพื้นที่แหล่งชุมชน เพราะแหล่งชุมชนมีวัดศูนย์รวมของจิตใต้มาแต่โบราณ ซึ่งตรงกับหลักการที่ศึกษาในเบื้องต้น

ภาพที่ 4 รูปแสดงพื้นที่ทำการสำรวจภาคสนามเพื่อศึกษาสถาปัตยกรรม

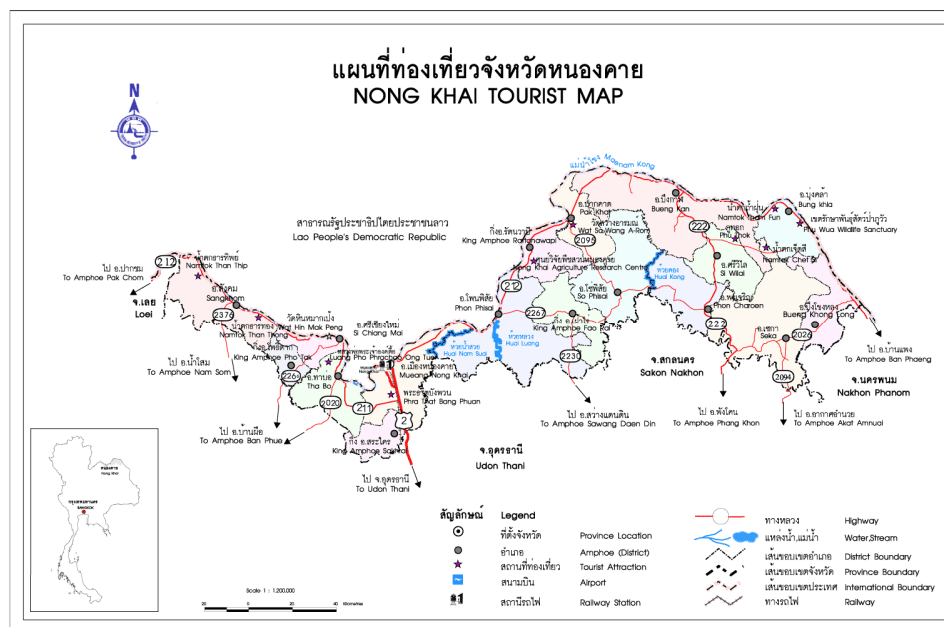
ขอบเขตพื้นที่ศึกษาครอบคลุมในส่วนใหญ่ๆคือ อ.เชียงคาน จังหวัดเลย อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย และ อ.เมือง จ.หนองคาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นตัวเมืองที่มีการเกาะกลุ่มกันของชุมชน และมีวัดอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนมากเป็นวัดเก่าที่สร้างมาแต่เดิม จากภาพจะเห็นได้ว่าพื้นที่สำรวจขาดไปช่วงหนึ่งซึ่งเป็นช่วงภูเขาและในพื้นที่นี้ไม่ได้มีวัดมากนักส่วนมากใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตรสำหรับการทำมาหากิน

ภาพที่ 5 รูปแสดงพื้นที่ทำการเกษตรระหว่างทางจากอ.เชียงคาน จังหวัดเลย ถึง อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่เก็บข้อมูล

ข้อมูลจังหวัดหนองคาย

ภาพที่ 6 ภาพแสดงแผนที่จังหวัดหนองคาย

ที่มา : แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดหนองคาย เข้าถึงเมื่อ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2554

เข้าถึงได้จาก <http://www.baanjomyut.com/76province/map/nongkhai.html>

ประวัติเมืองหนองคาย

ประวัติศาสตร์ของเมืองหนองคายเริ่มต้นเมื่อกว่า 200 ปีเศษ พื้นที่บริเวณริมฝั่งโขงนี้ เดิมเคยเป็นที่ตั้งของเมืองเล็ก ๆ 4 เมือง คือ เมืองพรานพร้าว เมืองเวียงคุก เมืองปะโค เมืองไผ่ (บ้านบึงค่าย) ปัจจุบันยังพบซากโบราณสถานอยู่ตามวัดต่าง ๆ ริมแม่น้ำโขงบนเส้นทางท่าบ่อ-ศรีเชียงใหม่

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เจ้าอนุวงศ์ กษัตริย์ผู้ครองนครเวียงจันทน์ได้ตั้งตนเป็นกบฏ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดเกล้าให้เจ้าพระยาวราชมหาโยธา ยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์ โดยมีท้าวสุวอธรรมมา (บุญมา) เจ้าเมืองยโสธร และพระยาเชียงสา เป็นกำลังสำคัญในการช่วยทำศึกจนได้รับชัยชนะ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯให้ท้าวสุวอขึ้นเป็นเจ้าเมือง โดยจัดตั้งเมืองใหญ่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงครอบคลุมพื้นที่และเลือกสร้างเมืองที่บ้านไผ่ แล้วตั้งชื่อเมืองว่า หนองคาย ตามชื่อหนองน้ำใหญ่ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมือง

หนองคาย ได้รับการยกฐานะเป็นจังหวัดหนองคาย ในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ มีอำเภออยู่ใน การปกครอง ๖ อำเภอ คือ อ.สังคม อ.บ้านผือ อ.ท่าบ่อ อ.โพนพิสัย อ.พานพร้าว และอ.น้ำโมง และมีการปรับยุบเมืองที่เคยเป็นอำเภอลดฐานะลงเป็นตำบลแทน เช่น อำเภอมีชัย เมืองหนองคาย เป็น "ตำบลมีชัย" อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย เป็นต้น

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดกับแม่น้ำโขงอันเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่าง ประเทศไทยกับสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดกับจังหวัดอุดรธานี, สกลนคร

ทิศตะวันออก ติดกับจังหวัดนครพนม

ทิศตะวันตก ติดกับจังหวัดเลย

การปกครอง

แบ่งออกเป็น 17 อำเภอ 115 ตำบล 1099 หมู่บ้าน

1. อำเภอเมืองหนองคาย
2. อำเภอท่าบ่อ
3. อำเภอบึงกาฬ
4. อำเภอพรเจริญ
5. อำเภอโพนพิสัย
6. อำเภอโซ่พิสัย
7. อำเภอศรีเชียงใหม่
8. อำเภอสังคม
9. อำเภอเซกา
10. อำเภอปากคาด
11. อำเภอบึงโขงหลง
12. อำเภอศรีวิไล
13. อำเภอบุ่งคล้า
14. อำเภอสระใคร

15. อำเภอเฝ้าไร่

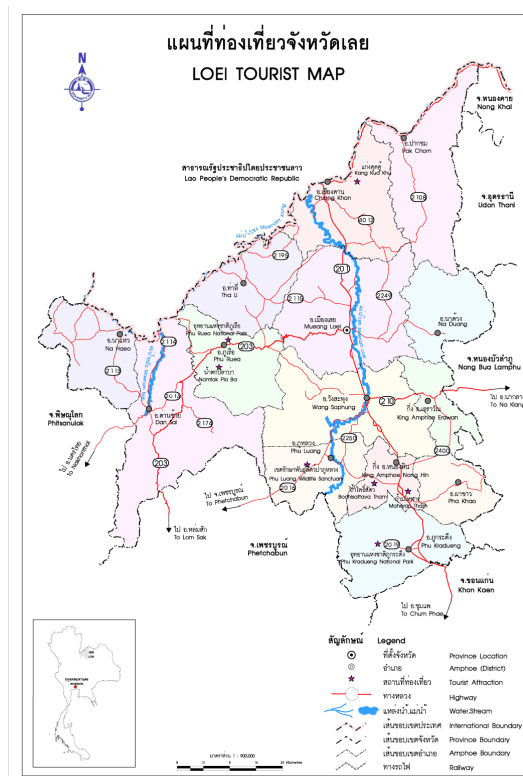
16. อำเภอรัตนวาปี

17. อำเภอโพธิ์ตาก

ภูมิอากาศ

เนื่องจากจังหวัดหนองคายมีภูมิประเทศติดกับแม่น้ำโขง ทำให้มีฝนตกชุกในฤดูฝน ระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงตุลาคม ในฤดูหนาวราวเดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์จะมีอากาศหนาวเย็นเนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่สูง อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 11 องศาเซลเซียส ส่วนในฤดูร้อนตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเมษายนอากาศจะร้อนจัด อุณหภูมิสูงสุดประมาณ 35 องศาเซลเซียส

จังหวัดเลย

ภาพที่ 7 ภาพแสดงแผนที่จังหวัดเลย

ที่มา : แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดหนองคาย เข้าถึงเมื่อ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2554

เข้าถึงได้จาก <http://www.loei.go.th/J-loei.htm>

มีหลักฐานเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาว่า ก่อตั้งโดยชนเผ่าไทยที่สืบเชื้อสายมาจาก บรรพบุรุษที่ก่อตั้งอาณาจักรโยนกเชียงแสน โดยพ่อขุนบางกลางหาวและพ่อขุนผาเมือง (เชื่อกันว่าเป็นเชื้อสายราชวงศ์สิงหนวัติ) ได้มีผู้คนอพยพจากอาณาจักรโยนกเชียงแสนที่ล่มสลายแล้ว ผ่านดินแดนล้านช้าง ข้ามลำน้ำเหืองขึ้นไปทางฝั่งขวาของลำน้ำหมันถึงบริเวณที่ราบ พ่อขุนผาเมืองได้ตั้งบ้านด่านขวา (ปัจจุบันอยู่ในบริเวณชายเนินนาด่านขวา ซึ่งมีซากวัดเก่าอยู่ในแปลงนาของเอกชน ระหว่างหมู่บ้านหัวแหลมกับหมู่บ้านนาเบี้ย อำเภอด่านซ้าย) ส่วนพ่อขุนบางกลางหาวได้แบ่งไพร่พลข้ามลำน้ำหมันไปทางฝั่งซ้าย สร้างบ้านด่านซ้าย (สันนิษฐานว่าอยู่ในบริเวณหมู่บ้านเก่า อำเภอด่านซ้ายในปัจจุบัน) ต่อมาจึงได้อพยพเลื่อนขึ้นไปตามลำน้ำไปสร้างบ้านหนองคู และได้นำนามหมู่บ้านด่านซ้าย มาขนานนามหมู่บ้านหนองคูใหม่ เป็น "เมืองด่านซ้าย" อพยพไปอยู่ที่เมืองบางยางในที่สุด โดยมีพ่อขุนผาเมืองอพยพผู้คนติดตามไปตั้งเมืองราด (เชื่อว่าเป็นเมืองศรีเทพ อยู่ในท้องที่อำเภอศรีเทพและอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์) และตั้งเมืองด่านซ้าย เป็นเมืองหน้าด่านทางตะวันออกของเมืองบางยาง

นอกจากนี้แล้ว ยังมีชาวโยนกอีกกลุ่มหนึ่งได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนระหว่างชายแดนตอนใต้ของอาณาเขต ล้านนา ต่อแดนล้านช้างอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง ก่อนที่จะอพยพหนีภัยสงครามข้ามลำน้ำเหืองมาตั้งเมืองเซไลขึ้น (สันนิษฐานว่าอยู่ในท้องที่หมู่บ้านทรายขาว ตำบลทรายขาว อำเภอวังสะพุง) จากหลักฐานในสมุดข่อยที่มีการค้นพบ เมืองเซไลอยู่ด้วยความสงบร่มเย็นมาจนกระทั่งถึงสมัยเจ้าเมืองคนที่ 5 เกิดทุกข์ภัย ข้าวยากมากแพง ฝนฟ้าไม่ตก จึงได้พาผู้คนอพยพไปตามลำแม่น้ำเซไลถึงบริเวณที่ราบระหว่างปากลำห้วยไหลตกแม่เซไล จึงได้ตั้งบ้านเรือนขึ้นขนานนามว่า "บ้านแห่" (บ้านแฮ่) ส่วนลำห้วยให้ชื่อว่า "ห้วยหมาน"

ในปี พ.ศ. 2396 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพิจารณาเห็นว่า หมู่บ้านแฮ่ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งห้วยน้ำหมาน และอยู่ใกล้กับแม่น้ำเลย มีผู้คนเพิ่มมากขึ้น สมควรจะได้ตั้งเป็นเมือง เพื่อประโยชน์ในการปกครองอย่างใกล้ชิด จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งเป็นเมือง เรียกชื่อตามนามของแม่น้ำเลยว่า เมืองเลย ต่อมา พ.ศ. 2440 ได้มีประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองพื้นที่ ร.ศ.116 แบ่งการปกครองเมืองเลยออกเป็น 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภออุดป่อง อำเภอท่าลี่ อำเภอนากอก (ปัจจุบันอยู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) อำเภอที่ตั้งเมืองคือ อำเภออุดป่อง ต่อมา พ.ศ. 2442-2449 ได้เปลี่ยนชื่อเมืองเลยเป็น บริเวณลำน้ำเลย พ.ศ.

2449-2450 เปลี่ยนชื่อบริเวณลำน้ำเลยเป็นบริเวณลำน้ำเหือง และใน พ.ศ. 2450 ได้มีประกาศของกระทรวงมหาดไทยลงวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2450 ยกเลิกบริเวณลำน้ำเหือง ให้คงเหลือไว้เฉพาะ "เมืองเลย" โดยให้เปลี่ยนชื่ออำเภอภูคุดป่อง เป็น "อำเภอเมืองเลย"

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับแขวงไชยะบูลีและแขวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยมีแม่น้ำโขงไหลกั้นพรมแดนระหว่างกัน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดหนองคาย จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดหนองบัวลำภู

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดเพชรบูรณ์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดพิษณุโลก

การปกครอง

การปกครองแบ่งออกเป็น 14 อำเภอ 89 ตำบล 839 หมู่บ้าน

1. อำเภอเมืองเลย
2. อำเภอนาดัง
3. อำเภอเชียงคาน
4. อำเภอปากชม
5. อำเภอด่านซ้าย
6. อำเภอนาแห้ว
7. อำเภอภูเรือ
8. อำเภอท่าลี่
9. อำเภอวังสะพุง
10. อำเภอภูกระดึง
11. อำเภอภูหลวง
12. อำเภอผาขาว
13. อำเภอเอราวัณ
14. อำเภอหนองหิน

ภูมิอากาศ

จังหวัดเลยเป็นจังหวัดที่เรียกได้ว่าหนาวที่สุดของประเทศ เคยมีอุณหภูมิต่ำสุดประมาณ -1.3 องศาเซลเซียส (2 มกราคม พ.ศ. 2517) อุณหภูมิสูงสุดประมาณ 43.5 องศาเซลเซียส (25 เมษายน พ.ศ. 2517) อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดทั้งปีอยู่ที่ประมาณ 26.1 องศาเซลเซียส และจะมีอุณหภูมิที่หนาวจัดในช่วงระหว่างเดือนธันวาคม-มกราคม โดยช่วง 12 ปีที่ผ่านมา อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 2.7 องศาเซลเซียส (พ.ศ. 2542) อุณหภูมิสูงสุดประมาณ 42.5 องศาเซลเซียส (พ.ศ. 2541)

ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ อ.เชียงคาน จังหวัดเลย

ภาพที่ 8 ภาพแสดงผังรวมทางกายภาพ อ.เชียงคาน จังหวัดเลย

จากที่สำรวจพบว่าเส้นทางสัญจรเป็นทางคอนกรีต ซึ่งถนนภายในเป็นถนนเส้นตรงขนานไปกับแม่น้ำโขง แบ่งเป็นซอยออกมาจากถนนสัญจรหลัก วัดภายในบริเวณนี้เป็นวัดเก่าซึ่งแต่เดิมเคยเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าเมือง จึงทำให้บริเวณนี้เกิดเป็นชุมชนขึ้น ซึ่งปัจจุบันในพื้นที่กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยว เกิดโฮมสเตย์ขึ้นมากมาย ถือเป็นแหล่งรวมคนในพื้นที่ อ.เชียงคาน ซึ่งวัดในชุมชน จะกระจายไปตามเส้นทางเลียบแม่น้ำโขง โดยแต่ละบ้านจะมีวัดที่ไปเป็นประจำเป็นของ

ตนเอง ซึ่งในเวลาวันพระหรือวันสำคัญต่างๆ จะไปรวมตัวกันในวัด ทำกิจกรรมต่างๆ หรือมีงานประเพณีก็จะมีวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชน

ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ อ.ศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

ภาพที่ 9 ภาพแสดงผังรวมทางกายภาพ อ.ศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

จากที่สำรวจพบว่าเส้นทางสัญจรเป็นทางคอนกรีต ซึ่งถนนภายในเมืองเป็นถนนเส้นตรงขนานไปกับแม่น้ำโขง แบ่งเป็นซอยออกมาจากถนนสัญจรหลัก เหมือนกับใน อ.เชียงคาน จ.เลย และในอ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย วัดภายในบริเวณนี้เป็นวัดเก่าซึ่งพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับเวียงจันทน์เพราะอยู่ฝั่งตรงข้ามกัน แต่เดิมเคยไปมาหาสู่กันเป็นพื้นที่ค้าขายกัน ซึ่งปัจจุบันในพื้นที่มีความซบเซาลง ไม่เหมือนแต่ก่อน แต่ยังคงความเป็นเมืองที่เกาะกลุ่มขนานไปตามแม่น้ำโขง วัดต่างๆ จะอยู่ตามซอยและริมแม่น้ำโขง ยกเว้นวัดใหม่ๆ ที่จะก่อตั้งขึ้นถัดเข้ามา

ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ อ.เมือง จังหวัดหนองคาย

ภาพที่ 10 ภาพแสดงผังรวมทางกายภาพ อ.เมือง จังหวัดหนองคาย

จากที่สำรวจพบว่าเส้นทางสัญจรเป็นทางคอนกรีต ซึ่งถนนภายในเมืองเป็นถนนเส้นตรงขนานไปกับแม่น้ำโขง แบ่งเป็นซอยออกมาจากถนนสัญจรหลัก เหมือนกับใน อ.เชียงคาน จ.เลย วัดภายในบริเวณนี้เป็นวัดเก่าค่อนข้างเยอะ ซึ่งปัจจุบันในพื้นที่มีสะพานมิตรภาพไทยลาวมีการผ่านเข้าออกตลอดเวลา ทำให้มีการส่งอิทธิพลกันในหลายๆด้าน มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันตลอดเวลา สังเกตได้จากวัดภายในเมืองมีความหลากหลายมากกว่าที่ อ.เชียงคาน จ.เลย และ อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

รูปแบบสถาปัตยกรรมจากการเก็บข้อมูล

จากการศึกษาเบื้องต้นจะเห็นภาพรวมของพื้นที่ในแต่ละพื้นที่ศึกษา ซึ่งแต่ละพื้นที่อยู่ติดแม่น้ำโขง มีวัฒนธรรมร่วมกัน ประเพณีหลายๆอย่างที่เหมือนกัน ได้รับอิทธิพลคล้ายกันบ้าง ต่างกันบ้าง ซึ่งการเก็บข้อมูลเลือกเก็บวัดตามเส้นทางศึกษาดังที่กล่าวไว้ โดยการสำรวจวัดต่างๆ ตามลักษณะของโบสถ์หรือสิม และพระธาตุหรือเจดีย์ โดยมีเกณฑ์ในการสำรวจคือ

ลักษณะและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ไม่ใช่สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลภาคกลาง เพื่อแยกประเภทของสถาปัตยกรรมเพื่อศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมจากที่อื่น เพราะจำเป็นต้องแยกรูปแบบสถาปัตยกรรมซึ่งต้องทำความเข้าใจและดึงเอาเฉพาะรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นรูปแบบร่วมกันของพื้นที่ในแถบภาคอีสาน และเก็บข้อมูลผังบริเวณ เพื่อศึกษารูปแบบการวางอาคารของสถาปัตยกรรม ว่ามีคติหรือแนวคิดอยู่ในรูปแบบการวางอาคารอย่างไร รวมไปถึง วัสดุและโครงสร้าง เพื่อศึกษาลักษณะของโครงสร้างที่ใช้ในการก่อสร้างได้รับอิทธิพลหรือเป็นการเกิดจากภูมิปัญญาช่างชาวบ้าน

จากการลงพื้นที่สำรวจตามหลักเกณฑ์ข้างต้นแล้ว ซึ่งวัดที่ไปสำรวจมาทั้งหมด อาจไม่ใช่ทั้งหมดของทั้งพื้นที่เนื่องจากทรัพยากรที่จำกัด และระยะห่างในการเดินทางที่ไม่สามารถไปถึงได้ แต่วัดที่ได้สำรวจมาคัดเลือกให้ได้ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ จึงคัดเลือกวัดที่ทำการสำรวจได้ดังนี้

ในพื้นที่ อ.เชียงคาน จ.เลย

1. วัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย
2. วัดป่าไผ่ อ.เชียงคาน จ.เลย
3. วัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย
4. วัดศรีคูณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย

ในพื้นที่ อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

1. วัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ในพื้นที่ อ.เมือง จ.หนองคาย

1. วัดประติษฐธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย
2. วัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย
3. วัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย

4. วัดหายโศก อ.เมือง จ.หนองคาย

วัดที่สำรวจและเลือกจากเกณฑ์ที่กำหนด

วัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย

ภาพที่ 11 ภาพแสดงป้ายวัดท่าครก

ประวัติโดยสังเขป

ก่อตั้งขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2395 โดยพระศรีอรรคฮาด (สีทา) เจ้าเมืองเชียงคาน (องค์ก่อนพระยาศรีอรรคฮาด (ทองดี)) เป็นผู้สร้างขึ้น สมัยนั้นเมืองเชียงคานยังขึ้นอยู่กับมณฑลพิษณุโลก อุโบสถศิลปะล้านช้าง งดงามด้วยปูนปั้นประดับลายพาดนไม้เขียนสีแบบโบราณ พระประธานปูนปั้นศิลปะล้านช้างทั้งสามองค์ ประดิษฐานบนแท่นสูง หน้าโบสถ์มีศิลาจารึกบอกเล่าเรื่องราวการสร้างวัดเป็นภาษาธรรมเอก

ภาพที่ 12 รูปแสดงผังวัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย

รูปแบบ

เป็นสิมที่ได้รับอิทธิพลยวน ผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า พื้นที่ภายในขนาดเล็ก ช่วงเสา แต่ละช่วงก่อเป็นอาร์คโค้งทางด้านมุขหน้า บานหน้าต่างเป็นช่องสี่เหลี่ยม มีซุ้มประตูด้านหน้าและด้านข้างทั้ง 2 ด้าน โดยมีบันไดรับทางขึ้นประตูด้านข้าง มีช่องหน้าต่างเป็นช่องลมทางด้านหน้า ขนาบประตูทั้ง 2 ด้าน หัวเสาเป็นบัวหัวเสาเชื่อมต่อกันโดยรอบ ฝาเพดานปิดทึบ หลังคาจั่ว 2 ชั้น หน้าบันเป็นพระพุทธรูป ประดับลวดลายเครือเถา บันไดทางขึ้นด้านหน้าประดับสิงห์ ด้านข้างทั้งสองเป็นพญานาค มีซ้อฟ้าลาวประดับบนหลังคามีลักษณะคล้ายยอดของพระธาตุ

การวางผัง

การวางผังอาคารหันไปทางทิศตะวันตก ไม่มีส่วนบังหน้าอาคาร บริเวณด้านหน้าเป็นพื้นที่โล่งสำหรับทำกิจกรรม หรืองานประเพณีต่างๆ ทางด้านซ้ายมี หอพระอุทิศตั้งอยู่ ไม่มีพระธาตุอยู่ภายในวัด ส่วนองค์ประกอบอื่นๆเป็นองค์ประกอบพื้นฐานภายในวัด เช่นกุฏิ หอแจก ที่มีลักษณะได้รับอิทธิพลจากภาคกลาง

ภาพที่ 13 รูปแสดงด้านหน้าของสิมวัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย

ภาพที่ 14 รูปแสดงห่อพระอุทิศตั้งอยู่ทางด้านซ้ายของสิม

โครงสร้างและวัสดุ

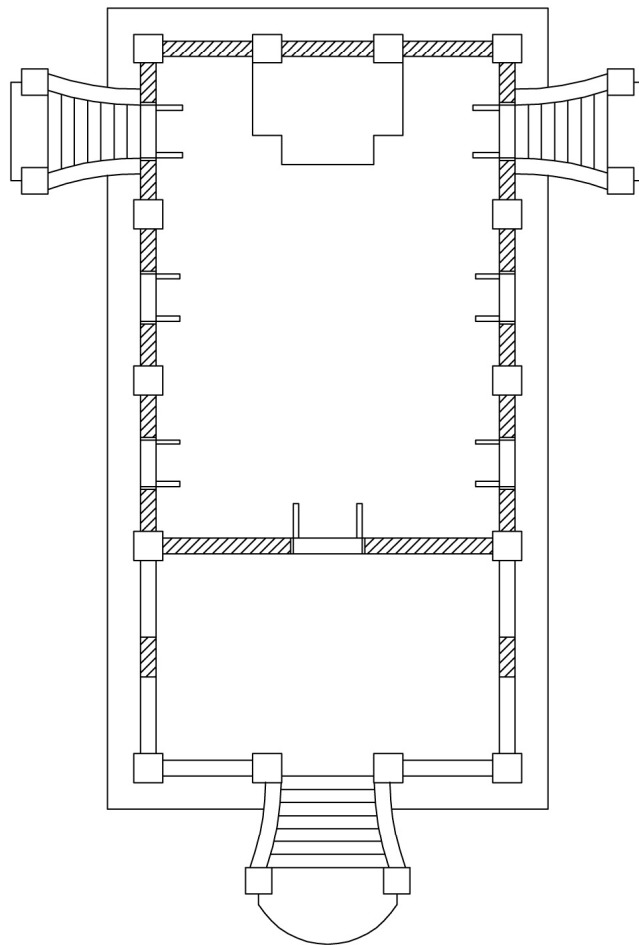
ฐานก่ออิฐฉาบปูน กำแพงผนังก่อทึบ เจาะช่องประตูหน้าต่าง เสาและโครงสร้างเป็นอิฐ โครงหลังคาเป็นไม้ มีการประดับตกแต่งด้วยกระเบื้องดินเผาหลายสี โดยทั่วของอาคาร ภายในทาสีขาวไม่มีการประดับตกแต่ง

ภาพที่ 15 รูปแสดงลักษณะหางหงส์ของสิม

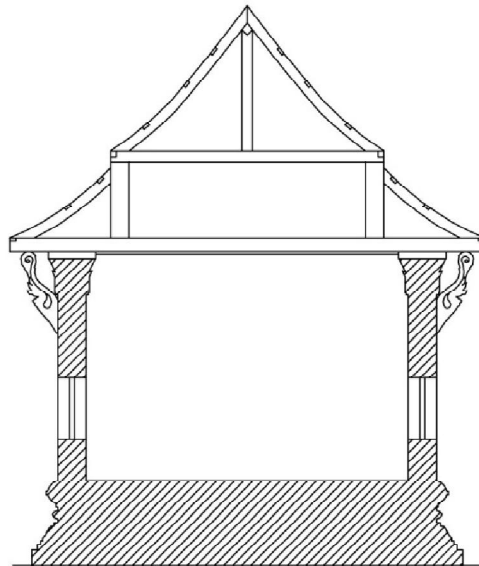
ภาพที่ 16 รูปแสดงการประดับตกแต่งอาคารด้วยปูนปั้น และทาสี ที่มีอิทธิพลญวน

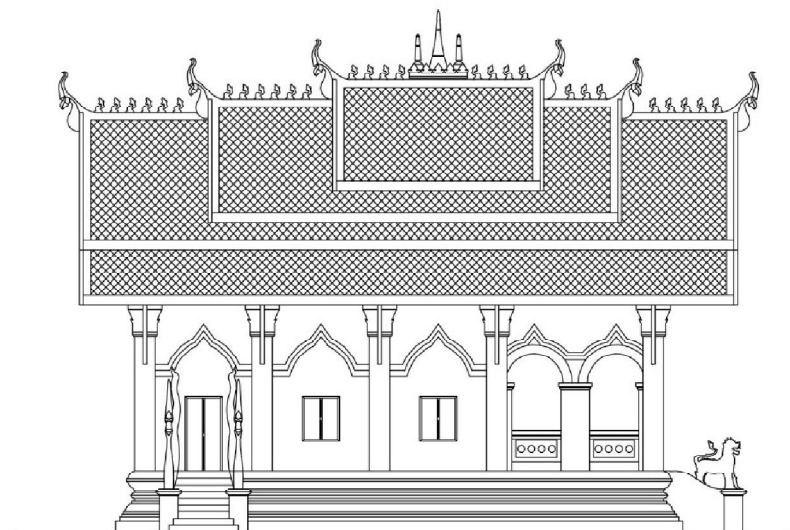
ลายเส้นที่ 1 รูปแสดงผังพื้นสิมวัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย

ลายเส้นที่ 2 รูปแสดงรูปด้านสกัดสี่มวัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย

ลายเส้นที่ 3 รูปแสดงรูปตัดสิมวัดท่าครก อ.เขียงคาน จ.เลย

ลายเส้นที่ 4 รูปแสดงรูปด้านข้างสิมวัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย

วัดป่าไผ่ อ.เชียงคาน จ.เลย

ภาพที่ 17 ภาพแสดงป้ายวัดป่าไผ่

ประวัติโดยสังเขป

ก่อตั้งขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2415 เดิมเป็นวัดป่าภูดงค์ สำหรับพระมาจำพรรษา ต่อมาพระครูศรีวิสุทธิ พร้อมด้วยชาวบ้านร่วมกันสร้างให้มั่นคงถาวรขึ้น พระอุโบสถเก่าแก่ประดับภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นพุทธประวัติฝีมือช่างชาวเชียงคาน

ภาพที่ 18 รูปแสดงผังวัดป่าไผ่ อ.เชียงคาน จ.เลย

รูปแบบ

เป็นลักษณะสิม ที่ได้รับอิทธิพลจากช่างญวน พื้นที่ภายในไม่มีอาสนสงฆ์ มีระเบียงรอบ สิมมีลักษณะเป็นผืนผ้าสี่เหลี่ยม มีบันไดทางขึ้นด้านหน้า และด้านข้างตรงกลางทั้ง 2 ด้าน แนวเสาเป็นซุ้มโค้งครึ่งวงกลม บันไดทั้ง 3 ด้าน ผายออกในแบบของช่างญวน พนักบันไดเป็นปูนปั้นรูปพญานาค มีช่อฟ้าลาวซึ่งเป็นลักษณะที่นิยมกันในพื้นที่แถบนี้ หลังคาจั่วซ้อนชั้น ไม่มีมุขยื่น

การวางผัง

การวางผังอาคารหันไปทางทิศตะวันออก ไม่มีส่วนบังหน้าอาคาร บริเวณด้านหน้าเป็นพื้นที่โล่งสำหรับทำกิจกรรม หรืองานประเพณีต่างๆ ทางด้านหน้าติดกับสิม มีหอพระอุทิศตั้งอยู่ ไม่มีพระธาตุอยู่ภายในวัด ส่วนองค์ประกอบอื่นๆเป็นองค์ประกอบพื้นฐานภายในวัด เช่นกุฏิ หอแจก ที่มีลักษณะได้รับอิทธิพลจากภาคกลาง

ภาพที่ 19 รูปแสดงด้านข้างของสิมวัดป่าไผ่ อ.เชียงคาน จ.เลย

ภาพที่ 20 รูปแสดงซุ้มประตูของสิม วัดป่าไถ่ อ.เชียงคาน จ.เลย

ภาพที่ 21 รูปแสดงหอพระอุปัคต วัดป่าไถ่ อ.เชียงคาน จ.เลย

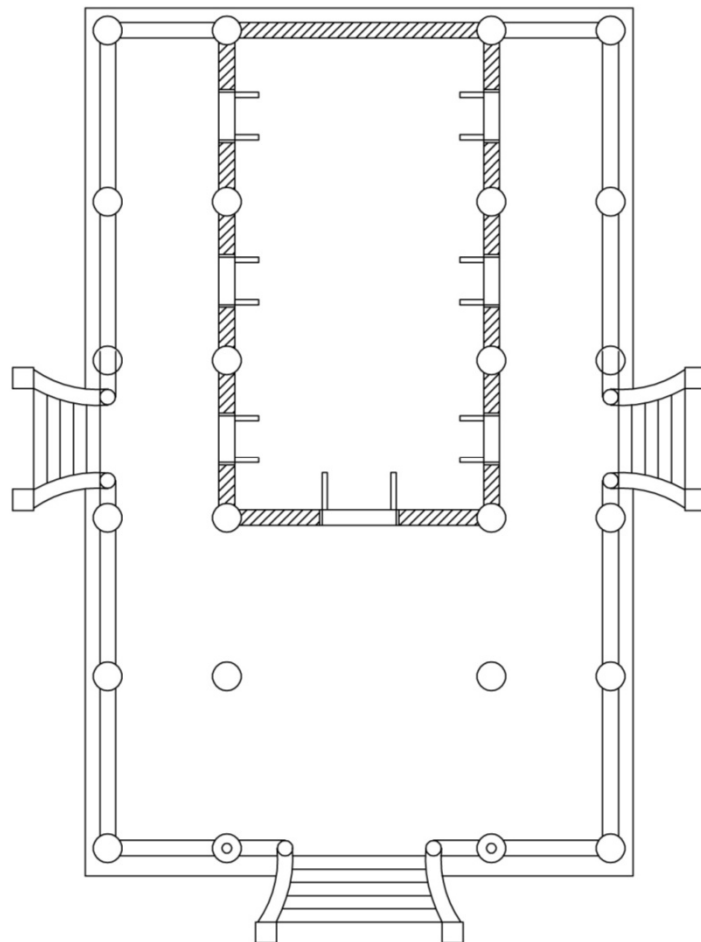
ภาพที่ 22 รูปแสดงด้านหน้าของสิมวัดป่าไ้ อ.เชียงคาน จ.เลย

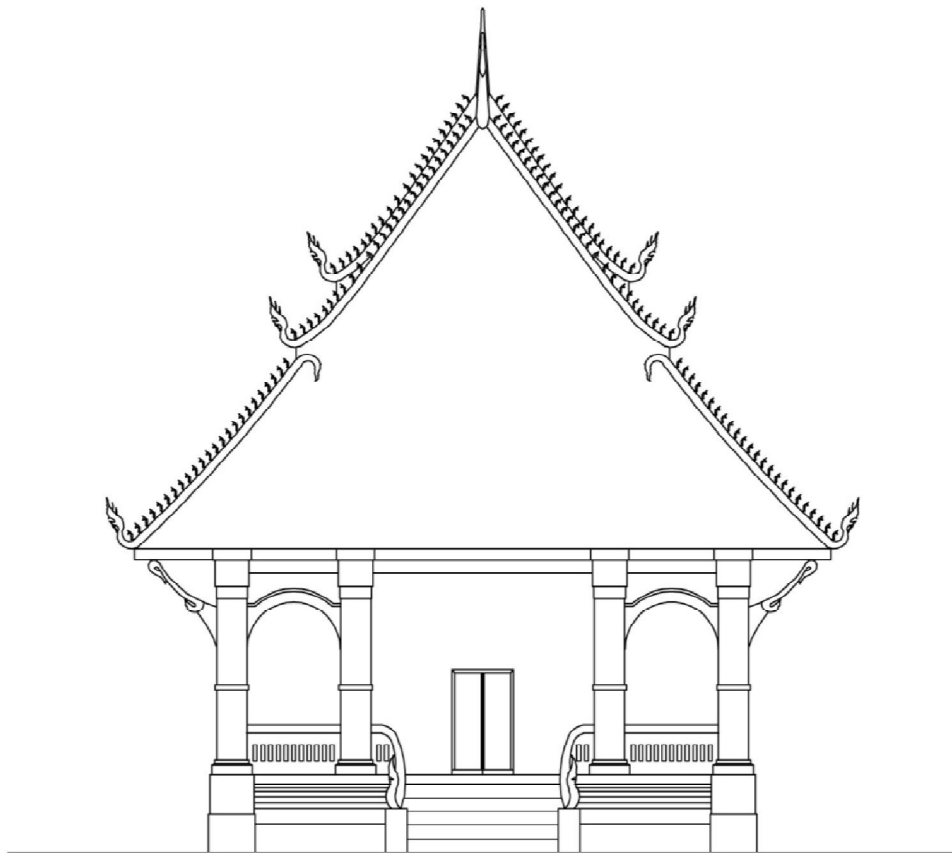
ภาพที่ 23 รูปแสดงพระประธานและภายในของสิมวัดป่าไต้ อ.เชียงคาน จ.เลย

โครงสร้างและวัสดุ

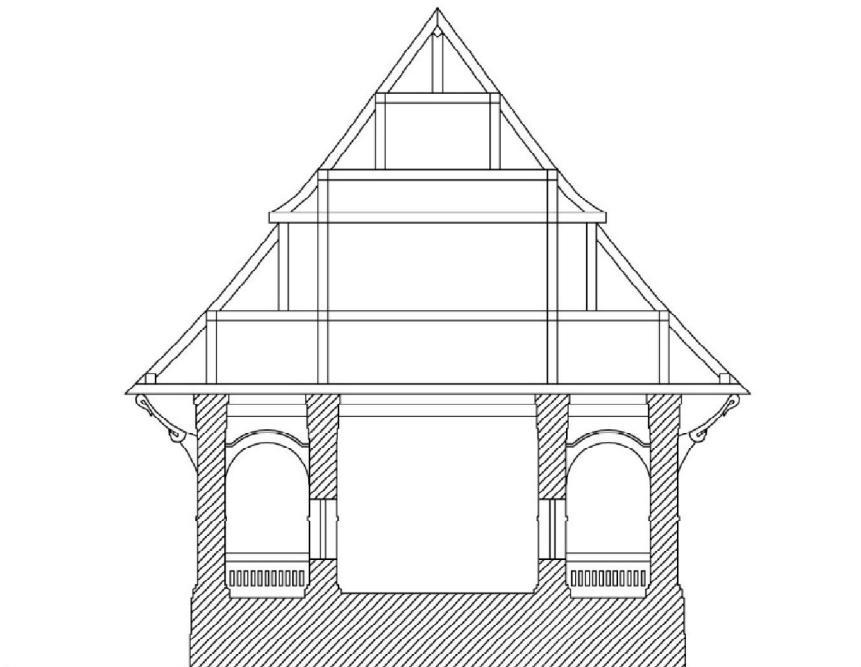
ฐานก่ออิฐฉาบปูน กำแพงผนังก่ออิฐ เจาะช่องประตูหน้าต่าง เสาค้ำและโครงสร้างเป็นอิฐ โครงหลังคาเป็นไม้ โดยทั่วของอาคาร ภายในทาสีขาวไม่มีการประดับตกแต่ง ยกเว้นด้านหลังองค์พระมีการทำ สูปแต้มรูปพระพุทธรเจ้า ภายนอกเป็นรูปพุทธประวัติ ซึ่งเป็นที่นิยมของคนแถบนี้

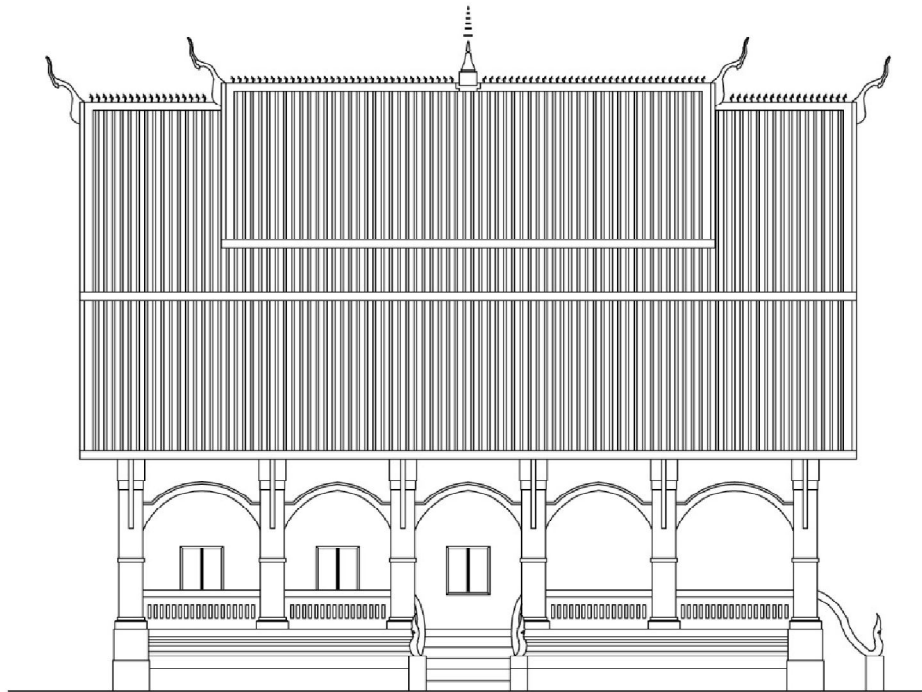
ลายเส้นที่ 5 รูปแสดงผังพื้นสิมวัดป่าไต้ อ.เชียงคาน จ.เลย

ลายเส้นที่ 6 รูปแสดงรูปด้านสกัดสิมวัดป่าไผ่ อ.เชียงคาน จ.เลย

ลายเส้นที่ 7 รูปแสดงรูปตัดสิมวัดป่าไต้ อ.เชียงคาน จ.เลย

ลายเส้นที่ 8 รูปแสดงรูปด้านข้างสิมวัดป่าไผ่ อ.เขียงคาน จ.เลย

วัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย

ภาพที่ 24 แสดงป้ายวัดมหาธาตุ

ประวัติโดยสังเขป

เป็นวัดเก่าแก่คู่บ้านคูเมืองเชียงคาน ก่อตั้งขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2197 พร้อมเมืองเชียงคาน เคยเป็นที่ว่าการงานเมืองของเจ้าเมืองเชียงคานมาหลายสมัย มีบัลลังก์เจ้าเมือง และห้องชัยอยู่ที่วัดนี้ เจดีย์มหาธาตุเป็นที่สักการบูชา พระอุโบสถเก่าแก่ และศาลาการเปรียญมีภาพเขียนฝาผนังดั้งเดิมมาแต่โบราณ จนภาพค่อนข้างเลือนไปมากแล้ว องค์พระประธานเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวเชียงคาน ในบริเวณวัดมีอาคารส้วมโบราณเก่าแก่ซึ่งหาชมได้ยาก

ภาพที่ 25 รูปแสดงผังวัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย

รูปแบบ

ลิมเก่าที่สุดได้ถูกเปลี่ยนการใช้งานไปเป็นวิหารและหอแจก ส่วนลิมที่ใช้งานปัจจุบันเป็นลิมที่บิมีมุขหน้า ประตูทางเข้าด้านหน้าและด้านข้างเป็นกรอบสี่เหลี่ยมไม่มีการประดับตกแต่ง มียังผังแสดงไม้เป็นลวดลายพญานาคเกี่ยวพัน เป็นของเก่าที่มีมาแต่เดิม คันทวยและแขนนางเป็นแผงซึ่งเป็นสกุลช่างเดียวกับเวียงจันทน์ วัดพระธาตุหลวง บ้านไผ่ไม่มีการประดับพญานาค หน้าต่างมีขนาดเล็กซึ่ง ใช้สำหรับระบายอากาศและโดยปรกตินั้นลิมมักไม่ให้คนเข้าไปในเวลาทำสังฆกรรม อยู่แล้วจึงใช้ช่องหน้าต่างเล็กนี้ที่มีความสูงพอให้คนสามารถมองเข้าไปได้ เช่นในเวลากการบวช ญาติโยมจะได้มองดูลูกหลานตนเองในเวลาบวชได้

การวางผัง

การวางผังอาคารหันไปทางทิศตะวันตก ไม่มีส่วนบังหน้าอาคาร บริเวณด้านหน้าเป็นพื้นที่โล่งสำหรับทำกิจกรรม หรืองานประเพณีต่างๆ มีการตั้งเต็นท์ และที่นั่ง สำหรับรองรับกิจกรรม ไม่มีหอพระอุทิศตั้งอยู่ใกล้ลิม มีธาตุอยู่ภายในวัด แต่ไม่ใช่พระธาตุ เป็นธาตุบุคคลสำคัญ มีวิหารทางด้านข้างเยื้องไปทางด้านหลัง หอแจกถูกทำให้เชื่อมติดกับวิหาร ทำให้เป็นส่วนที่ใช้พื้นที่ร่วมกันได้ เหมือนเป็นอาคารคู่

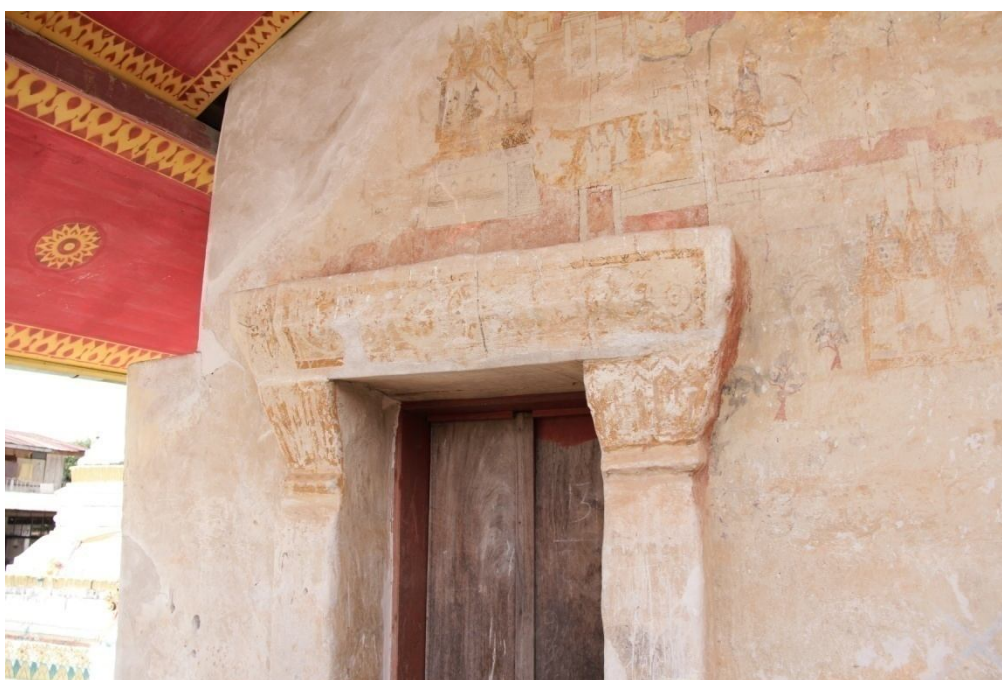
ภาพที่ 26 รูปแสดงวิหารเก่าที่เปลี่ยนการใช้งานเป็นหอแจกของวัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย

ภาพที่ 27 รูปแสดงสิมหลังที่ใช้งานในปัจจุบันของวัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย

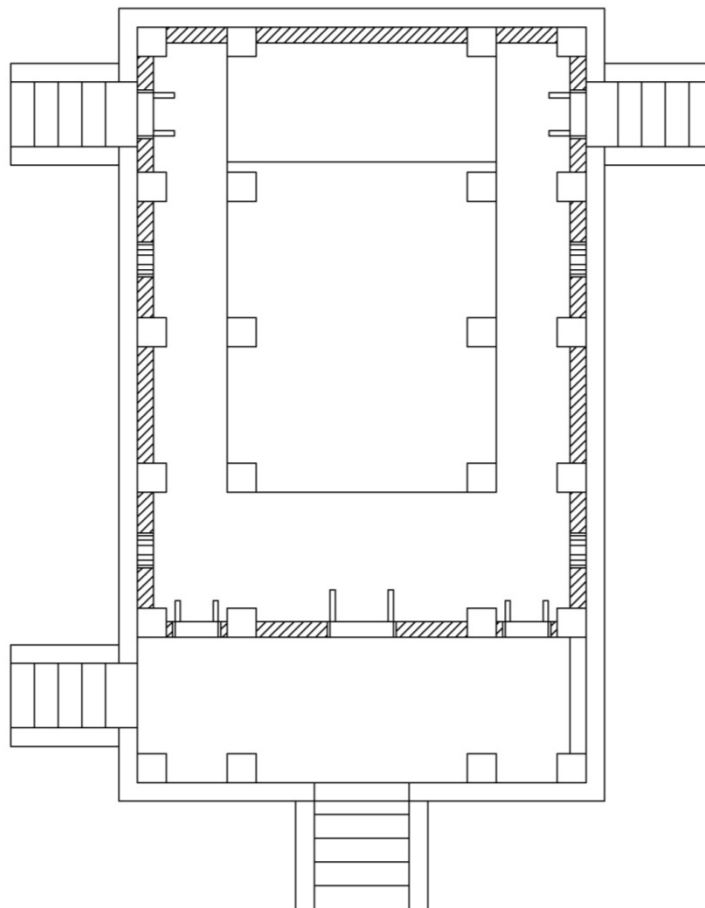
ภาพที่ 28 รูปฮ้างผิงแกะสลักไม้เป็นลวดลายพญานาคเกี่ยวพันของวัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย

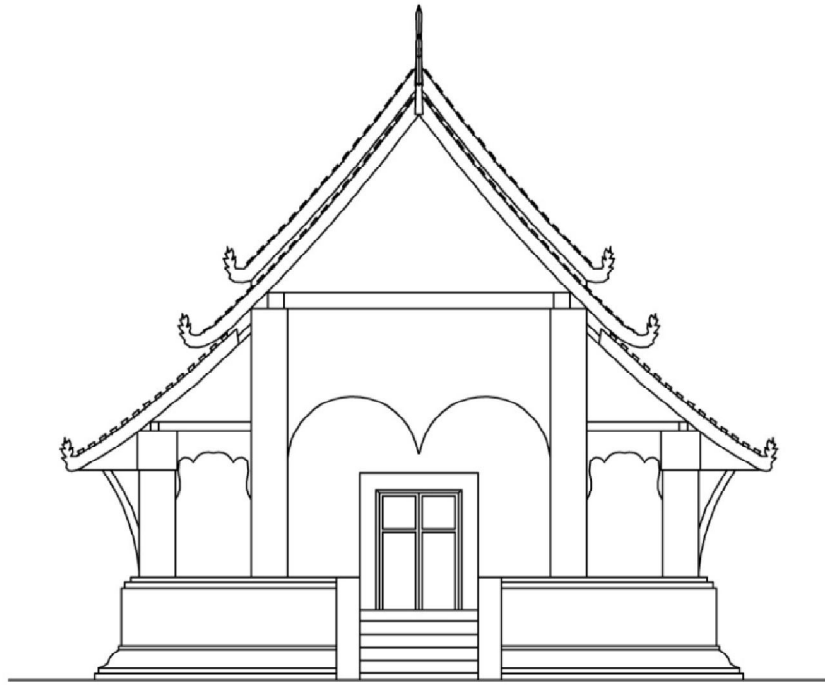
ภาพที่ 29 รูปแสดงซุ้มประตูสิม วัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย

โครงสร้างและวัสดุ

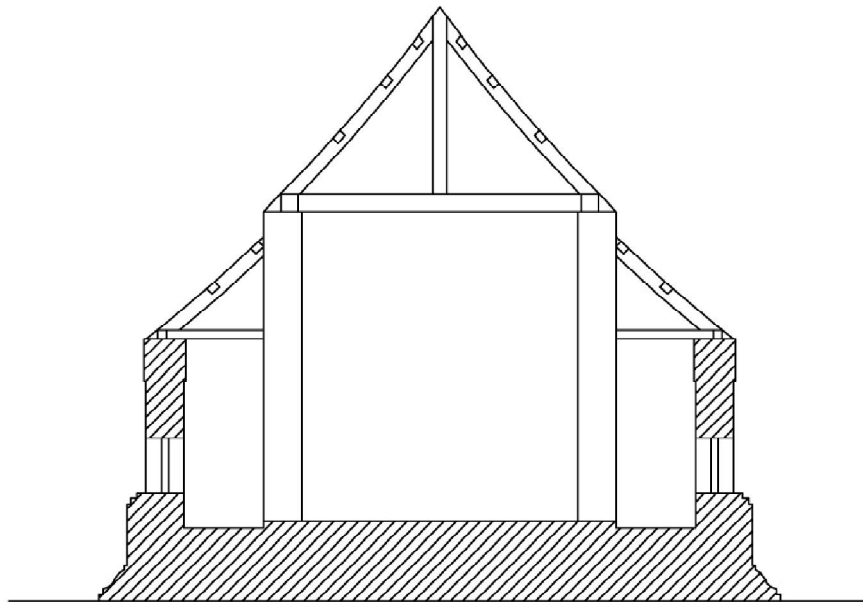
ลักษณะโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ ฐานก่ออิฐฉาบปูน กำแพงผนังก่อทึบ เจาะช่องประตูหน้าต่าง เสาและโครงสร้างเป็นอิฐ เอาจันเป็นบัวหงาย เสาเป็นสี่เหลี่ยม

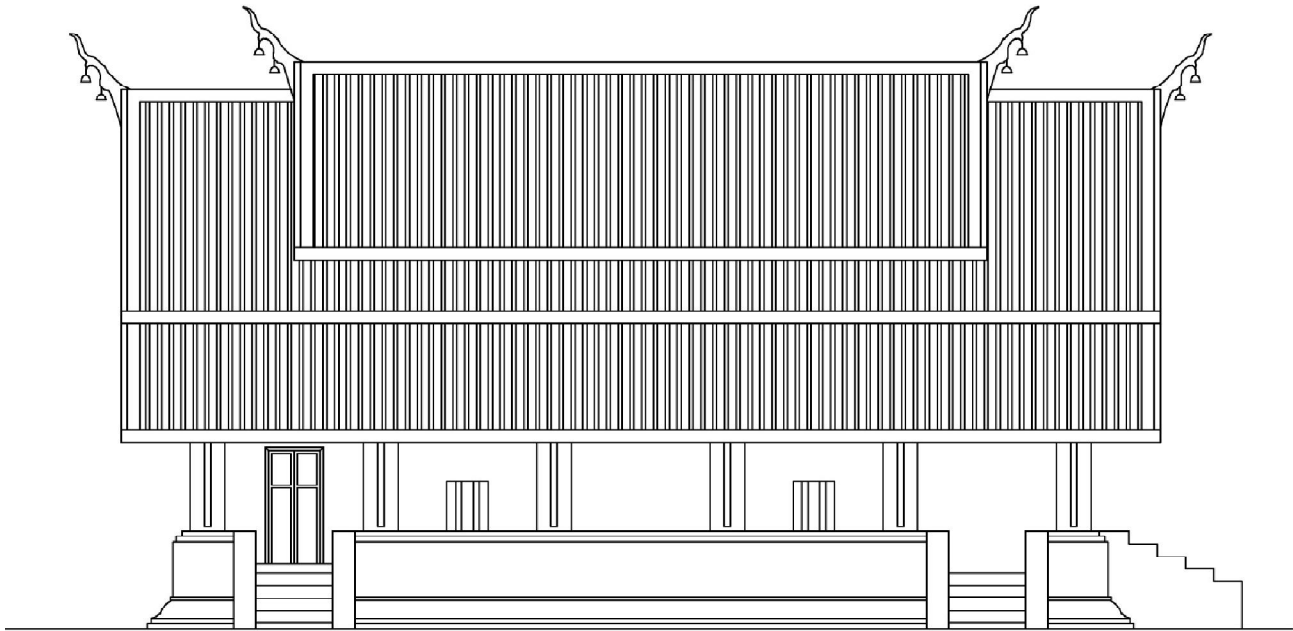
ลายเส้นที่ 9 รูปแสดงผังพื้นสิมวัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย

ลายเส้นที่ 10 รูปแสดงรูปด้านสกัดสิมวัดมหาธาตุ อ.เขียงคาน จ.เลย

ลายเส้นที่ 11 รูปแสดงรูปตัดสิมวัดมหาธาตุ อ.เขียงคาน จ.เลย

ลายเส้นที่ 12 รูปแสดงรูปตัดลิ้มวัดมหาธาตุ อ.เขียงคาน จ.เลย

วัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย

ภาพที่ 30 แสดงป้ายวัดศรีคุณเมือง

ประวัติโดยสังเขป

สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2485 ชาวบ้านเรียกว่า วัดใหญ่ มีกำแพงแก้วล้อมรอบตัวพระอุโบสถ วัดนี้เป็นแหล่งรวมงานศิลปะทั้งแบบล้านนาและล้านช้างดังจะเห็นได้จากโบสถ์ ซึ่งหลังคาลดหลั่นอย่างศิลปะล้านนา ศิลปวัตถุที่สำคัญมีหลายชิ้น เช่นพระพุทธรูปไม้จำหลัก ลงรักปิดทองปางประทานอภัยแบบล้านช้าง พระพุทธรูปดังกล่าวมีพระเกศาเป็นปุ่มแหลมเล็ก พระกรรณค่อนข้างแหลมและยาว สันนิษฐานว่ามีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 24-25 นอกจากนี้ในวัดยังมีธรรมาสันแคะสลักไม้ลงรักปิดทองทุกด้านที่พนัคน้ำหลังมียอดคล้ายปราสาท ด้านหน้าโบสถ์มีภาพจิตรกรรมฝาผนังอยู่เต็มหน้าบัน ภาพทั้งหมดเป็นภาพนิทานชาดกชุดพระเจ้าสิบชาติซึ่งวาดขึ้นใหม่แทนของเดิม

ภาพที่ 31 รูปแสดงผังวัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย

ภาพที่ 32 รูปแสดงทัศนียภาพลิมวัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย

รูปแบบ

มีรูปแบบเป็นสถาปัตยกรรมแบบล้านช้าง แต่ได้ถูกซ่อมแซมและเปลี่ยนบางส่วนเป็นแบบภาคกลาง แต่ยังมีทรวดทรงในแบบเดิมอยู่เนื่องจากหลังคายังเป็นแบบเดิม จึงเห็นได้ว่าการดัด

หลังร่วระกาเพื่อให้ใส่เข้ากันได้กับหลังคา คันทวยเปลี่ยนเป็นแบบภาคกลาง รายละเอียดหลายๆ ส่วนยังเป็นของเดิมอยู่ บันไดทางขึ้นเป็นสิงห์

ภาพที่ 33 รูปแสดงพระธาตุวัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย ตั้งอยู่เยื้องกับสิมวัดศรีคุณเมือง

การวางผัง

การวางผังอาคารหันไปทางทิศตะวันออก ไม่มีส่วนบังหน้าอาคาร บริเวณด้านหน้าเป็นพื้นที่โล่งสำหรับทำกิจกรรม หรืองานประเพณีต่างๆ ไม่มีหอยพระอุทิศตั้งอยู่ใกล้สิม มีพระธาตุอยู่ภายในวัดอยู่ในบริเวณด้านขวาของสิม ทำให้พื้นที่ด้านหน้าของสิมและพระธาตุ เหมือนถูกโอบล้อม กลายเป็นพื้นที่ธรณีสงฆ์ ด้านหลังพระธาตุเป็นหอยแจก รูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลภาคกลาง

ภาพที่ 34 รูปแสดงโครงหลังคาที่เป็นรูปแบบคล้ายสุโขทัย

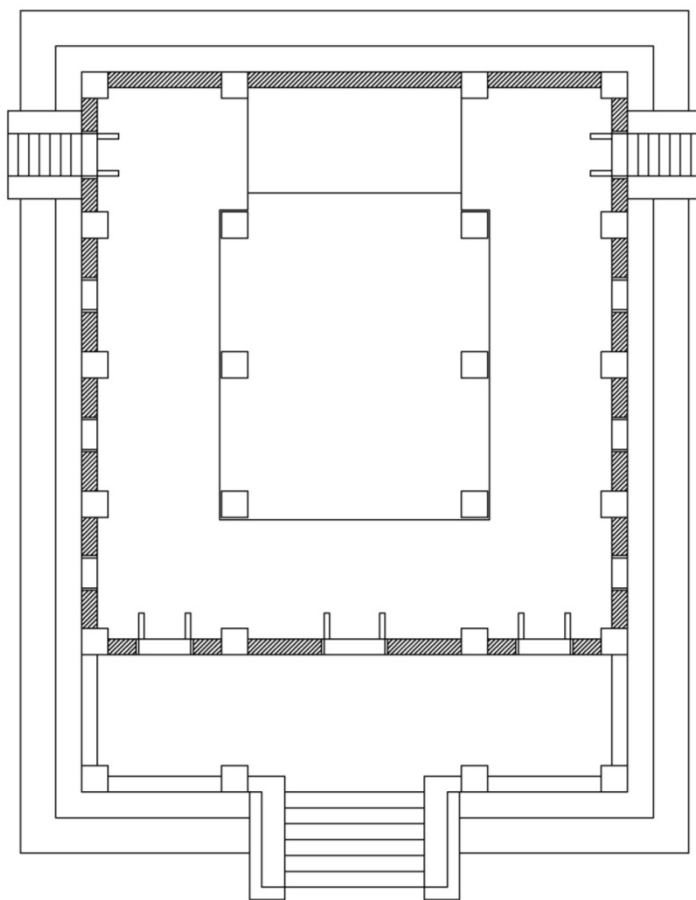
ภาพที่ 35 รูปแสดงคันทวยพญานาค เป็นของเดิมยังใช้งานได้

ภาพที่ 36 รูปแสดงลักษณะของหน้าบัน วัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย

โครงสร้างและวัสดุ

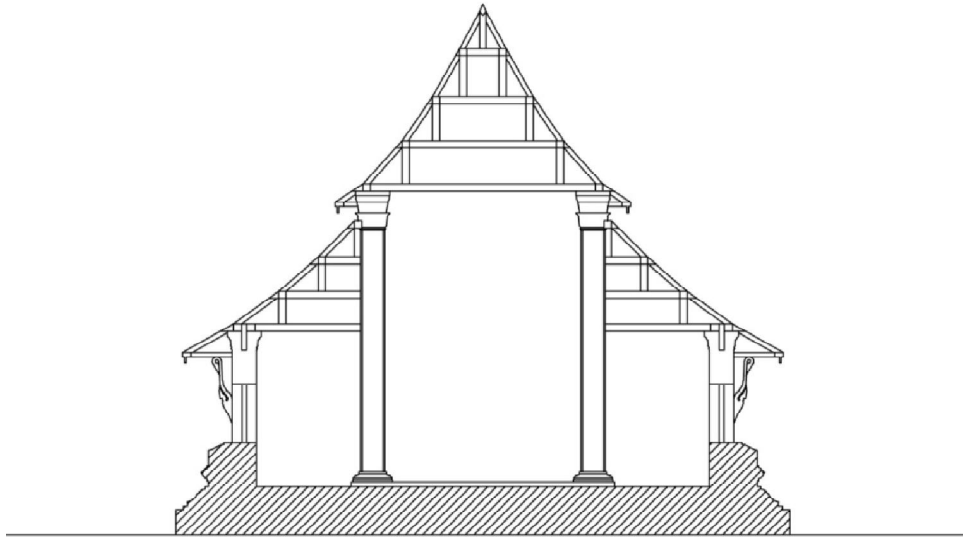
ลักษณะโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ ฐานเอวชั้นก่ออิฐฉาบปูน กำแพงผนังก่อทึบ เจาะช่องประตูหน้าต่าง เสาและโครงสร้างเป็นอิฐ เอวชั้นเป็นบัวหงาย เสาเป็นเสาบัวสี่เหลี่ยม

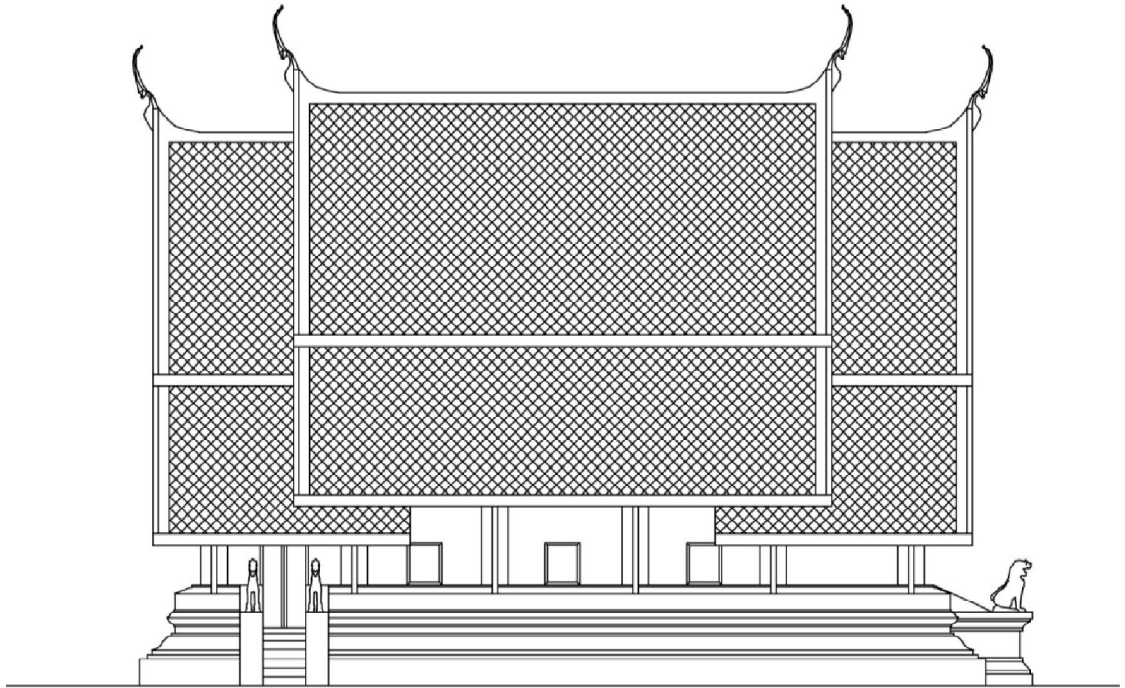
ลายเส้นที่ 13 รูปแสดงผังพื้นวัดศรีคุณเมือง อ.เขียงคาน จ.เลย

ลายเส้นที่ 14 รูปแสดงรูปด้านสกัดวัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย

ลายเส้นที่ 15 รูปแสดงรูปตัดวัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย

ลายเส้นที่ 16 รูปแสดงรูปด้านข้างวัดศรีคุณเมือง อ.เขียงคาน จ.เลย

วัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ภาพที่ 37 แสดงป้ายหน้าวัดช้างเผือก

ประวัติโดยสังเขป

สร้างเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2106 เป็นวัดสำคัญทางประวัติศาสตร์ สร้างขึ้นเมื่อ พระไชยเชษฐาธิราชอพยพผู้คนชาวเชียงใหม่มายัง นครเชียงใหม่ ในการอพยพได้นำช้างเผือก คู่บารมีมาด้วย ต่อมาช้างเผือกป่วยเป็นโรคห่าแล้วตายลง จำต้องทำการเผาแล้วก่อเป็นเจดีย์เรียก เจดีย์ช้างเผือกและสร้างเป็นวัดชื่อ วัดช้างเผือก

ภาพที่ 38 รูปแสดงผังวัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

รูปแบบ

มีรูปแบบเป็นลักษณะสิม ที่ได้รับอิทธิพลจากช่างญวน มีระเบียงรอบ สิมมีลักษณะเป็น ผืนผ้าสี่เหลี่ยม มีบันไดทางขึ้นด้านหน้า แนวเสาเป็นซุ้มโค้งครึ่งวงกลม ด้านซ้ายและขวา บันได ผายออกในแบบของช่างญวน พนักบันไดเป็นปูนปั้นรูปสิงห์

ภาพที่ 39 รูปแสดงด้านหน้าสิมวัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

การวางผัง

การวางผังอาคารหันไปทางทิศตะวันตก ไม่มีส่วนบังหน้าอาคาร บริเวณด้านหน้าเป็น พื้นที่โล่งไม่ค่อยมากนัก ไม่มีหอพระอุทิศตั้งอยู่ใกล้สิม มีพระธาตุอยู่ภายในวัดอยู่ในบริเวณ ด้านซ้ายของสิม ไม่มีพื้นที่ระหว่างสิมและพระธาตุเพราะมีอาคารอื่นกั้นพื้นที่อยู่

ภาพที่ 40 รูปแสดงพระธาตุวัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ภาพที่ 41 รูปแสดงหางหงส์และโครงสร้างหลังคาบางส่วนวัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ภาพที่ 42 รูปแสดงหางข้อฟ้าวัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

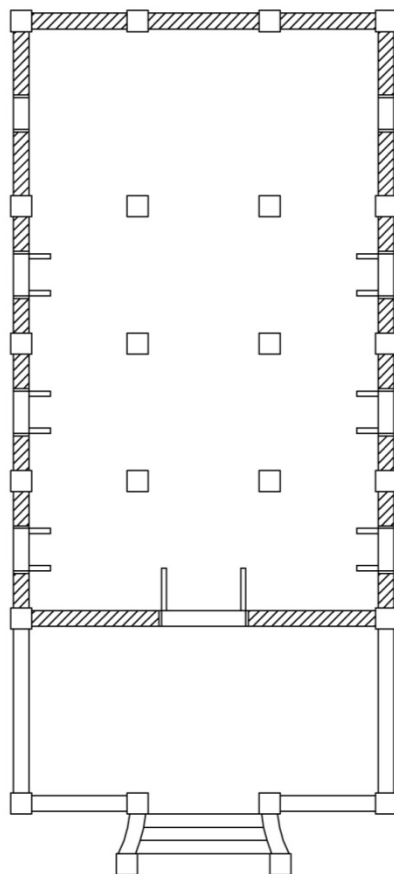
ภาพที่ 43 รูปแสดงด้านข้างของสิมวัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

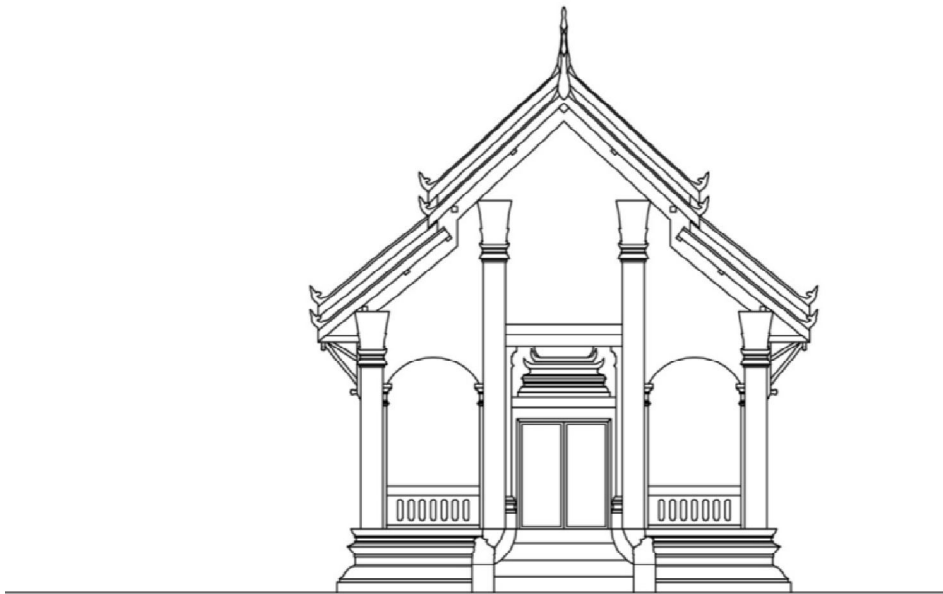
ภาพที่ 44 รูปแสดงศาลเจ้าแม่สองนางวัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

โครงสร้างและวัสดุ

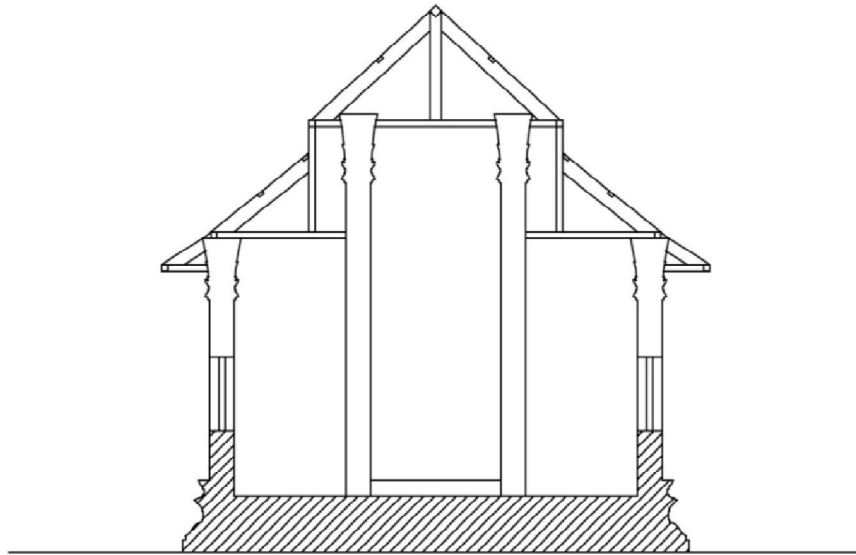
ลักษณะโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ ฐานเอวชันก่ออิฐฉาบปูน กำแพงผนังก่อทึบ เจาะช่องประตูหน้าต่าง เสาคู่และโครงสร้างเป็นอิฐ เอวชันเป็นบัวหงาย เสาคู่เป็นเสาบัวสี่เหลี่ยม

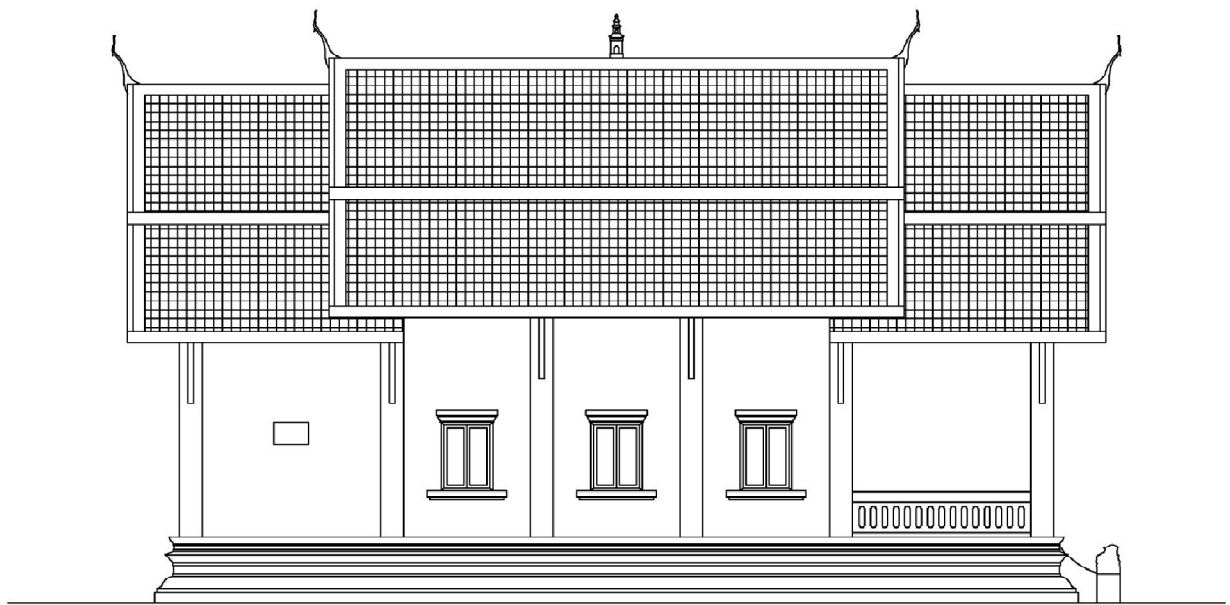
ลายเส้นที่ 17 รูปแสดงผังพื้นของสิมวัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 18 รูปแสดงรูปด้านสกัดของสิมวัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 19 รูปแสดงรูปตัดของลิมวัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 20 รูปแสดงรูปด้านข้างของสิมวัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

วัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย

ภาพที่ 45 แสดงป้ายหอรระฆังวัดวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ

ประวัติโดยสังเขป

ไม่ได้มีการเขียนประวัติการสร้างวัดไว้ แต่ในปี พ.ศ. 2368 ได้มีขบวนแพสองมาถึงเมืองหนองคาย ณ. ท่าน้ำ วัดหอกลองได้อัญเชิญ พระเสริมไปประดิษฐานไว้ที่วัดโพธิ์ชัย ส่วนพระใสและพระเสาร์ได้อัญเชิญ ขึ้นไปประดิษฐานไว้ที่วัดหอกลอง

ภาพที่ 46 รูปแสดงผังวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย

รูปแบบ

เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบล้านช้าง หลังคาจั่วชั้นเดียว ประตูทางเข้าด้านหน้าเป็นกรอบสี่เหลี่ยมตกแต่งด้านข้างด้วยรูปปั้นประวัติของพระสุกพระใส มีสิ่งเล็กๆ คันทวยเป็นแผง ลวดลายพรรณพฤกษา บันไดมีการประดับพญานาค หน้าต่างมีขนาดเล็ก เหมือนกับหลายๆวัดที่ทำการศึกษาที่ยังเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านช้าง

ภาพที่ 47 รูปแสดงด้านหน้าของสิมวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย

การวางผัง

การวางผังอาคารหันไปทางทิศตะวันออก ส่วนหน้าอาคารไม่มีที่ว่างนัก ซึ่งติดกับริมฝั่งโขง มีบริเวณด้านข้างเป็นที่ว่างสำหรับทำกิจกรรมแทน ไม่มีหอพระอุทิศตั้งอยู่ใกล้สิม ไม่มีพระธาตุอยู่ภายในวัด อาคารอื่นๆเป็นรูปแบบสมัยใหม่วางอยู่โดนรอบของสิม

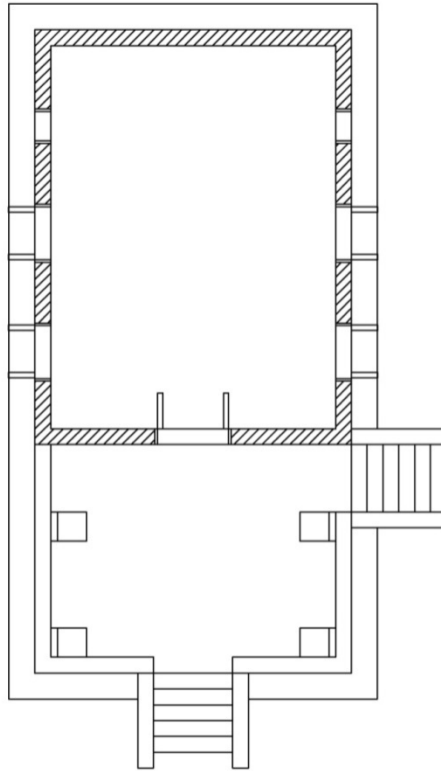
ภาพที่ 48 รูปแสดงซ้อฟ้าของสิมวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย

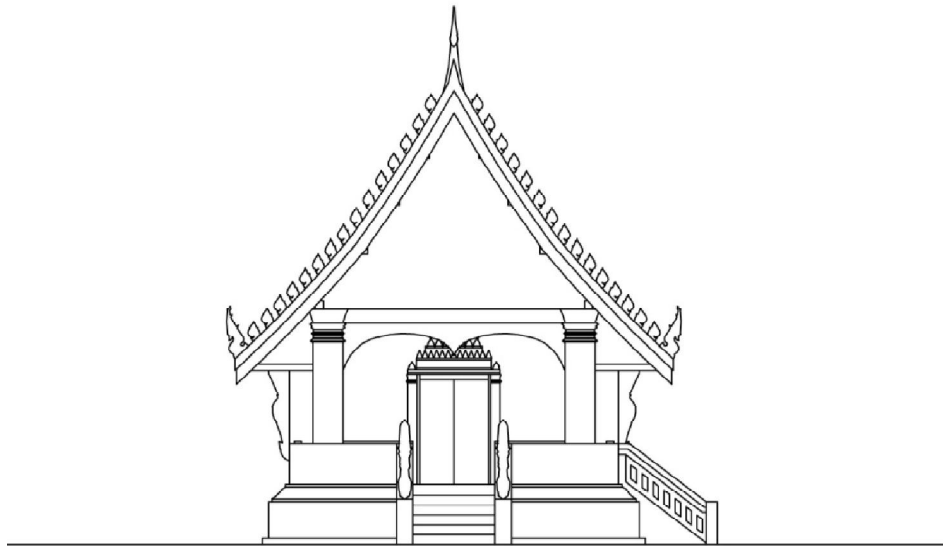
ภาพที่ 49 รูปแสดงคันทวยแขนงงวดลายพรรณพฤกษาวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย

โครงสร้างและวัสดุ

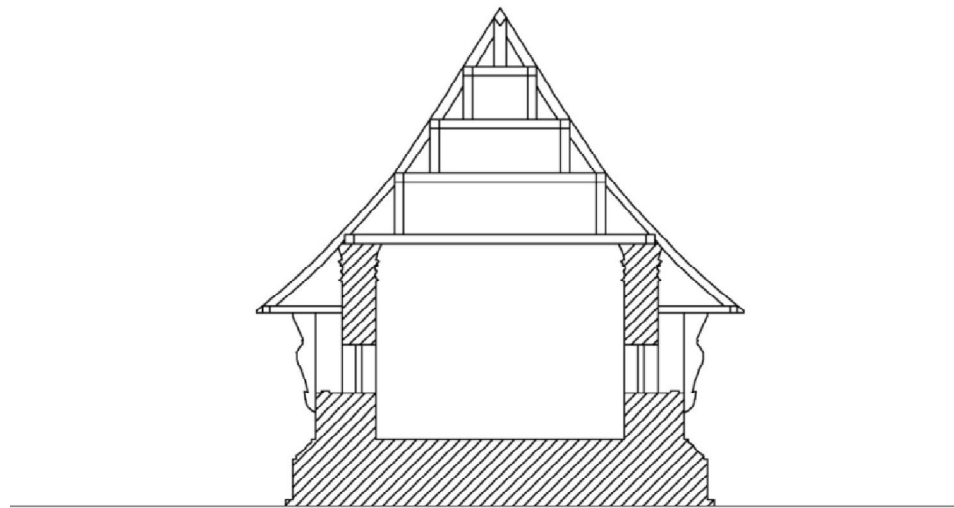
ลักษณะโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ ฐานเอวชันก่ออิฐฉาบปูน กำแพงผนังก่ออิฐ เจาะช่องประตูหน้าต่าง เสาและโครงสร้างเป็นอิฐ เอวชันเป็นบัวหงาย เสาเป็นเสาบัวสี่เหลี่ยม บริเวณฐานมีการทำฐานปัทมพุทธประวัติ

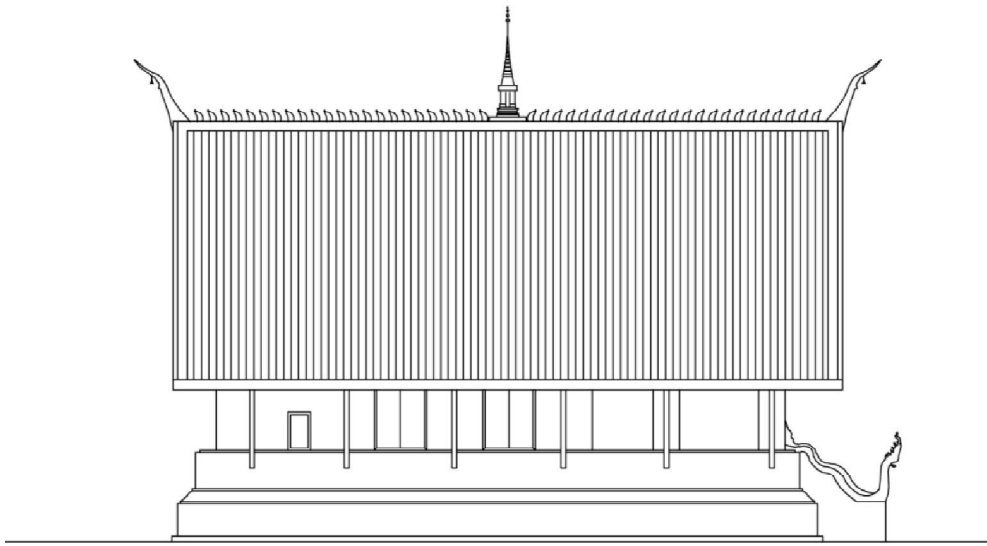
ลายเส้นที่ 21 รูปแสดงผังพื้นวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 22 รูปแสดงรูปด้านสกัดวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 23 รูปแสดงรูปตัดวัดประดิษฐานธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 24 รูปแสดงรูปด้านข้างวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย

วัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย

ภาพที่ 50 แสดงป้ายวัดศรีบุญเรือง

ประวัติโดยสังเขป

มีศิลาจารึกวัดศรีบุญเรือง อยู่หน้าพระอุโบสถวัดศรีบุญเรือง ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จารึกด้วยอักษรไทยน้อย พระมหาธรรมมิกราชสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2151 มีความว่า “พระวรวงศาธรรมิกราชได้อุทิศข้าโอกาส แก่วัดศรีบุญเรืองย้าถึงเขตแดนไร่นาที่ นูรพกษัตริย์แห่งล้านนา ได้อุทิศแก่วัดศรีบุญเรือง พร้อมทั้งสาปแช่งท้าวพระยาที่มีความโลภ และที่มาลบล้างพระราชโองการนี้ “

ภาพที่ 51 รูปแสดงผังวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย

รูปแบบ

เป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบล้านช้าง หลังคาจั่วชั้นเดียว มีพื้นที่ภายในขนาด ประติมากรรมเข้านด้านหน้าเป็นกรอบสี่เหลี่ยมตกแต่งด้านข้างด้วยรูปปั้นพุทธรูปประวัติ บ้านได้มีการประดับพญานาค หน้าต่างมีขนาดเล็ก เหมือนกับหลายๆวัดที่ทำการศึกษาที่ยังเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมล้านช้าง ฐานจมอยู่ในพื้นดินคาดว่าเกิดจากการถมพื้นดินโดยไม่ได้ยกอาคารให้สูงขึ้น บริเวณกรอบหน้าต่างเป็นรูปปั้นลวดลายพระพุทธรูป แทนการประดับลวดลายปูนปั้น

ภาพที่ 52 รูปแสดงด้านหน้าของสิมวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย

การวางผัง

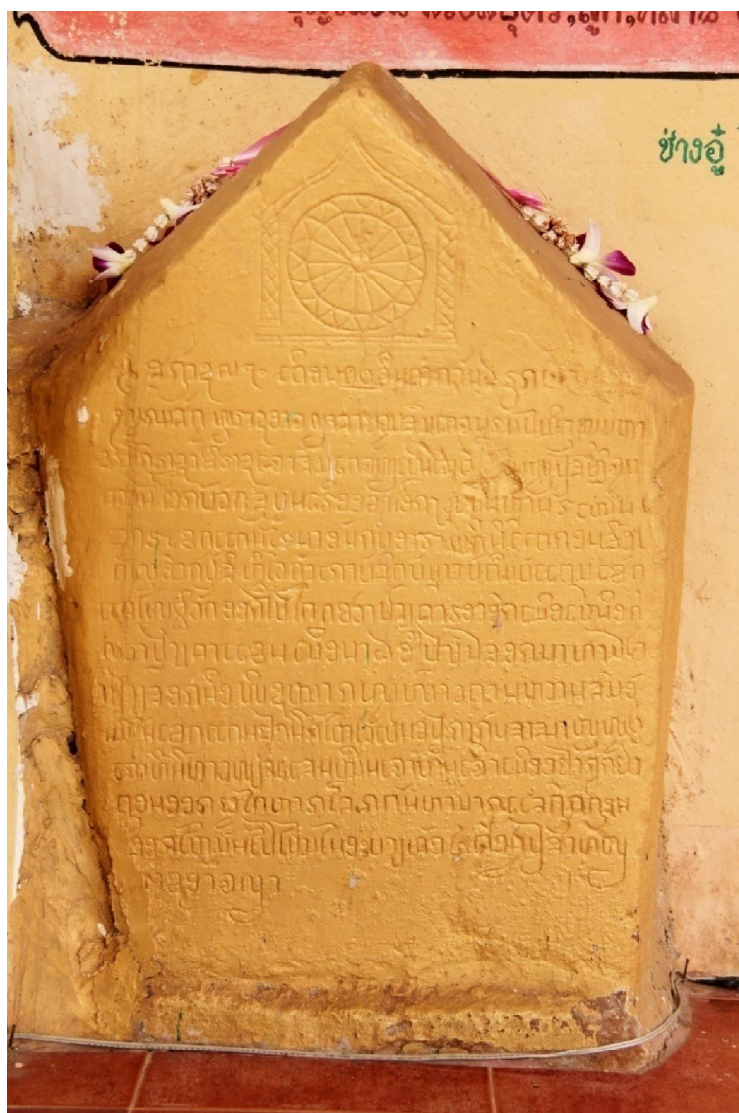
การวางผังอาคารหันไปทางทิศตะวันออก ส่วนโดยรอบอาคารมีพื้นที่ว่างโดนรอบ พื้นที่วัดติดกับริมฝั่งโขง มีบริเวณที่ว่างสำหรับทำกิจกรรมได้โดนรอบ ไม่มีหอพระอุทิศตั้งอยู่ใกล้สิม ไม่มีพระธาตุอยู่ภายในวัด อาคารอื่นๆเป็นรูปแบบสมัยใหม่วางอยู่โดนรอบของพื้นที่วัดตามแนวขอบของพื้นที่

ภาพที่ 53 รูปแสดงทัศนียภาพของสิมวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย

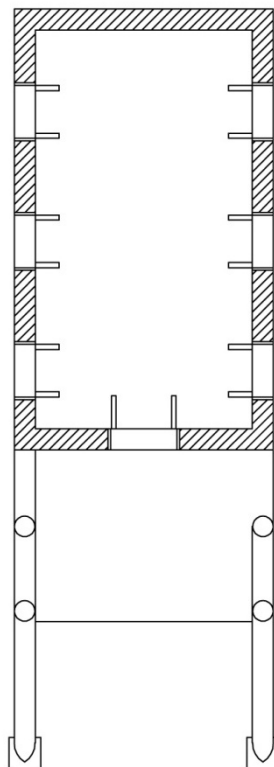
ภาพที่ 54 รูปแสดงรูปแบบของหอกลองหรือหอโปง สิมวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย

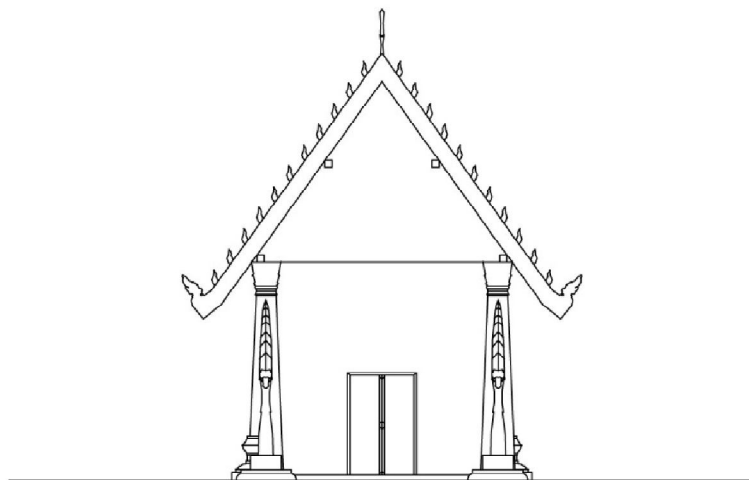
ภาพที่ 55 รูปแสดงศิลาจารึกวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย

โครงสร้างและวัสดุ

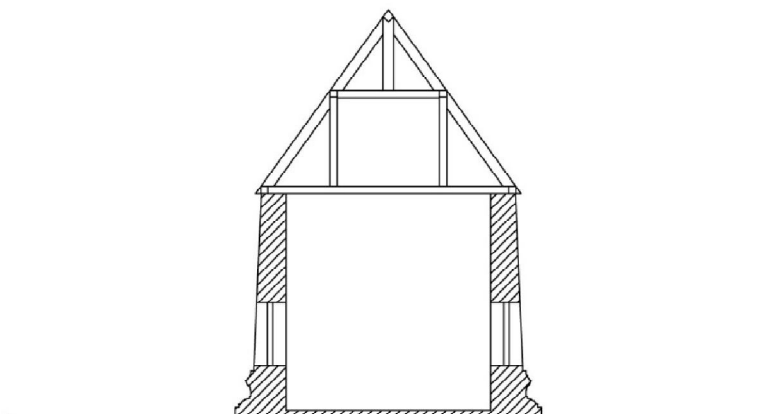
ลักษณะโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ ฐานเอวชันก่ออิฐฉาบปูน กำแพงผนังก่อทึบ เจาะช่องประตูหน้าต่าง เสาค้ำและโครงสร้างเป็นอิฐ เอวชันเป็นบัวหงาย เสาค้ำเป็นเสาค้ำกลม

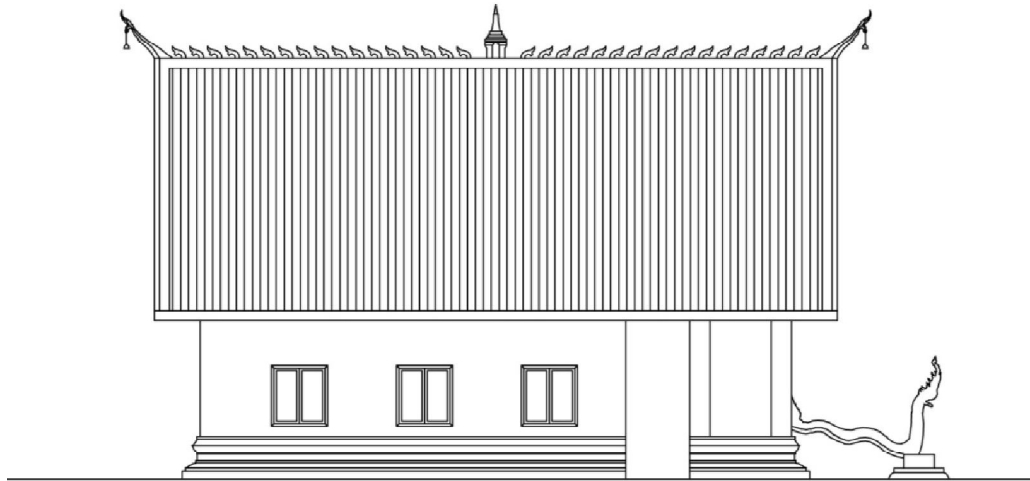
ลายเส้นที่ 25 รูปแสดงผังพื้นวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 26 รูปแสดงรูปด้านสกัดวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 27 รูปแสดงรูปตัดวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 28 รูปแสดงรูปด้านข้างวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย

วัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย

ภาพที่ 56 แสดงป้ายวัดศรีสุมงคล

ประวัติโดยสังเขป

อยู่ที่ ต.ในเมือง อ.เมือง หนองคาย ไม่ทราบประวัติที่แน่นอน เนื่องจากไม่สามารถค้นหาข้อมูลได้

ภาพที่ 57 รูปแสดงผังวัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย

รูปแบบ

เป็นลักษณะสิม ที่ได้รับอิทธิพลจากช่างญวน มีระเบียงด้านหน้า สิมมีลักษณะเป็นพื้นผ้าสีเหลือง มีบันไดทางขึ้นด้านหน้า แนวเสาเป็นซุ้มโค้งครึ่งวงกลม บันได ฝายออกในแบบของช่างญวน หลังคาจั่วซ้อน 2 ชั้น

ภาพที่ 58 รูปแสดงทัศนียภาพของสิมวัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย

การวางผัง

การวางผังอาคารหันไปทางทิศตะวันออก ส่วนโดยรอบอาคารมีอาคารขวางโดยรอบ มีเพียงพื้นที่หน้าสิมเล็กน้อยที่ทางเดินที่ใช้สำหรับการทำกิจกรรม พื้นที่วัดติดกับริมฝั่งโขง ไม่มีหอพระอุทิศตั้งอยู่ใกล้สิม ไม่มีพระธาตุอยู่ภายในวัด อาคารอื่นๆเป็นรูปแบบสมัยใหม่วางอยู่โดนรอบของพื้นที่วัดกระจายทั่วพื้นที่

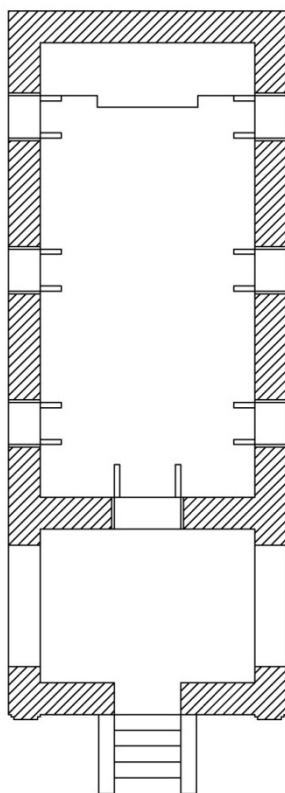
ภาพที่ 59 รูปแสดงพระประธานและภายในของสิมวัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย

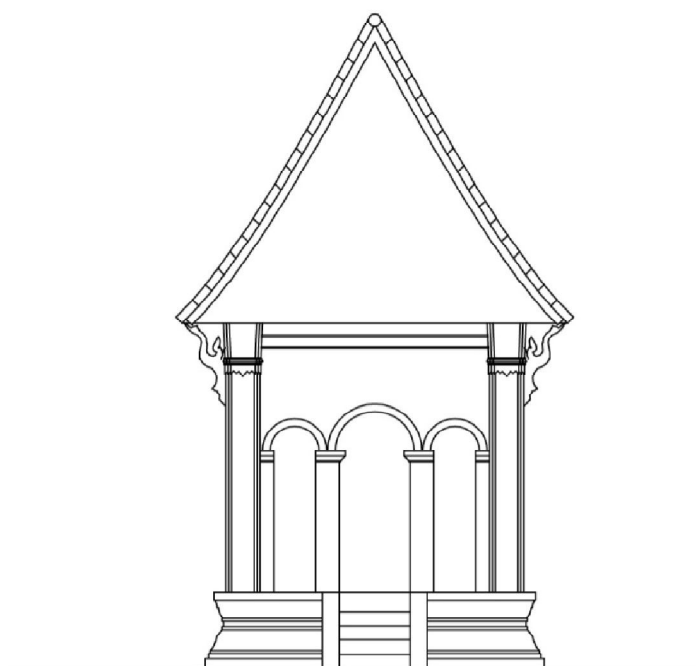
ภาพที่ 60 รูปแสดงฐานและลักษณะด้านข้างของสิมวัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย

โครงสร้างและวัสดุ

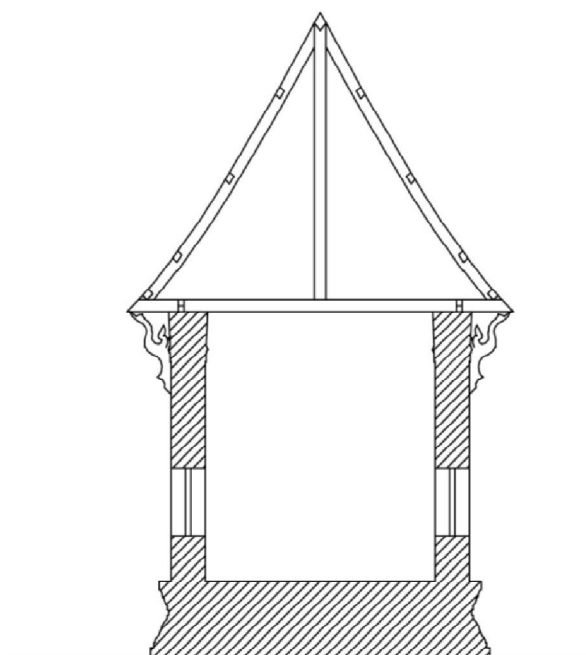
ลักษณะโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ ฐานเอวชั้นก่ออิฐฉาบปูน กำแพงผนังก่อทึบ เจาะช่องประตูหน้าต่าง เสาดและโครงสร้างเป็นอิฐ เอวชั้นเป็นบัวหงาย เสาดเป็นเสาดสี่เหลี่ยม

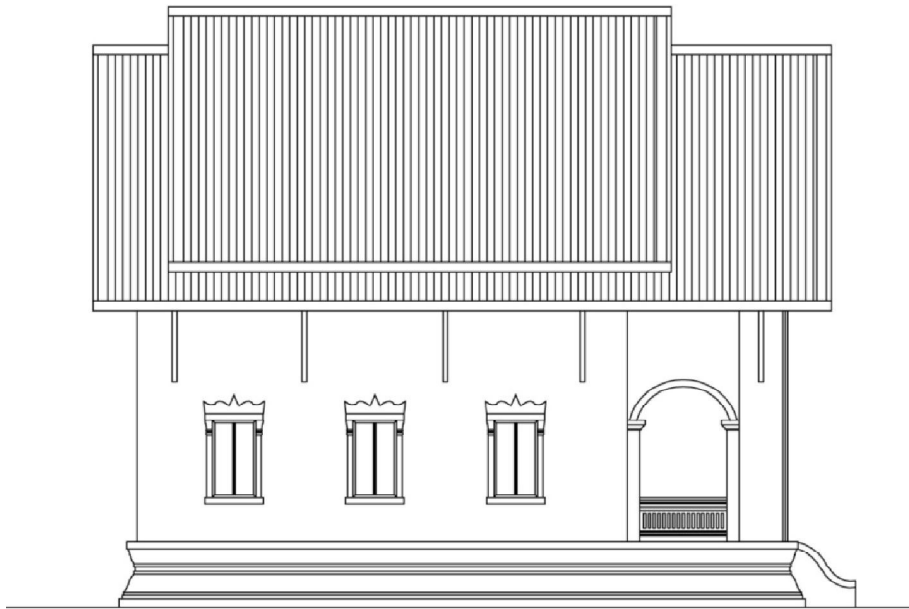
ลายเส้นที่ 29 รูปแสดงผังพื้นสิมวัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 30 รูปแสดงรูปด้านสกัดสิมวัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 31 รูปแสดงรูปตัดลิ้มวัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 32 รูปแสดงรูปด้านข้างสิมวัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย

วัดhayโสภ อ.เมือง จ.หนองคาย

ภาพที่ 61 แสดงป้ายประวัติเจ้าแม่สองนางของวัดhayโสภ

ประวัติโดยสังเขป

เป็นวัดที่มีตำนานเล่าว่า เจ้าแม่สองนาง คือ ธิดา 2 องค์ ของเจ้าเมืองเวียงจันทน์ที่หนีภัยสงครามข้ามฝั่งมาแต่ได้จมน้ำเสียชีวิตไประหว่างทาง และได้กลายเป็นเทพารักษ์ซึ่งคอยปกป้องรักษาแม่น้ำสายนี้ รวมทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยว คุ่มครอง ดูแลชาวบ้านให้พ้นภัยอันตรายต่างๆ และบางครั้งอาจปรากฏตัวในร่างงูใหญ่ 2 ตัว ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านที่พบเห็น

ภาพที่ 62 รูปแสดงผังวัดhayโสภ อ.เมือง จ.หนองคาย

รูปแบบ

เป็นลักษณะสิม ที่ได้รับอิทธิพลจากช่างญวน ผสมกับล้านช้าง มีระเบียงด้านหน้า สิมมีลักษณะเป็นผืนผ้าสี่เหลี่ยม มีบันไดทางขึ้นด้านหน้า ไม่มีราวบันได แนวเสาเป็นซุ้มโค้งครึ่งวงกลม หลังคาจั่วชั้นเดียวเป็นซุ้มพระอาทิตย์ ไม่มีลวดลายประดับ ฐานเป็นบัวหงาย หน้าต่างไม่มีลวดลายประดับ

ภาพที่ 63 รูปแสดงทัศนียภาพของสิมวัดหายโศก อ.เมือง จ.หนองคาย

การวางผัง

การวางผังอาคารหันไปทางทิศตะวันออก ส่วนโดยรอบอาคารมีด้านหน้าที่ปลูกต้นไม้ขวางไว้ ใช้พื้นที่ด้านข้างสำหรับการทำกิจกรรม พื้นที่วัดติดกับริมฝั่งโขง ไม่มีหอพระอุทิศตั้งอยู่ใกล้สิม ไม่มีพระธาตุอยู่ภายในวัด อาคารอื่นๆเป็นรูปแบบสมัยใหม่วางอยู่โดยรอบของพื้นที่วัดกระจายทั่วพื้นที่

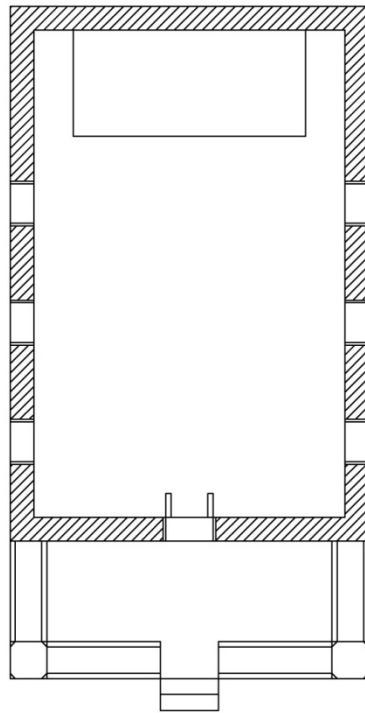
ภาพที่ 64 รูปแสดงพระประธานและภายในของสิมวัดหายโศก อ.เมือง จ.หนองคาย

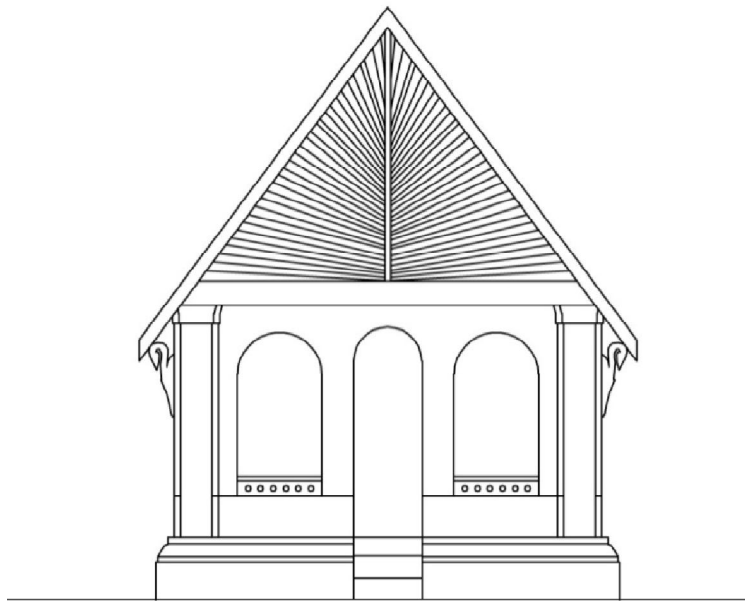
ภาพที่ 65 รูปแสดงด้านข้างสิมวัดหายโศก อ.เมือง จ.หนองคาย

โครงสร้างและวัสดุ

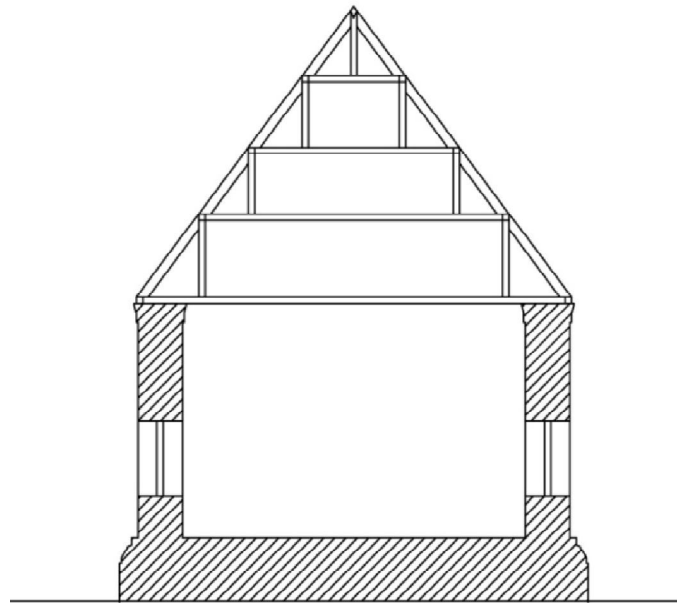
ลักษณะโครงสร้างหลังคาเป็นไม้ ฐานเอวชันก่ออิฐฉาบปูน กำแพงผนังก่ออิฐ เเจาะช่องประตูหน้าต่าง เสาและโครงสร้างเป็นอิฐ เอวชันเป็นบัวหงาย เสาเป็นเสาสีเหลี่ยม

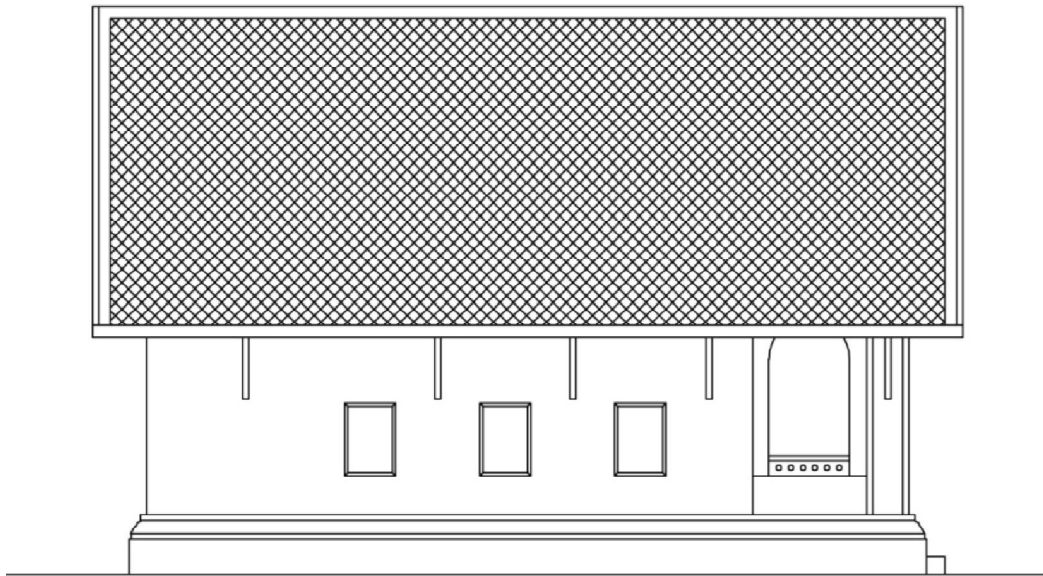
ลายเส้นที่ 33 รูปแสดงผังพื้นสิมวัดหายโศก อ.เมือง จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 34 รูปแสดงรูปด้านสกัดวัดห้วยไศก อ.เมือง จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 35 รูปแสดงรูปตัดวัดห้วยไศก อ.เมือง จ.หนองคาย

ลายเส้นที่ 36 รูปแสดงรูปด้านข้างวัดhayโคก อ.เมือง จ.หนองคาย

จากการลงพื้นที่ศึกษาเก็บข้อมูลวัดในพื้นที่ พบความแตกต่างและสอดคล้องกันในทาง
ลักษณะรูปแบบองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและลักษณะการใช้สอยพื้นที่ รูปแบบของ
โครงสร้างในพื้นที่เขตจังหวัดหนองคายในอำเภอศรีเชียงใหม่และอำเภอเมืองและจังหวัดเลย
อำเภอเชียงคาน

รูปแบบสถาปัตยกรรม

จากการศึกษาในการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามพบรูปแบบสถาปัตยกรรม

1. สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลญวน
2. สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้าง
3. สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้างผสมกับภาคกลาง
4. สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้างผสมญวน
5. สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลภาคกลาง เป็นรูปแบบทั่วไปไม่นำมาศึกษาเพราะ
ไม่ใช่รูปแบบพื้นถิ่นของบริเวณพื้นที่จึงไม่ปรากฏในตารางเปรียบเทียบ

แต่จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่เป็นสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลญวน และสถาปัตยกรรมที่
ได้รับอิทธิพลล้านช้างในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน เนื่องจากคนในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นคนในภาคอีสาน
จึงได้รับอิทธิพลสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้างมา ส่วนสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลญวน
เป็นส่วนที่เกิดจากการอพยพย้ายถิ่นของคนญวนมาตั้งถิ่นฐานและได้นำรูปแบบสถาปัตยกรรมเข้า
มาด้วย

รูปแบบผังอาคาร

จากการศึกษาในการลงพื้นที่สำรวจภาคสนามพบรูปแบบผังอาคาร

1. แบบมีระเบียบด้านหน้า
2. แบบมีระเบียบล้อมรอบ3ด้านคือด้านหน้าและด้านข้าง

ส่วนใหญ่จะเป็นผังอาคารแบบมีระเบียบด้านหน้า ซึ่งมีประโยชน์ใช้สอยสำหรับ
พุทธศาสนิกชนหรือชาวบ้านที่มาทำบุญหรือใช้พื้นที่สุมหรือวิหาร

ภาพที่ 66 รูปแสดงการใช้พื้นที่บริเวณด้านหน้าของสิมหรือวิหาร

ขนาดอาคาร

ขนาดอาคารเฉลี่ยอยู่ที่ 13.775X7.5 เป็นขนาดสิมที่มีขนาดกลางๆไม่ใหญ่มากพอสำหรับการทำสังฆกรรม และพุทธศาสนิกชนหรือชาวบ้าน ไม่ได้เข้ามาใช้ในสิมในเวลากการทำสังฆกรรมหรืองานบวชอยู่แล้วได้เพียงแต่รออยู่รอบนอกหรือด้านหน้าของโบสถ์บริเวณระเบียงเท่านั้น

ลักษณะโครงสร้าง

ลักษณะโครงสร้างของหลังคาสิมจะเป็นรูปแบบของโครงสร้างไม้เป็นหลักเนื่องจากอาคารทุกหลังไม่ใช่อาคารใหม่เป็นอาคารเก่าที่ยังใช้ไม้ในโครงสร้างหลังคาทั้งหมดโดยมีรูปแบบที่พบดังนี้

1. โครงสร้างไม้ระบบช้อยกับจันทัน
2. โครงสร้างไม้ระบบช้อยแบบมีจันทันต่อ
3. โครงสร้างไม้ระบบช้อยตุ้กตาแบบมีจันทันต่อ

โครงสร้างไม้ระบบช้อยกับจันทันพบในลิมที่ได้รับอิทธิพลญวนเป็นส่วนใหญ่ ส่วน
โครงสร้างไม้ระบบช้อยแบบมีจันทันต่อพบได้ 1 หลังคือวัดป่าไผ่ อ.เชียงคาน จ.เลย โครงสร้างไม้
ระบบช้อยตูกตาแบบมีจันทันต่อพบในลิมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้างเป็นส่วนใหญ่

ภาพที่ 67 รูปแสดงโครงสร้างไม้ระบบช้อยตูกตาแบบมีจันทัน

ลักษณะเอวขัน

ลักษณะเอวขันเป็นลักษณะของฐานลิมโดยมีรูปแบบที่พบดังนี้

1. เป็นเอวขันฐานบัวหงายมีบัวลูกแก้วอกไก่ล้อมรอบ
2. เป็นเอวขันฐานบัวหงายที่บริเวณส่วนเสาคือเป็นฐานสี่เหลี่ยม
3. เป็นเอวขันฐานบัวหงาย
4. เป็นเอวขันฐานบัวหงาย มีฐานแปดมุมภาพพุทธประวัติประดับอยู่
5. เป็นเอวขันฐานปัทม์

ส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นเอวขันฐานบัวหงายมีบัวลูกแก้วอกไก่ล้อมรอบที่พบได้ทั้งลิมที่
ได้รับอิทธิพลญวนและลิมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้าง

ภาพที่ 68 รูปแสดงบัวลูกแก้วอกไก่

ลักษณะเสา

ลักษณะเสาที่พบ

1. เสาบัวสี่เหลี่ยม
2. เสาบัวกลม

ลักษณะเสาส่วนมากจะเป็นเสาบัว มีทั้งเสากกลมและเสาสี่เหลี่ยม ซึ่งเสาบัวสี่เหลี่ยมเป็นที่นิยมกันมากในแถบนี้

ภาพที่ 69 รูปแสดงเสาบัวสี่เหลี่ยม

ลักษณะหลังคา

ลักษณะหลังคาทั้งหมดเป็นหลังคาจั่วซ้อนชั้นมีตั้งแต่ 1-3 ชั้น ไม่มีหลังคาลักษณะแบบปั้นหยา ซึ่งนิยมกันในพม่าเป็นส่วนใหญ่ แสดงว่าไม่ได้รับอิทธิพลทางแถบตะวันตกของเมืองเชียงใหม่ที่เป็นเมืองที่มีความสัมพันธ์กับล้านช้างในอดีต แต่มีรูปแบบหลังคาที่ได้รับอิทธิพลจากทางล้านช้างเป็นส่วนใหญ่

ภาพที่ 70 รูปแสดงลักษณะของหลังคา วัดศรีคุนเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย

ลักษณะประตู

ลักษณะประตูที่พบ

1. เป็นประตูสี่เหลี่ยมแบบมีทับหลังและมีธรณีประตู
2. เป็นประตูสี่เหลี่ยมแบบมีทับหลังและมีธรณีประตูมีการประดับประดับด้วยสุปแต่่มทำเป็นลวดลายซุ้มประตู
3. เป็นประตูสี่เหลี่ยมแบบมีทับหลังและมีธรณีประตูมีปูนปั้นลวดลายประดับเป็นซุ้มประตู

ลักษณะประตูสี่เหลี่ยมแบบมีทับหลังและมีธรณีประตูมีการประดับประดับด้วยสุปแต่่มทำเป็นลวดลายซุ้มประตู และประตูสี่เหลี่ยมแบบมีทับหลังและมีธรณีประตูมีปูนปั้นลวดลายประดับเป็นซุ้มประตูเป็นที่นิยมกันในแถบพื้นที่บริเวณนี้ ซึ่งใช้รูปแบบปูนปั้นและการทำสุปแต่่มให้เป็นประโยชน์ในการทำซุ้มประตู

ภาพที่ 71 รูปแสดงลักษณะของซุ้มประตู วัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย

ลักษณะหน้าต่าง

ลักษณะหน้าต่างที่พบ

1. หน้าต่างกรอบเช็ดหน้าไม่มีเครื่องประดับตกแต่ง
2. หน้าต่างกรอบเช็ดหน้าเครื่องประดับตกแต่งด้วยสอปแต้มทำเป็นลวดลายซุ้ม

หน้าต่าง

3. หน้าต่างขนาดเล็กแบบมีลูกกรง
4. หน้าต่างบานกรอบไม่มีเครื่องประดับตกแต่ง
5. หน้าต่างบานกรอบประดับตกแต่งด้วยปูนปั้นมีลวดลายประดับเป็นซุ้มประตู
6. หน้าต่างบานกรอบไม่มีเครื่องประดับตกแต่ง มีลูกกรง

ลักษณะหน้าต่างที่พบมีความหลากหลายมากแต่ที่พบมากที่สุดจะเป็นหน้าต่างขนาดเล็กแบบมีลูกกรงและหน้าต่างบานกรอบประดับตกแต่งด้วยสอปแต้มทำเป็นลวดลายซุ้ม ซึ่งหน้าต่างขนาดเล็กอย่างนี้ที่กล่าวไว้ในบทก่อนๆว่า เป็นหน้าต่างที่ใช้สำหรับระบายอากาศ และใช้ประโยชน์ในการส่องดูข้างในเวลามีพิธีการอุปสมบท ที่ญาติจะสามารถมองเข้าไปเห็นด้านในได้

ส่วนหน้าต่างบานกรอบประดับตกแต่งด้วยสุปแต่้มทำเป็นลวดลายซุ้ม น่าจะเป็นแนวคิดในการ
ประหยัดการประดับตกแต่งเพราการทาสีมีราคาที่ถูกกว่าการทำปูนปั้นหรือการลงลักปิดทอง

ภาพที่ 72 รูปแสดงด้านข้างวัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย

และแสดงรูปแบบหน้าต่างที่ทำสุปแต่้มเป็นลักษณะซุ้มหน้าต่างแทนการทำปูนปั้น

ลักษณะคันทวย

ลักษณะคันทวยส่วนใหญ่เป็นคันทวยพญานาค ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อในเรื่อง
พญานาคของคนในแถบริมแม่น้ำโขง จึงใช้การประดับตกแต่งด้วยพญานาคเป็นส่วนใหญ่ และยังมีคันทวยแขนงซึ่งเหมือนกับทางล้านช้างหรือที่นิยมกันในหลวงพระบาง

ภาพที่ 73 รูปแสดงลักษณะคันทวยแขนนาง วัดประดิษฐานคุณ(หอก่อ) อ.เมือง จ.หนองคาย

ลักษณะบันได

ลักษณะของบันไดที่พบมีความหลากหลายตามลักษณะของอาคารและการใช้งานซึ่งสอดคล้องกับบริเวณที่ตั้งของอาคาร โดยส่วนใหญ่จะประดับด้วยพญานาค รองลงมาคือสิงห์ โดยบันไดจะมีทั้งด้านหน้าและด้านข้างของอาคาร โดยส่วนใหญ่จะมี 3 บันได

ภาพที่ 74 รูปแสดงลักษณะราวันไดพญานาค วัดป่าใต้ อ.เชียงคาน จ.เลย

ลักษณะผนัง

ลักษณะผนังเน้นไปที่ผนังภายนอกซึ่งในแถบพื้นที่นี้ไม่นิยมการวาดภาพหรือทำผนังภายในมักจะทำภายนอก สอดคล้องกับการทำช่องหน้าต่าง และการใช้พื้นที่ของคน คือโดยปรกติ ศาสนิกชนหรือประชาชนมักไม่ได้เข้ามาใช้งานในลิ้มแต่จะรออยู่ภายนอก

1. ผนังภายนอกประดับด้วยปูนปั้นเป็นลวดลายพรรณพฤกษาและประดับด้วยกระเบื้องสี
2. ผนังภายนอกมีลวดลายปูนปั้นเป็นภาพพุทธประวัติ

3. ผนังภายนอกไม่มีลวดลาย

4. ผนังภายนอกมีลวดลายรูปแต้มประวัติของพระสุกพระใส

ผนังภายนอกมีลวดลายรูปแต้มเป็นภาพพุทธประวัติพบมากที่สุด และเป็นที่นิยมกันในภาคอีสานส่วนใหญ่ ผนังภายนอกไม่มีลวดลายมักพบในลิมที่ได้รับความนิยมสูง ซึ่งถ้าประดับตกแต่งมักนิยมทำรอบผนังภายนอกแต่ถ้าไม่ตกแต่งภายนอกก็จะเป็นการตกแต่งใดๆหรือทำรูปแต้มใดๆเป็นผนังขาวรอบด้าน

ภาพที่ 75 รูปแสดงลักษณะรูปแต้ม วัดป่าไ้ อ.เชียงคาน จ.เลย

วัสดุอาคาร

อาคารทั้งหมดเป็นอาคารเก่าบางหลังได้รับการบูรณะซึ่งใช้การก่ออิฐฉาบปูน เป็นวัสดุก่อสร้างหลักในการทำฐานและผนัง

จากการศึกษาและเปรียบเทียบลักษณะของอิทธิพลที่ได้รับจะเห็นได้ว่ามี 2 รูปแบบใหญ่ๆคืออิทธิพลญวนและอิทธิพลล้านช้าง แต่พื้นที่ดั้งเดิมนั้นเป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลล้านช้าง จึงทำให้มีน้ำหนักของการเลือกใช้สถาปัตยกรรมกรรมในอิทธิพลล้านช้างในการศึกษาออกแบบมากกว่า โดยองค์ประกอบต่างๆได้กล่าวไว้ในข้างต้น ซึ่งทั้งหมดสะท้อนรูปแบบและการปรับตัวของคนในพื้นที่ทั้งการรับเอาอิทธิพลต่างๆมาปรับใช้ และสะท้อนถึงวิถีชีวิตในรูปแบบที่เรียบง่ายและสอดคล้องกับพุทธศาสนา

บทที่ 4 กรณีศึกษา

กรณีศึกษา การสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย

เนื่องจากในปัจจุบันแนวความคิดในการคลี่คลายรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบประเพณี เป็นแนวคิดที่น่าสนใจและนิยมกันในปัจจุบันและน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง รวมถึงการแก้ปัญหาที่เกิดจากการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบโดยการศึกษางานของผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งลักษณะงานมีความโดดเด่นและเหมาะสมกับเป็นตัวอย่างหรือแนวทางในการออกแบบ

กรณีศึกษาการออกแบบมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสน ผู้ออกแบบ อ.วนิดา พึ่งสุนทร

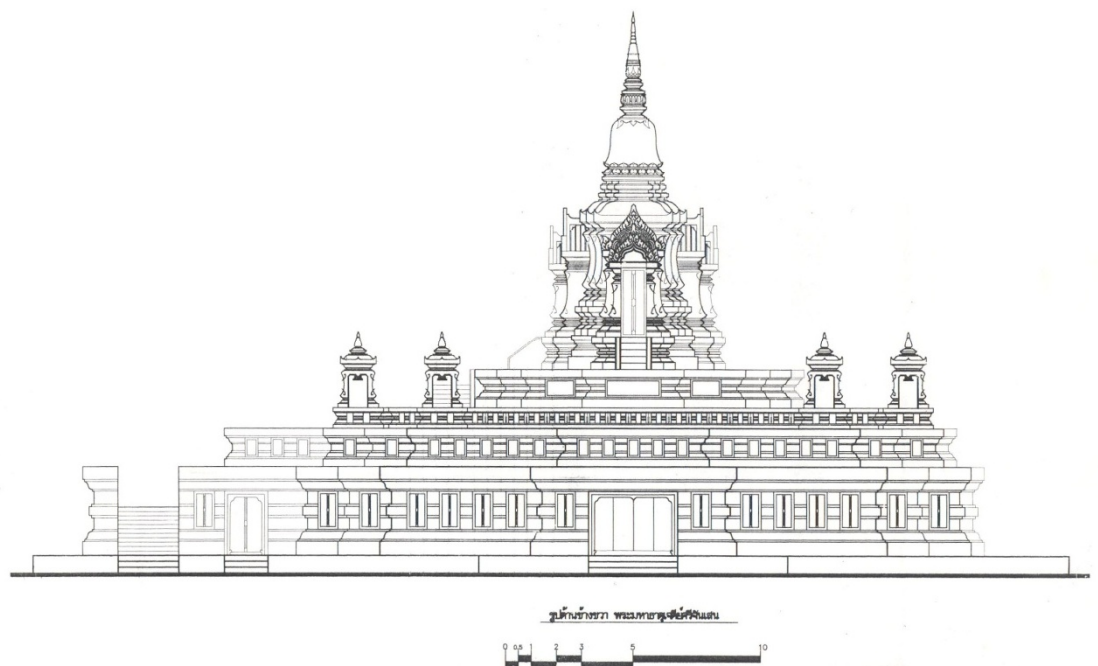

ภาพที่ 76 รูปแสดงพระมหาธาตุเจดีย์

ที่มา : อ.วนิดา พึ่งสุนทร

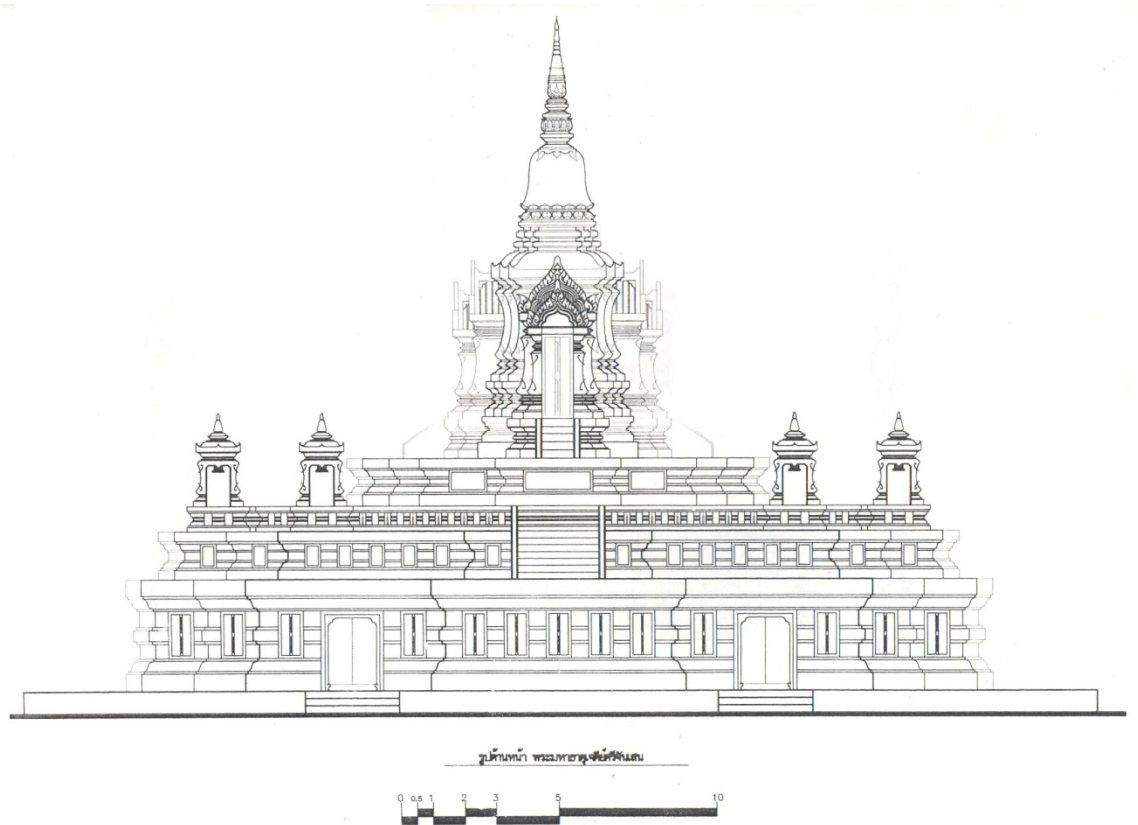
การสร้างพระมหาธาตุเจดีย์วัดจันเสนให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน รวมทั้งพิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมศิลปวัตถุในชุมชนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

ก่อให้เกิดเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมและการเรียนรู้ในพื้นที่ สร้างความภาคภูมิใจให้คนในท้องถิ่น เสริมสร้างรายได้แก่ชุมชนให้มีเงินหมุนเวียน พื้นที่วัดส่งเสริมให้เกิดการจัดกิจกรรม อมรมสัมนา ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ตั้งแต่เยาวชนไปจนถึงบุคคลทั่วไป ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ก่อเกิด โอกาสในการอบรมสั่งสอนธรรมะ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ดีในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับ วัดให้มีการเกื้อกูลกัน ก่อเกิดความสัมพันธ์ที่เรียกว่า การพึ่งพาอาศัยกัน

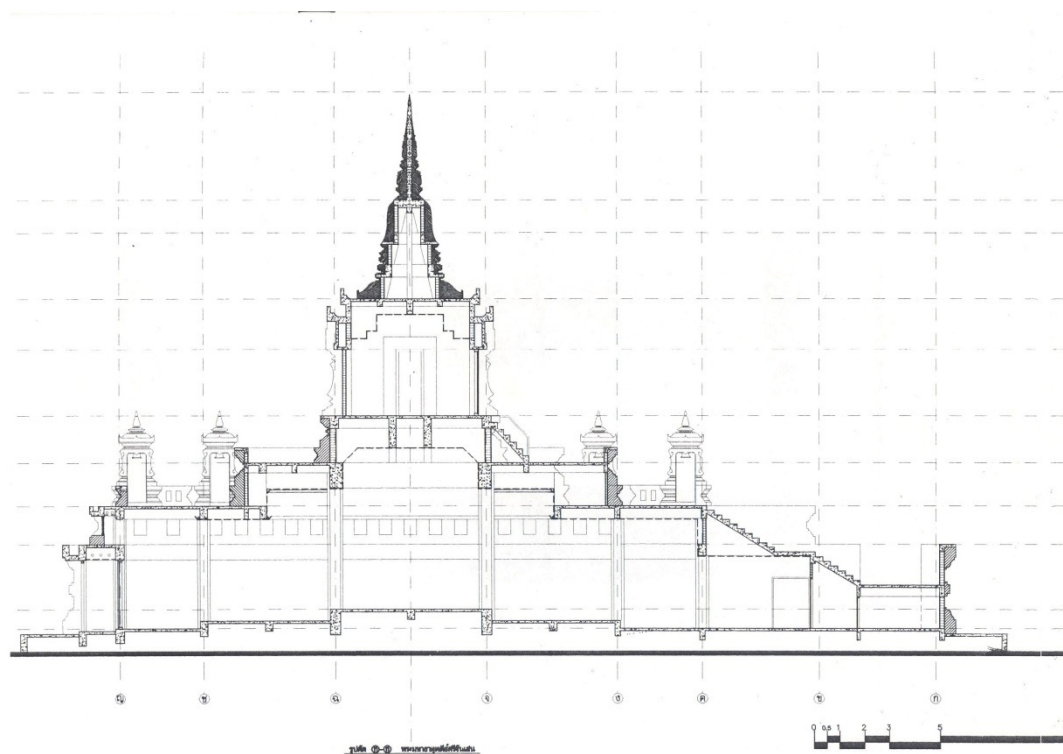
ลายเส้นที่ 37 รูปตั้งด้านข้าง พระมหาธาตุเจดีย์ วัดจันเสน

ที่มา : อ.วนิดา พึ่งสุนทร

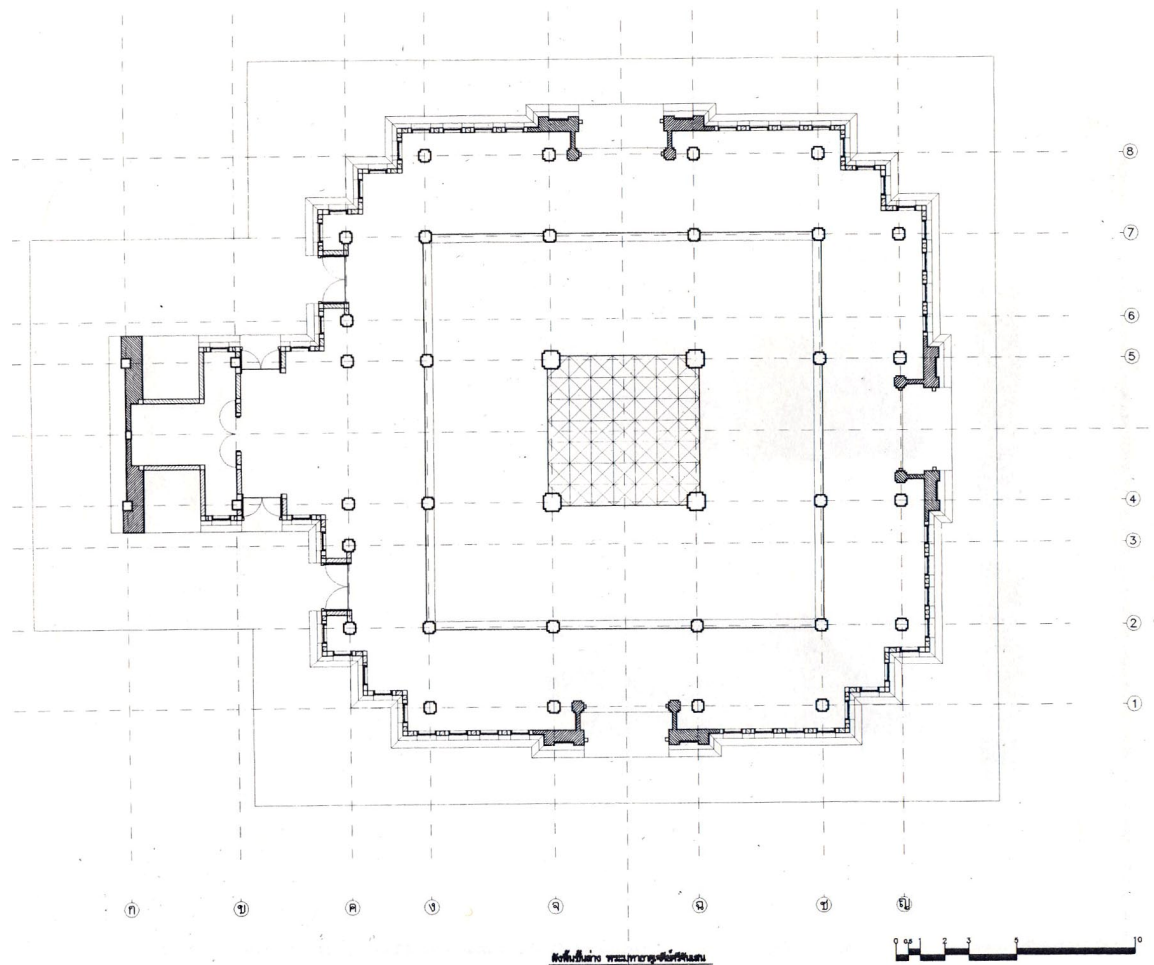
ลายเส้นที่ 38 รูปตั้งด้านหน้า พระมหาธาตุเจดีย์ วัดจันเสน

ที่มา : อ.วนิดา พึ่งสุนทร

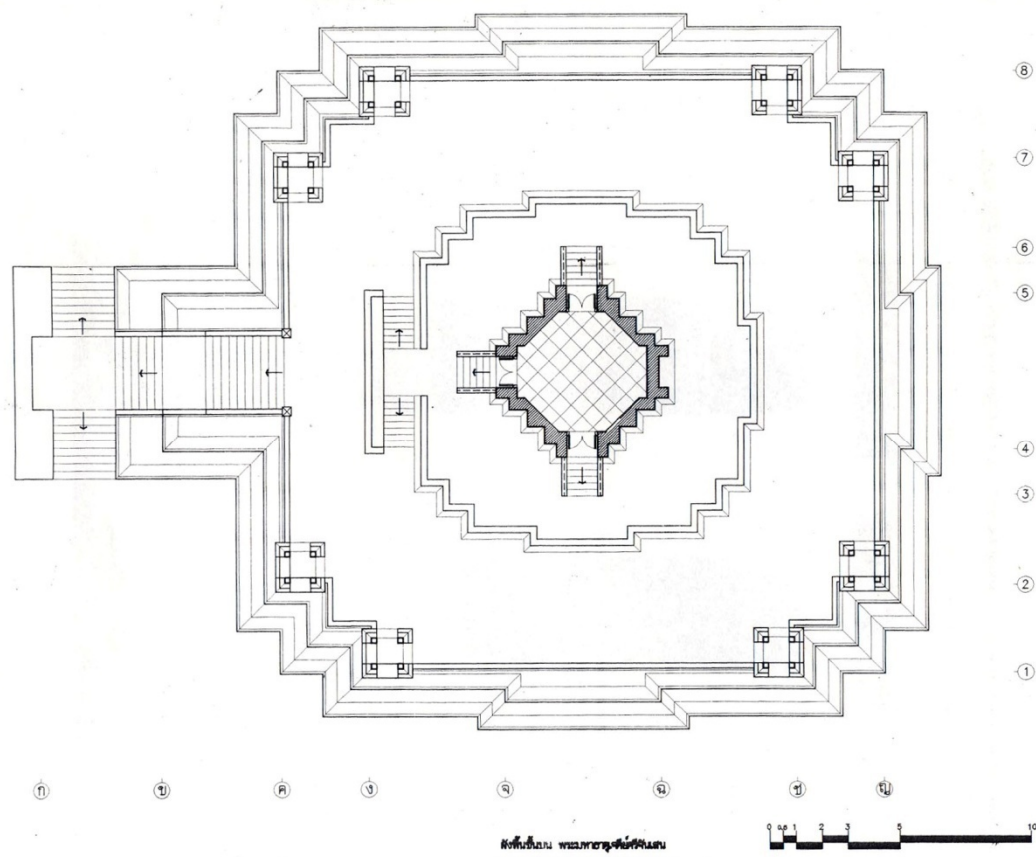
ลายเส้นที่ 39 รูปตัด พระมหาธาตุเจดีย์ วัดจันเสน

ที่มา : อ.วนิดา พึ่งสุนทร

ลายเส้นที่ 40 ผังพื้นพระมหาธาตุเจดีย์ วัดจันเสน

ที่มา : อ.วนิดา พึ่งสุนทร

ลายเส้นที่ 41 ผังพื้นที่บนพระมหาธาตุเจดีย์ วัดจันเสน

ที่มา : อ.วนิดา พิงสุนทร

แนวคิดในการออกแบบพระมหาธาตุเจดีย์ วัดจันเสน

จากลักษณะของชุมชนจันเสนที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ชุมชนเมืองสมัยทวารวดี มีการขุดพบศิลปกรรมและโบราณวัตถุสมัยทวารวดีในพื้นที่จึงนำแนวคิดในเรื่องรูปแบบของพุทธสถาปัตยกรรมแบบทวารวดีที่มีการขุดพบในที่อื่นมาประกอบในเรื่องการกำหนดรูปแบบอาคารประกอบกับความต้องการของพระครูนิสัยจรรย์คุณ (หลวงพ่อไอด) ถึงความต้องการที่อยากให้วัดจันเสนเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนในเขตจันเสน และนอกจากนี้ยังต้องการให้อาคารหลังนี้ต้องสามารถใช้ประโยชน์อย่างอื่นด้วย อ.วนิดาจึงได้กำหนดแนวคิดในการออกแบบด้วยจุดประสงค์ดังนี้

1. เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

2. เป็นสถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรมทางศาสนา

3. เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนเมืองจันเสน

แนวคิดเบื้องต้นผู้ออกแบบได้พิจารณาถึงความต้องการใช้งานอาคารและกำหนดรูปทรงอาคารให้สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ชุมชน ที่เป็นชุมชนโบราณสมัยทวารวดี จึงได้ออกแบบอาคารให้สอดคล้องถึงการสืบทอดของยุคสมัยเป็นลักษณะของอาคารมณฑปยอดเยี่ยมบนฐานสูง โดยอาคารมณฑปยอดเยี่ยมนี้มีการใช้สอยพื้นที่เป็น 3 ส่วนหลักคือ

ส่วนของครุฑซัง คือส่วนยอดมณฑปอันจะเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูป และพระพิมพ์

ส่วนมณฑป ในส่วนที่เป็นมณฑป เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปนาคปรกหินทรายซึ่งจำลองมาจากหลวงพ่อนาค ที่ประดิษฐานในพระอุโบสถ

ส่วนฐานชั้นล่าง แบ่งพื้นที่การใช้งานเป็นสองส่วนคือ ส่วนแรกอยู่กลางอาคารจะเป็นที่ทำกิจกรรมทางศาสนา ส่วนพื้นที่โดยรอบส่วนกลางจัดเป็นส่วนแสดงพิพิธภัณฑ์ชุมชนจันเสน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ลักษณะรูปทรงของอาคารมณฑปยอดเยี่ยม ผู้ออกแบบได้ใช้ลักษณะของสถูปแบบทวารวดีเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบ ถึงแม้ตัวสถูปส่วนมากจะเหลือแต่เพียงส่วนฐาน ส่วนที่พอจะเห็นรูปร่างนั้นเป็นสถูปขนาดเล็ก หากนำรูปแบบนั้นมาใช้ก็ไม่สามารถสนองต่อการใช้งานปัจจุบันได้ หากมีการนำลักษณะเด่นของรูปแบบกับส่วนประกอบในด้านลวดลายที่ประดับตัวอาคารมาประกอบ โดยให้มีลักษณะโครงลายและรูปแบบเดิม โดยในการออกแบบนั้นยังได้มีการผสมผสานแนวคิดทางด้านวิศวกรรมที่จะช่วยเสริมให้พระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันเสนมีความแข็งแรงทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศในปัจจุบัน

งานโครงสร้าง

การออกแบบงานโครงสร้าง คำนึงถึงสภาพดินฟ้าอากาศ เช่นน้ำฝน แสงลม ฟ้าผ่า การทรุดตัวของอาคาร หรือแม้กระทั่งแผ่นดินไหวส่วน ที่ประสบปัญหาอยู่เสมอคือบริเวณลานประทักษิณสองชั้นตอนบนอาคาร ซึ่งเป็นหลังคา slab ที่อาจจะเกิดอาการแตกร้าวได้นั้น ได้มีการนำในสังเคราะห์ Fiber Mesh เข้ามาผสมในงานคอนกรีต เพื่อแก้ปัญหา ในส่วนของระบบแสงสว่างได้มีการออกแบบให้นำประโยชน์จากแสงธรรมชาติเข้าให้มากที่สุด ส่วนแสงประดิษฐ์ได้มีการ

ติดตั้งในจุดที่กลมกลืนไปกับตัวสถาปัตยกรรมทั้งรูปสถาปัตยกรรมภายนอกและสอดคล้องกับ
ประโยชน์ใช้สอยภายใน

รายละเอียดในการตกแต่ง

มีการประยุกต์ลวดลายในศิลปะสมัยทวารวดีเข้ามาใช้ ที่เห็นได้ชัด คือ ส่วนของหน้า
บันที่มีส่วนยอดของบันลมเป็นท้าวกุเรว ซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งความมั่งคั่งพบในศิลปกรรมสมัยทวาร
วดีประกอบลายพันธุ์พฤกษา และในหน้าบันแต่ละทิศมีตราสัญลักษณ์ของสังเวชนียสถานสำคัญ
ทั้งสี่แห่ง ส่วนของประตูไม้แกะสลักและฐานอาคารมณฑปจะเห็นลักษณะประติมากรรมหินทราย
รูปสัตว์ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์สำคัญของศิลปะสมัยทวารวดี ไม่ว่าจะเป็นช้าง วัว คนแคระ หรือแม้แต่
สิงห์ ซึ่งมีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างชัดเจน ในส่วนของการตกแต่งภายในเน้น
จุดสำคัญๆ ในบริเวณโถงกลางคือในส่วนของคอสองตรงกลางที่เป็นงานจิตรกรรมเขียนสีเล่าเรื่อง
พุทธประวัติเป็นห้องๆ โดยการใช้ก้านธรรมจักรเป็นตัวแบ่งเรื่องราวนับเป็นการสร้างสรรค์ที่
สอดคล้องกับศิลปะสมัยทวารวดีได้อย่างลงตัวและงดงามยิ่ง และการประดับตกแต่งดาวเพดานก็
สอดคล้องกับส่วนของฝ้าเพดานที่มีระดับสูงต่ำไม่เท่ากันได้อย่างสวยงาม

กรณีศึกษา การสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมไทยสมัยโบราณ

การศึกษาสถาปัตยกรรมสมัยโบราณเน้นศึกษาสถาปัตยกรรมที่อยู่ในพื้นที่ซึ่งมีอยู่ 1
แห่ง คือพระธาตุบังพวน เป็นพระธาตุเจดีย์ที่เก่าแก่และสำคัญยิ่งของจังหวัดหนองคาย และเป็น
พระธาตุที่สำคัญองค์หนึ่งของภาคอีสาน ประดิษฐานอยู่ ณ บ้านพระธาตุบังพวน ตำบลพระธาตุ
บังพวน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย

พระธาตุบังพวน

ตามตำนานอุรังคธาตุกล่าวว่า พระยาสุวรรณภิงคาร เจ้าเมืองหนองหาน สกลนคร
พระยาคำแดง เจ้าเมืองหนองหานน้อย อุดรธานี พระยาจุลณี พรหมทัต เจ้าเมืองจุลณี (ลาวเหนือ)
พระยาอินทปัตถนคร เจ้าเมืองอินทปัตถนนคร (เขมร) และพระยานันทเสน เจ้าเมืองศรีโคตรบูรณ์
หลวง (ตรงข้ามนครพนม) ได้ร่วมกันอุปัถุม์ พระมหากัสสะเถระ พร้อมด้วยพระอรหันต์ อีก 500
องค์ ทำการก่อสร้างพระธาตุพนม แล้วเสร็จ และได้บรรจุพระอรหันต์ด้วยกันทั้งหมด ต่อมาได้
เดินทางไปสู่แดนพุทธภูมิ เพื่อไปอัญเชิญ พระบรมสารีริกธาตุ ของพระพุทธเจ้า 45 พระองค์

นำมาประดิษฐานไว้ ณ สถานที่ 4 แห่งคือ บริเวณเมืองหนองคาย และเมืองเวียงจันทน์ หนึ่งในสี่แห่งนั้น คือพระธาตุบังพวน ซึ่งได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาพักที่ร่มไม้ป่าแป่ง (ไม้โพธิ์) ณ ภูเขาหลวง อันเป็นที่ตั้งพระเจดีย์ พระธาตุบังพวนปัจจุบัน

จากการสำรวจทางโบราณคดีพบว่า พระธาตุบังพวนได้มีการก่อสร้างสืบเนื่องกันมาสามสมัย คือ ฐานเดิมสร้างด้วยศิลาแลง ชั้นที่สองสร้างด้วยอิฐครอบชั้นแรก และต่อมาได้มีการก่อสร้างให้มีขนาดใหญ่ขึ้น จากจารึกที่ฐานพระพุทธรูปที่ขุดได้ 4 องค์ ในจำนวนทั้งหมด 6 องค์ ระบุดักรากที่สร้างไว้ ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2118 พ.ศ. 2150 พ.ศ. 2158 และ พ.ศ. 2167 และข้อความในจารึกเมื่อ พ.ศ. 2167 มีประวัติในการสร้าง โดยได้กล่าวถึงพระเจ้าโพธิสาลราช ซึ่งเป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง มีราชธานีอยู่ที่นครเวียงทอง ซึ่งก็ตรงกับรูปแบบการก่อสร้างโบราณสถานในบริเวณวัดพระธาตุบังพวน ที่แสดงถึงอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง

พระธาตุบังพวนเป็นพระสถูปเจดีย์ ทรงเรือนปราสาทสี่เหลี่ยม เป็นองค์ประธานซึ่งมีชื่ออยู่ในศิลาจารึกว่า พระธาตุบังพวนพระเจดีย์ศรีสัตตมหาทาน ภายในวัดมีกลุ่มพระธาตุขนาดต่าง ๆ อีก 15 องค์ สันนิษฐานว่า คงจะสร้างในสมัยใกล้เคียงกันกับพระธาตุบังพวน มีวิหาร 3 หลัง อุโบสถ 1 หลัง สระน้ำ และบ่อน้ำโบราณ นอกจากนั้นยังมีโบราณสถานอีกกลุ่มหนึ่ง ภายในบริเวณเดียวกัน เรียกว่า สัตตมหาสถาน อันเป็นสถานที่ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธรูปประวัติ เมื่อครั้งแรกตรัสรู้ พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณที่พุททคยา ประเทศอินเดีย สัตตมหาสถานี่สร้างขึ้นมาภายหลัง มีอยู่ 3 แห่งอยู่ ที่ประเทศพม่าหนึ่งแห่ง และที่ประเทศไทยสองแห่ง คือที่วัดเจ็ดยอด จังหวัดเชียงใหม่ และที่วัดพระธาตุบังพวน จังหวัดหนองคายแห่งนี้

สัตตสถานที่วัดพระธาตุบังพวนยังมีครบถ้วนทั้งเจ็ดองค์ และมีแผนที่ตั้งเหมือนกันกับที่พุททคยา คือ

พระโพธิบัลลังก์

ภาพที่ 77 รูปแสดงพระโพธิบัลลังก์

ตั้งอยู่ตรงจุดศูนย์กลาง สร้างด้วยศิลาแลงและอิฐ เป็นพระสถูปทรงกลมสูงประมาณ สองเมตรครึ่ง เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ เจ็ดเมตรครึ่ง โพธิบัลลังก์หรือวัชรอาสน์นี้ เป็นอาสน์ที่พระพุทธเจ้าประทับนั่ง เพื่อบำเพ็ญเพียรทางจิต จนบรรลุพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เมื่อวันเพ็ญเดือนหก ก่อนพระพุทธศักราช 45 ปี ตามพุทธประวัติจากพระไตรปิฎก กล่าวว่า พระพุทธองค์ได้ทรงประทับนั่งอยู่บนโพธิบัลลังก์นี้เป็นเวลา 7 วัน ทรงพิจารณาธรรมที่ตรัสรู้แล้ว คือ ปฏิจจสมุปบาท ทั้งสายเกิด และสายดับ กลับไปกลับมา ขณะพิจารณาธรรมทั้งสามในราตรีนั้น แล้วเปล่งพุทธอุทานในแต่ละยามดังนี้

อุทานในยามต้นว่า

“เมื่อใด ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้น ย่อมสิ้นไป เพราะมารู้แจ้งธรรมว่าเกิดแต่เหตุ”

อุทานในยามเป็นท่ามกลางว่า

“เมื่อใด ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น ความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้น ย่อมสิ้นไป เพราะได้รู้ความสิ้นแห่งปัจจัยทั้งหลาย”

อุทานในยามที่สุดว่า

“เมื่อใด ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมารและเสนาเสียได้ ดุจพระอาทิตย์อุทัยกำจัดมืด ทำอากาศให้สว่างฉะนั้น “

พระอนิมิสเจดีย์

ภาพที่ 78 รูปแสดงพระอนิมิสเจดีย์

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของโพธิบัลลังก์ เป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมก่อด้วยอิฐสุโขปน ตามพุทธประวัติจากอรรถกถา กล่าวว่า เมื่อพระองค์ได้ทรงตรัสรู้แล้ว ได้เสด็จมาประทับยืนอยู่ ณ ที่นี้ แล้วทรงทอดพระเนตรดูต้นพระศรีมหาโพธิ ที่ให้ร่มเงาปกคลุมโพธิบัลลังก์ อยู่ 7 วัน

พระรัตนจกกรมเจดีย์

ที่พุทธคยาจะตั้งอยู่ระหว่างพระโพธิบัลลังก์กับพระอนิมิสเจดีย์ แต่ที่วัดพระธาตุบังพวนนั้น พระรัตนจกกรมเจดีย์ตั้งอยู่ก่อนไปทางเหนือ เป็นพระเจดีย์ก่อด้วยอิฐสุโขปน มีลาดพระบาทก่อด้วยอิฐกว้างประมาณสองเมตรครึ่ง จรดพระอนิมิสเจดีย์ ตอนกลางมีรอยพระพุทธรูปใหญ่ ตามพุทธประวัติจากอรรถกถา กล่าวว่า เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่อนิมิสเจดีย์ ครบ 7 วัน แล้ว ได้ทรงเดินจงกรม เพื่อพิจารณาบรรดาสัตว์โลกที่จะเสด็จไปโปรด อยู่ 7 วัน

พระรัตนฆรเจดีย์

ภาพที่ 79 รูปแสดงพระรัตนฆรเจดีย์

ที่พุทธคยา จะตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของพระโพธิบัลลังก์ แต่ที่วัดพระธาตุบังพวน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก เป็นพระเจดีย์สี่เหลี่ยมย่อมุม ก่อด้วยอิฐสอปูนขนาดใหญ่ ทรงปราสาทเรือนธาตุ มีซุ้มและพระพุทธรูปปางสมาธิ ตามพุทธประวัติจากอรรถกถากล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาพระอภิธรรมตลอด 7 วัน ทรงประทับอยู่ที่เรือนแก้วที่เทวดานิรมิตถวาย บังเกิดฉัพพรรณรังสีรอบพระวรกาย

พระอชปาลนิโครธเจดีย์

ภาพที่ 80 รูปแสดงพระอชปาลนิโครธเจดีย์

ที่พุทธคยาจะตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ แต่ที่วัดพระธาตุบังพวน ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียง เป็นพระสถูปเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยม มีซุ้มพระพุทธรูปปางสมาธิ ตามพุทธประวัติจากพระไตรปิฎก กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทรงได้ตอบกับพราหมณ์ผู้มีทิฐิมานะคนหนึ่ง ที่ชอบว่าคนอื่น ตามอรรถกถากล่าวว่า ทรงมีพุทธปฏิมาต์อติดาพญามาร 3 ตน มีนามว่า ตัณหา ราคะ และอรดี ที่รับอาสาพญามารนามว่า วสวัตดี ผู้เป็นพ่อ มายั่วยวนพระพุทธเจ้า แต่ก็พ่ายแพ้อันตรายกันไป ในที่สุด พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ ที่นี้เป็นเวลา 7 วัน

พระมุกฉลินทเจดีย์

ภาพที่ 81 รูปแสดงพระมุกฉลินทเจดีย์

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ อยู่คู่กับสระน้ำ ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้สร้างวิหารแบบโปร่งไม่มีผนัง ประดิษฐานพระพุทธรูปปางนาคปรก ที่สระน้ำมีรูปปั้นพระยานาค 7 เศียร อยู่กลางสระ ตามพุทธประวัติจากพระไตรปิฎกกล่าวว่า ช่วงนี้อยู่ในสัปดาห์ที่สามหลังจากตรัสรู้ พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับอยู่ใต้ต้นมุกฉลินท์ (ต้นจิก) ในช่วงเวลาที่ฝนตกพรวดตลอด 7 วัน พญามุกฉลินทนาคราชได้ขึ้นมาขนดและแผ่พังพาน เพื่อบังลมและฝนให้ เมื่อพายุหายแล้ว ก็คลายขนดจำแลงกายเป็นมาณพน้อย ยืนประคองอัญชลินมัสการพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงเปล่งพุทธอุทานว่า

“ความสดของผู้ที่ยินดีในธรรมเป็นสุข การระมัดระวังไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย การละกามคุณได้เป็นสุข การละอัสมิมานะ (ความถือตัว) เสียได้เป็นสุขอย่างยิ่ง”

พระราชาชนนเจดีย์

ภาพที่ 82 รูปแสดงพระราชาชนนเจดีย์

ตั้งอยู่ทางทิศใต้ เป็นพระเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยม และมีซุ้มพระพุทธรูปปางสมาธิ เช่นเดียวกับ อชปาลนิโครธเจดีย์ ตามพุทธประวัติจากพระไตรปิฎกกล่าวว่า ในสัปดาห์ที่ 4 หลัง การตรัสรู้ พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับที่ใต้ต้นราชายตนะ (ต้นเกตุ) ณ ที่นี้ได้มีพ่อค้าสองคน มี นามว่า ตปัสสะ กับ ภัลลิกะมาพบ ได้ถวายข้าวสัตตูก่อน และสัตตุมง และได้เปล่งวาจาถึงพระ พุทธและพระธรรม เป็นสรณะ เนื่องจากตอนนั้นยังไม่มีพระสงฆ์

ภาพที่ 83 รูปแสดงพระประธานพระวิหาร

พระธาตุบังพวน ซึ่งสร้างมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้าง และได้มีการ บูรณปฏิสังขรณ์ในสมัยต่อมา แต่ไม่ต่อเนื่องนัก ในระยะหลังจึงทรุดโทรมมาก และได้พังทลายลง มา เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2513 กรมศิลปากรจึงได้ดำเนินการบูรณขึ้นใหม่ โดยก่อคอนกรีต เสริมฐานเดิม ซึ่งที่ฐานล่างเป็นศิลาแลง ต่อมาเป็นฐานทักษิณ 3 ชั้น บัวคว่ำ 2 ชั้น ต่อด้วยปรางค์ สี่เหลี่ยมบัวปากกระชัง บัวสายรัด 3 ชั้น รับดวงปลีบัวตูม แล้วตั้งฉัตร 5 ชั้น ฐานล่างรูปสี่เหลี่ยม จตุรัส กว้างด้านละประมาณสิบเจ็ดเมตร สูงถึงยอดฉัตรประมาณสามสิบสี่เมตร พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว พร้อมทั้ง สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทั้งสอง พระองค์ ได้เสด็จพระราชดำเนินมาเป็นองค์ประธาน และร่วมยกฉัตรสู่ยอดพระธาตุบังพวน เมื่อ วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2521

ภาพที่ 84 รูปแสดงภาพถ่ายเก่าพระธาตุบังพวน

ภาพที่ 85 รูปแสดงพระธาตุบังพวนในปัจจุบัน

บทที่ 5

การวิเคราะห์หาพื้นที่ใช้สอย

กระบวนการในการวิเคราะห์หาพื้นที่ใช้สอยโครงการ

เนื่องจากโครงการ วัดป่าท่ากฐิน เป็นวัดพื้นบ้านที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นของงานสถาปัตยกรรม และขนาดอาคารที่เหมาะสม การวิเคราะห์หาพื้นที่ในแต่ละส่วน จึงจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการลงพื้นที่มาเปรียบเทียบ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับสภาพชุมชน แต่ในบางกรณีก็จำเป็นต้องใช้ข้อมูลทางสถิติเข้ามาประกอบ

1.เขตพุทธาวาส

สิม หรือ พระอุโบสถ

- พื้นที่ทำสังฆกรรมของสงฆ์
- พื้นที่นั่งรับศีลของประชาชน (ระเบียงด้านหน้าสิม)
- พื้นที่ตั้งพระประธาน
- พื้นที่ตั้งเครื่องนมัสการ

ตามพุทธบัญญัติ การทำสังฆกรรมของพระสงฆ์จะต้องมี พระภิกษุไม่น้อยกว่า 21 รูป ในระยะหัตถบาธของสงฆ์ แต่พระสงฆ์ในพื้นที่นี้เป็นวัดป่าที่มีพระจำพรรษาอยู่ไม่มาก และวัดในแถบภาคอีสานที่มีขนาดของสิมขนาดไม่ใหญ่ จึงใช้ข้อมูลทางสถิติจากการลงพื้นที่จะเหมาะสมกว่า

ตารางที่ 3 ตารางวิเคราะห์ขนาดของสิม

ชื่อวัด	ขนาด
วัดท่าครก อ.เชียงคาน จ.เลย	14.20X7.35 ม.
วัดป่าไผ่ อ.เชียงคาน จ.เลย	16.45X10.35 ม.
วัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย	15.00x9.20 ม.
วัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย	13.35x10.35 ม.
วัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย	15.20x7.30 ม.

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ชื่อวัด	ขนาด
วัดประดิษฐ์ธรรมคุณ อ.เมือง จ.หนองคาย	12.175x6.00 ม.
วัดศรีบุญเรือง อ.เมือง จ.หนองคาย	11.60x4.90 ม.
วัดศรีสุมงคล อ.เมือง จ.หนองคาย	13.30x5.25 ม.
วัดหายโศก อ.เมือง จ.หนองคาย	12.70x6.80 ม.

ค่าเฉลี่ยของสี่ม

13.775X7.5 ตร.ม.

พระธาตุ ประกอบด้วย

-ลานประทักษิณ

-พื้นที่ตั้งพระธาตุ

ในกรณีของพระธาตุไม่สามารถคำนวณหาพื้นที่ได้เอง ต้องอาศัยการเก็บข้อมูล
จากกรณีศึกษาโดยกรณีศึกษามีดังนี้

ตารางที่ 4 ตารางวิเคราะห์ขนาดของพระธาตุ

ชื่อวัด	ขนาด
วัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย	3.90x3.90 ม.
วัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย	4.00x4.00 ม.
วัดช้างเผือก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย	3.50x3.50 ม.
วัดหายโศก อ.เมือง จ.หนองคาย	4.00x4.00 ม.

ค่าเฉลี่ยของพระธาตุ

3.85X3.85 ตร.ม.

2.เขตสังฆาวาส

2.1 กุฏิ ขนาดของกุฏิที่พระวินัยกำหนดไว้ให้ มีข้อกำหนดไว้ว่า “ ภิกษุสร้างกุฏิ
และโบกด้วยปูนหรือดินซึ่งไม่มีใครเป็นเจ้าของจำเพาะเป็นที่อยู่ของตน ต้องทำให้ได้ประมาณโดย
ยาว 12 คืบ หรือ ประมาณ 9.50 ตารางเมตรจากการวิเคราะห์กุฏิเจ้าอาวาส-พระภิกษุสงฆ์ โดย
จากการในพื้นที่จะเป็นกุฏิเดี่ยว ที่ตั้งอยู่ไม่ห่างกันมากนัก จึงคิดรวมเป็นพื้นที่เพื่อให้่ายต่อการ
รวมพื้นที่ อีกทั้งพระสงฆ์มีเพียง 7 รูป

ตารางที่ 5 ตารางแสดงพื้นที่ใช้สอยของกลุ่มกุฏิ

องค์ประกอบ	เกณฑ์พิจารณา	พื้นที่(ตร.ม.)	อ้างอิง
กุฏิสงฆ์ 6 รูป	9.50 ตร.ม./1 รูป	57.00 ตร.ม.	ตามพระวินัย

ตารางที่ 5 (ต่อ)

องค์ประกอบ	เกณฑ์พิจารณา	พื้นที่(ตร.ม.)	อ้างอิง
กฎเจ้าอาวาส 1 รูป	9.50 ตร.ม./1 รูป	9.50 ตร.ม.	ตามพระวินัย
รวม		66.50 ตร.ม.	
circulation	30%	19.95 ตร.ม.	
รวมทั้งหมด		86.45 ตร.ม.	

เพราะฉะนั้นขนาดพื้นที่ของกฎเจ้าอาวาส – พระภิกษุสงฆ์ 86.45 ตร.ม.

2.2 หอแจก

ตามคตินิยมในการสร้างศาลาการเปรียญหรือหอแจกเพื่อให้เป็นที่เรียนของพระสงฆ์ และประกอบศาสนกิจระหว่างพระสงฆ์กับฆราวาส จากการสำรวจ จะพบว่ามีการเข้ามาใช้พื้นที่ในวันสำคัญๆ ประมาณ 50 -100คน จากจำนวนคนทั้งหมดประมาณ 700คนในหมู่บ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนแก่ จึงคิดในจำนวนที่มากที่สุดเพื่อให้รองรับเพียงพอเวลาใช้พื้นที่

ตารางที่ 6 ตารางแสดงการวิเคราะห์หอแจก

องค์ประกอบ	เกณฑ์พิจารณา	พื้นที่(ตร.ม.)	อ้างอิง
พระสงฆ์ 21 รูป	1.50 ตร.ม./รูป	31.5 ตร.ม.	เปรียบเทียบจากพื้นที่หัตถบาท
ฆราวาส 100 คน	0.8 ตร.ม./คน	80 ตร.ม.	Arch. Data จากพื้นที่นั่งของบุคคล
พื้นที่โต๊ะหมู่บูชา		4.00 ตร.ม.	
พื้นที่วางธรรมมาสน์		4.00 ตร.ม.	
พื้นที่เก็บของ		12.00 ตร.ม.	
โรงครัว		50.00 ตร.ม.	
ห้องน้ำ 5 หน่วย	4.00 ตร.ม./หน่วย	20.00 ตร.ม.	
รวม		201.50 ตร.ม.	
circulation	30%	60.45 ตร.ม.	
รวมทั้งหมด		261.95 ตร.ม.	

เพราะฉะนั้นจะได้พื้นที่หอแจกที่ต้องการ 261.95 ตร.ม.

2.3 หอกลอง-หอรฆัง

หอกลอง-หอรฆัง ใช้ขนาดเดิมของโครงการคือ 9.00 ตร.ม.

เพราะฉะนั้นขนาดพื้นที่ของหอกลอง-หอรฆัง 9.00 ตร.ม.

3. ส่วนสาธารณะประโยชน์

3.1 ลานวัด

ตารางที่ 7 ตารางแสดงพื้นที่ใช้สอยของลานอเนกประสงค์

องค์ประกอบ	เกณฑ์พิจารณา	พื้นที่(ตร.ม.)	อ้างอิง
ชมราวาส 100 คน	1.5 ตร.ม./คน	150.00 ตร.ม.	Arch.Data
รวมทั้งหมด		150.00 ตร.ม.	

เพราะฉะนั้นจะได้พื้นที่ของลานอเนกประสงค์ 150.00 ตร.ม.

3.2 ห้องน้ำส่วนกลาง

ตารางที่ 8 ตารางแสดงพื้นที่ใช้สอยของห้องน้ำส่วนกลาง

องค์ประกอบ	เกณฑ์พิจารณา	พื้นที่(ตร.ม.)	อ้างอิง
ห้องน้ำ 8 หน่วย	2.00 ตร.ม./หน่วย	16.00 ตร.ม.	กฎหมาย
ห้องส้วม 8 หน่วย	1.50 ตร.ม./หน่วย	12.00 ตร.ม.	กฎหมาย
รวม		28.00 ตร.ม.	
circulation	30%	8.40 ตร.ม.	
รวมทั้งหมด		36.40 ตร.ม.	

เพราะฉะนั้นจะได้พื้นที่ของห้องน้ำส่วนกลาง 36.40 ตร.ม.

3.3 พื้นที่จอดรถ

พื้นที่จอดรถทั่วไป 10 คัน $10(2.50 \times 5.00) = 125.00$ ตร.ม.

รวมพื้นที่จอดรถ $= 125.00$ ตร.ม.

สรุปพื้นที่โครงการ

เขตพุทธาวาส

- สิม หรือ พระอุโบสถ	103.3125 ตร.ม.
- พระธาตุ	14.8225 ตร.ม.

เขตสังฆาวาส

- กุฏิ	86.45 ตร.ม.
- หอแจก	261.95 ตร.ม.
- หอกลอง - หอระฆัง	9.00 ตร.ม.

ส่วนสาธารณูปโภค

- ลานวัด	150.00 ตร.ม.
- ห้องน้ำส่วนกลาง	36.40 ตร.ม.
- พื้นที่จอดรถ	125.00 ตร.ม.

รวมพื้นที่	785.935 ตร.ม.
------------	---------------

ที่ตั้งโครงการ

สภาพและข้อมูลของโครงการ

ภาพที่ 86 แผนที่ตั้งโครงการ

ตำบลบ้านหม้อ ได้จัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหม้อ เมื่อปี พ.ศ. 2540 ประชาชนส่วนใหญ่มีเชื้อสายไทยพวน อพยพมาจากประเทศลาว มาตั้งถิ่นฐานที่นี่ประมาณ 200 ปีมาแล้ว ราษฎรแต่ก่อนมีอาชีพปั้นหม้อขาย จึงเรียกชื่อเป็นตำบลบ้านหม้อ เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลชั้นที่ 5 ปัจจุบันเป็นตำบลที่อยู่ในเขตการปกครองของอำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย ประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ 1 บ้านหม้อ

หมู่ 2 บ้านหม้อ

หมู่ 3 บ้านป่าสัก

หมู่ 4 บ้านท่ากุงลิน

หมู่ 5 บ้านทุ่งสว่าง

หมู่ 6 บ้านยางคำ

หมู่ 7 บ้านหม้อ

หมู่ 8 บ้านหม้อ

สภาพทั่วไปของตำบล

มีเนื้อที่ทั้งหมด 53.4 ตารางกิโลเมตร สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มตามแนวแม่น้ำโขง ดินเป็นดินร่วนปนทราย เหมาะแก่การทำการเกษตร ปลูกพืชไร่ ยาสูบ มะเขือเทศ และ สับปะรด

ทิศเหนือ ติดกับ แม่น้ำโขง, ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดกับ ต.หนองปลาปาก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ทิศตะวันออก ติดกับ ต.พานพร้าว อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ทิศตะวันตก ติดกับ ต.พระพุทธรบาท อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

จำนวนประชากรของตำบล

จำนวนประชากรในเขต อบต. 4,511 คน

ข้อมูลอาชีพของตำบล

อาชีพหลัก ทำนา

อาชีพเสริม ทำไร่ ทำสวน

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญของหมู่บ้านท่ากฐิน

เป็นหมู่บ้านอยู่ในตำบลบ้านหม้อ

พื้นที่ 2.83 ตารางกิโลเมตร

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดกับ แม่น้ำโขง, ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดกับ ต.หนองปลาปาก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ทิศตะวันออก ติดกับ ต.พานพร้าว อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ทิศตะวันตก ติดกับ ต.พระพุทธรบาท อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

สิ่งก่อสร้างต่างๆ

โรงเรียนบ้านท่ากฐิน จำนวน 1 โรงเรียน

สถานีอนามัย จำนวน 1 โรง

จำนวนประชากร

รวม จำนวนประชากร 700 คน

รวม จำนวนครัวเรือน 180 ครัวเรือน

อาชีพของประชาชน

- เกษตรกรรม
- ค้าขาย
- รับจ้างทั่วไป

ลายเส้นที่ 42 แผนผังหมู่บ้านท่ากฐิน

ที่ตั้งโครงการ

ลายเส้นที่ 43 รูปแสดงตำแหน่งวัดป่าท่ากฐิน

เนื่องจากโครงการนี้เลือกพื้นที่เพื่อศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมในพื้นที่ จึงไม่จำเป็นต้องตั้งเกณฑ์ในการเลือกที่ตั้งโครงการ อีกทั้งเป็นโครงการที่เป็นไปได้เนื่องจากว่าบริเวณโครงการเป็นสำนักสงฆ์ที่รกร้างพระราชทานวิสุงคามสีมา

ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่

ตำบลบ้านหม้อ เป็นตำบลขนาดเล็กมี โดยรายได้หลักมาจากภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีป้าย ภาษีบำรุงท้องที่ และค่าธรรมเนียมต่างๆ ซึ่งมีสภาพชุมชนเป็นชุมชนเกษตรกรรม มีสถานที่ราชการต่างๆอยู่ห่างไกลจากพื้นที่พอสมควร มีโรงเรียนในระดับอนุบาลและประถม ส่วนโรงเรียนระดับมัธยมขึ้นไปต้องเข้าไปเรียนในตัวเมือง วิถีชีวิตของชุมชนส่วนใหญ่จะมีความสามัคคีกัน เนื่องจากเป็นชุมชนที่เกิดจากบ้านขยาย และมีการประสานงาน รวมกับภาครัฐ ทำให้เป็นตำบลที่มีประสิทธิภาพในระดับหนึ่ง และมีสาธารณูปโภคค่อนข้างสมบูรณ์ และการเดินทางคมนาคมสะดวกปลอดภัย และเป็นทางผ่านจากอำเภอสุ่อำเภอ ชุมชนมีวิถีชีวิตที่ต้องการวัดค่อนข้างมาก จึงมีความจำเป็นต้องยกระดับจากสำนักสงฆ์ให้เป็นวัด เพื่อตอบสนองต่อชุมชนและพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ภายใน

สรุปโครงการ

ชื่อโครงการ โครงการออกแบบ วัดป่าท่ากฐิน จังหวัดหนองคาย

ที่ตั้งโครงการ อยู่ในอำเภอศรีเชียงใหม่ ตำบลบ้านหม้อ จังหวัดหนองคาย

สภาพทั่วไป

ทิศเหนือ ติดกับ แม่น้ำโขง, ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศใต้ ติดกับ ต.หนองปลาปาก อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ทิศตะวันออก ติดกับ ต.พานพร้าว อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

ทิศตะวันตก ติดกับ ต.พระพุทธบาท อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

พื้นที่โครงการ 24 ไร่

เป้าหมายโครงการ

1.เพื่อออกแบบพุทธสถาปัตยกรรมในวัฒนธรรมอีสานเหนือที่ตอบสนองต่อวิถีของ

ท้องถิ่น

2.เพื่อเป็นวัดที่พระสงฆ์สามารถเป็นที่พึ่งแก่ชุมชนได้ โดยเป็นแบบอย่างที่ดีและมี

สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม

3.เป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของชุมชน ในส่วนของประเพณีทางศาสนา และ วัฒนธรรมชุมชน เป็นที่ทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชนเพื่อให้เกิดความสามัคคีกัน และทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของวัดและชุมชน

ผู้ใช้โครงการ

1.พระภิกษุ สามเณร ข้าพระ

2.ประชาชนในเขตพื้นที่ชุมชน

ส่วนประกอบและพื้นที่ใช้สอย

เขตพุทธาวาส

- สิม หรือ พระอุโบสถ

103.3125 ตร.ม.

- พระธาตุ

14.8225 ตร.ม.

เขตสังฆาวาส

- กุฏิ

86.45 ตร.ม.

- หอแจก

261.95 ตร.ม.

- หอกลอง - หอระฆัง

9.00 ตร.ม.

ส่วนสาธารณะประโยชน์

- ลานวัด	150.00 ตร.ม.
- ห้องน้ำส่วนกลาง	36.40 ตร.ม.
- พื้นที่จอดรถ	125.00 ตร.ม.

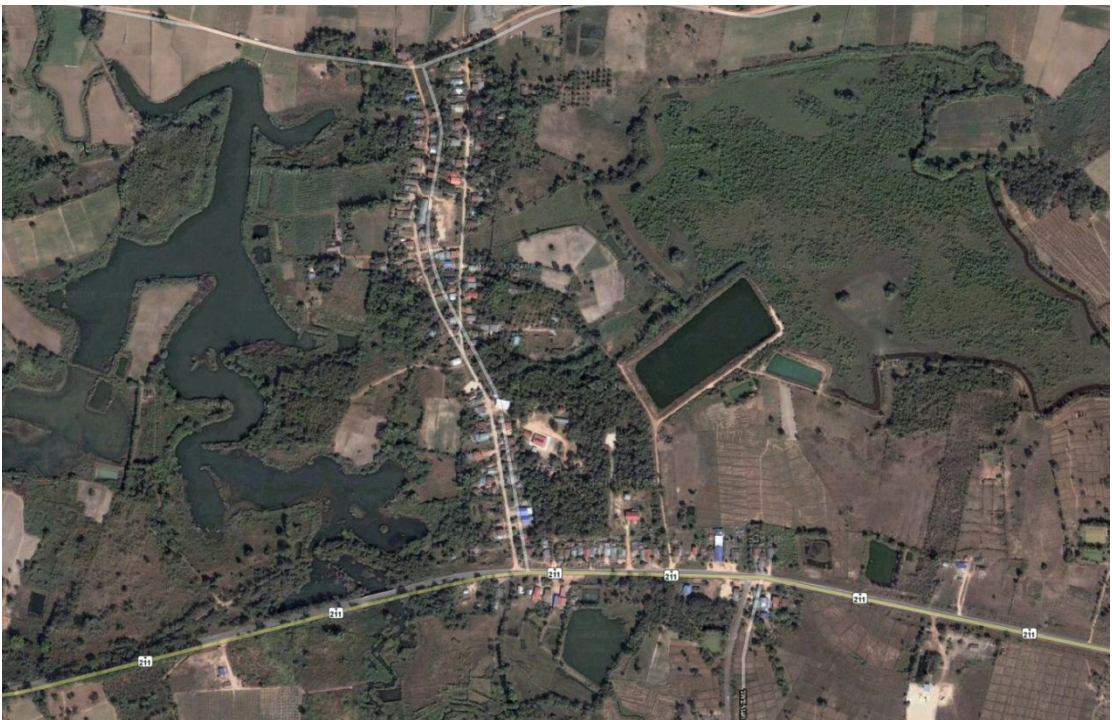
สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ

ไฟฟ้า	มี
ประปา	มีระบบชลประทานและแหล่งน้ำธรรมชาติ
การคมนาคม	พื้นที่โครงการติดถนนสาธารณะ

บทที่ 6

ภาคออกแบบ

ที่ตั้งโครงการ

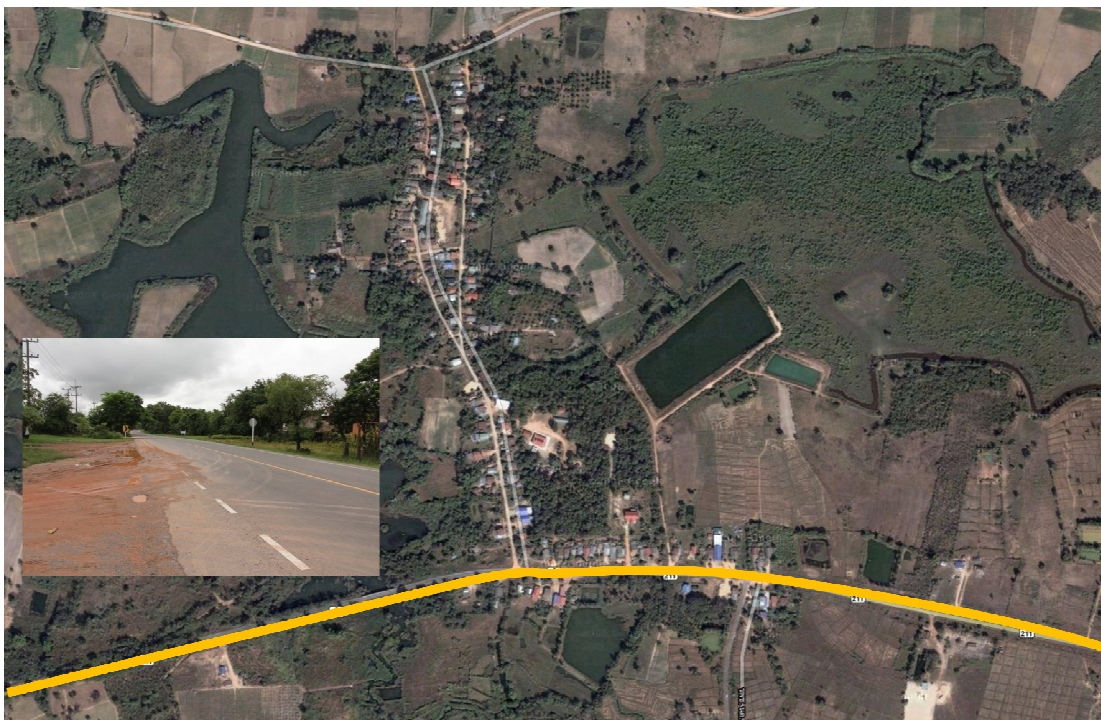

ภาพที่ 87 รูปแสดงภาพถ่ายทางอากาศแสดงพื้นที่หมู่บ้านท่ากฐิน

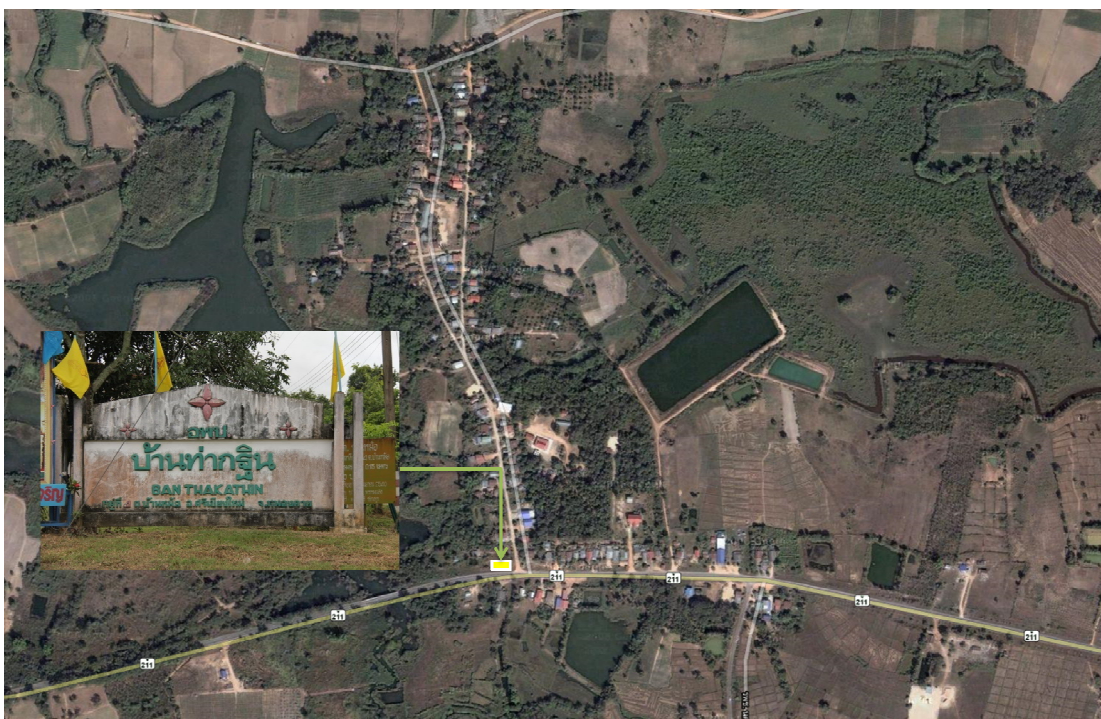
สภาพของหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านที่ขนาบด้วยหนองนาทาและห้วยยาง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำสำคัญสำหรับการเกษตรและการประมง และมีบ่อน้ำที่ทำขึ้นเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในยามแล้งหรือต้องการ ซึ่งเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ โดยสภาพของหมู่บ้านเป็นลักษณะที่บ้านจะก่อตัวขึ้นไปตามเส้นทาง โดยในหมู่บ้านจะเป็นเส้นตรงจากเส้นทางสัญจรหลักตรงไปทางแม่น้ำโขงไปยังเส้นทางสัญจรรองที่ในหมู่บ้านใช้สำหรับสัญจรเพื่อการเกษตร

ซึ่งบริเวณหมู่บ้านมีองค์ประกอบอื่นๆนอกจากบ้านเรือนที่สำคัญๆดังนี้

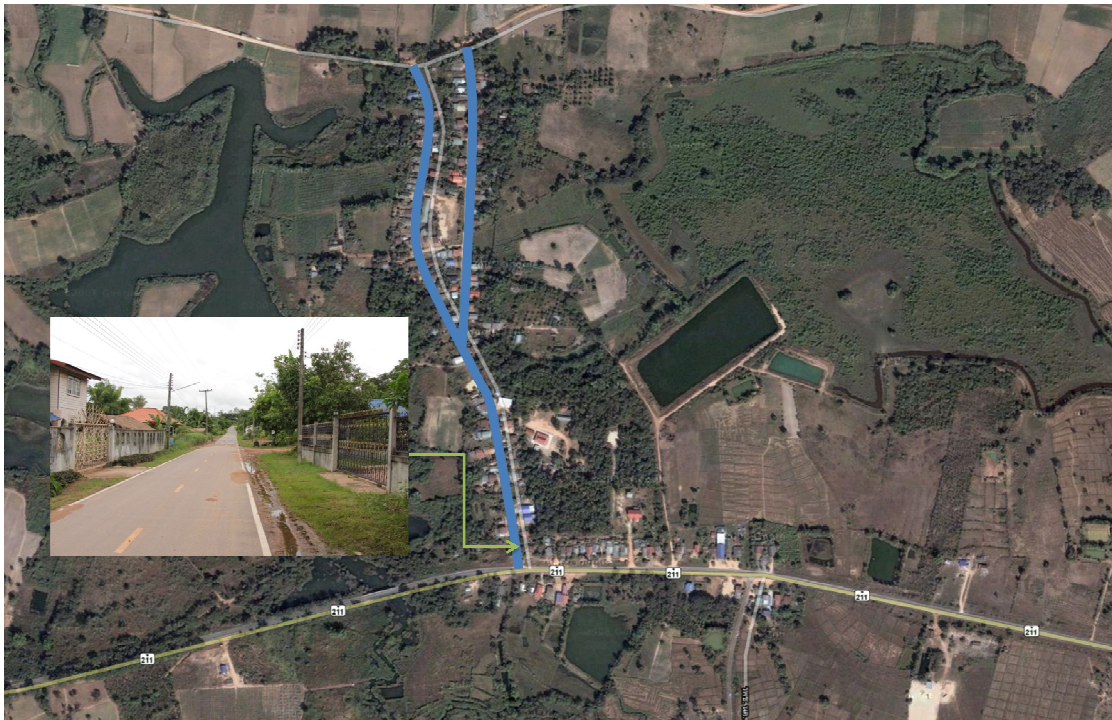
1. วัดป่าท่ากฐิน (ที่ตั้งโครงการ)
2. โรงเรียนบ้านท่ากฐิน เป็นโรงเรียนในระดับชั้นอนุบาลไปจนถึงระดับประถมศึกษา
3. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ (สถานีอนามัย)

ภาพที่ 88 รูปแสดงเส้นทางสัญจรหลักหน้าหมู่บ้าน

ภาพที่ 89 รูปแสดงสภาพทั่วไปหน้าหมู่บ้าน

ภาพที่ 90 รูปแสดงเส้นทางสัญจรภายในหมู่บ้าน

ภาพที่ 91 รูปแสดงสภาพทั่วไปของหมู่บ้านในช่วงต้น

สภาพของหมู่บ้านในช่วงต้นมีรูปแบบของอาคารบ้านเรือนที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากบ้านปลูกด้วยไม้ ยกพื้นสูง ข้างใต้เลี้ยงสัตว์หรือใช้เก็บของ เป็นบ้านก่ออิฐฉาบปูนพื้นติดดิน ซึ่งเป็นการปรับตัวตามสภาพ และความรู้ความสามารถที่เปลี่ยนแปลง จากวัสดุอย่างหนึ่งไปเป็นอีกอย่างหนึ่งที่สามารถหาได้ง่ายและราคาถูกกว่า รวมไปถึงการประกอบอาชีพที่เปลี่ยนแปลง คือคนในหมู่บ้านได้มีการออกไปรับจ้างเป็นคณงานก่อสร้างในช่วงว่างจากการทำเกษตรกรรม เพื่อหารายได้เพิ่มเติมให้พอกับความต้องการและค่าครองชีพที่สูงขึ้น

ภาพที่ 92 รูปแสดงสภาพทั่วไปของหมู่บ้านในช่วงกลาง

สภาพของหมู่บ้านในช่วงต้นเป็นจุดที่มีองค์ประกอบที่สำคัญคือโรงเรียนและวัด และเป็นจุดที่ตั้งดื่อบ้านซึ่งเป็นจุดที่ถือเป็นจุดศูนย์กลางของการตั้งหมู่บ้าน เป็นพื้นที่หลักสำหรับคนมารวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรม วัดที่ตั้งอยู่ในบริเวณดังกล่าว มีความเหมาะสมอยู่แล้วเพื่อวัดมักจะถูกใช้เป็นจุดรวมคนหรือทำกิจกรรมต่างๆที่ต้องใช้พื้นที่ขนาดใหญ่ในการทำกิจกรรม

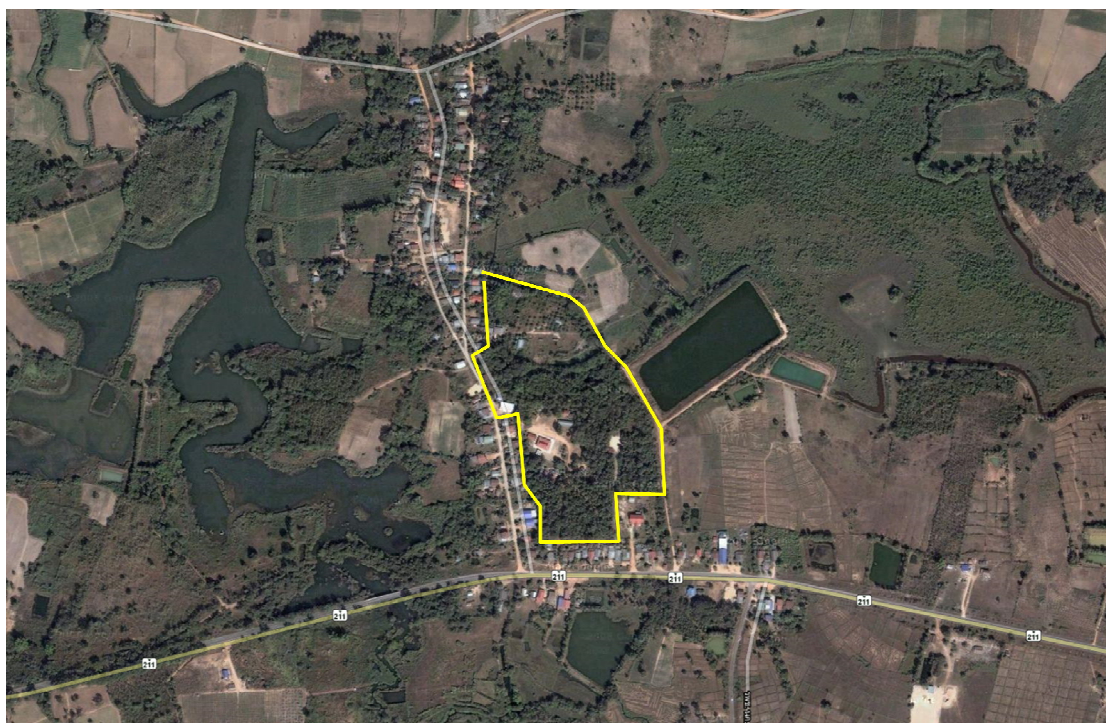

ภาพที่ 93 รูปแสดงสภาพทั่วไปของหมู่บ้านในช่วงปลาย

สภาพของหมู่บ้านในช่วงต้นจะอยู่ติดกับแม่น้ำโขงและเป็นส่วนทำการเกษตรมีกลุ่มบ้านพักอาศัยอยู่น้อยทำให้ บริเวณติดกับแม่น้ำโขงเป็นส่วนที่เหมือนเป็นเพิงสำหรับรวมกลุ่ม ซึ่งใช้สำหรับการต่อเรือไว้ใช้ในการแข่งเรือหรือทำการประมง ซึ่งการแข่งเรือเป็นวัฒนธรรมร่วมกันของคนที่อยู่ในแถบที่ติดกับแม่น้ำโขง โดยคนในหมู่บ้านหรือกลุ่มแต่ละกลุ่มจะแข่งเรือกันในช่วงเดือนตุลาคม – พฤศจิกายน หรือแข่งโดยการแบ่งกลุ่มตามวัดที่สังกัดต่างๆ เป็นการแสดงฝีมือในเชิงช่างของแต่ละกลุ่ม

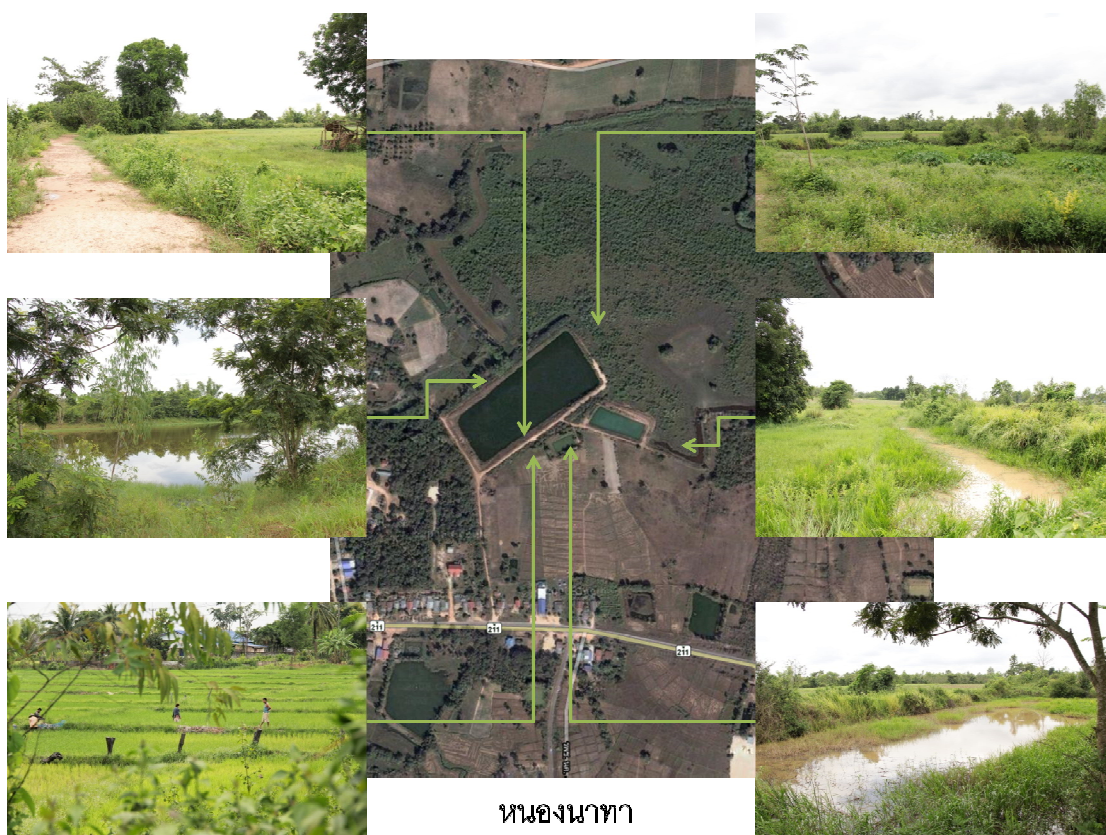
ภาพที่ 94 รูปแสดงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชนคือศาลปู่เจ้า

ภาพที่ 95 รูปแสดงขอบเขตของวัดป่าท่ากุ่มหรือโครงการ

ห้วยยาง

หนองนาทา

ภาพที่ 96 รูปแสดงสภาพของห้วยยางและหนองนาทา

ภาพที่ 97 รูปแสดงองค์ประกอบภายในวัด

องค์ประกอบภายในวัดมีดังนี้

1. หอแจก
2. กุฏิสงฆ์ 7 หลัง
3. ห้องน้ำ
4. หอเสื่อวัด ที่เก่าจนเกือบพัง
5. หอกลอง หอระฆัง เป็นหอไม้ที่ชาวบ้านช่วยกันซ่อมแซม
6. ศาลาสวดและเผาศพ ที่เพิ่งสร้างใหม่

ซึ่งจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของวัดยังไม่ครบตามรูปแบบของวัด จึงจำเป็นต้องมีสิมและพระธาตุ เพื่อให้ครบองค์ประกอบ และการจัดระเบียบองค์ประกอบภายในวัดใหม่เพื่อให้มีความสวยงามและสร้างบรรยากาศที่ดีเหมาะแก่การเข้าวัดและการปฏิบัติธรรม ซึ่งให้ผลดีทั้งพุทธศาสนิกชนและพระภิกษุสงฆ์

ภาพที่ 98 รูปแสดงองค์ประกอบภายในวัด

บริเวณวัดมีส่วนที่เป็นป่าไม้จำนวนมากแต่ไม่ได้เป็นป่าที่รกทึบจนเกินไปมีพื้นที่เหมาะสมแก่การปักกกด เพราะมีความเรียบสงบ ร่มเย็น บรรยากาศเอื้อต่อการแสดงหาธรรม ซึ่งเหมาะสำหรับวัดป่าที่เป็นวัดที่เน้นการปฏิบัติแสวงหาธรรมแห่งการนิพพาน

ภาพที่ 99 รูปแสดงสถานีนานัยและสภาพป่าภายในวัด

วิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ

เกณฑ์ในการวิเคราะห์

- ORIENTATION&SURROUNDING
(ทิศทาง แดด ลม ฝนและสภาพแวดล้อมรอบๆที่ตั้งโครงการ)
- APPROACH (การเข้าถึงที่ตั้งโครงการ)
- LINKET (การเชื่อมต่อกับพื้นที่โดยรอบ)
- VISTA (มุมมอง)
- SIZE&LAND FORM (ขนาดและรูปร่างที่ดิน)
- DRAINING (การระบายน้ำ)

ORIENTATION&SURROUNDING (ทิศทาง แดด ลม ฝนและสภาพแวดล้อมรอบๆที่ตั้งโครงการ)

ที่ตั้งโครงการ อยู่ในอำเภอศรีเชียงใหม่ ตำบลบ้านหม้อ จังหวัดหนองคาย ห่างจากตัวเมืองศรีเชียงใหม่ประมาณ 20 กิโลเมตร

ทิศเหนือ อยู่ติดบ้านชาวบ้านและที่ดินทำการเกษตร

ทิศตะวันออก ติดกับหนองนาทา บ่อเก็บน้ำ

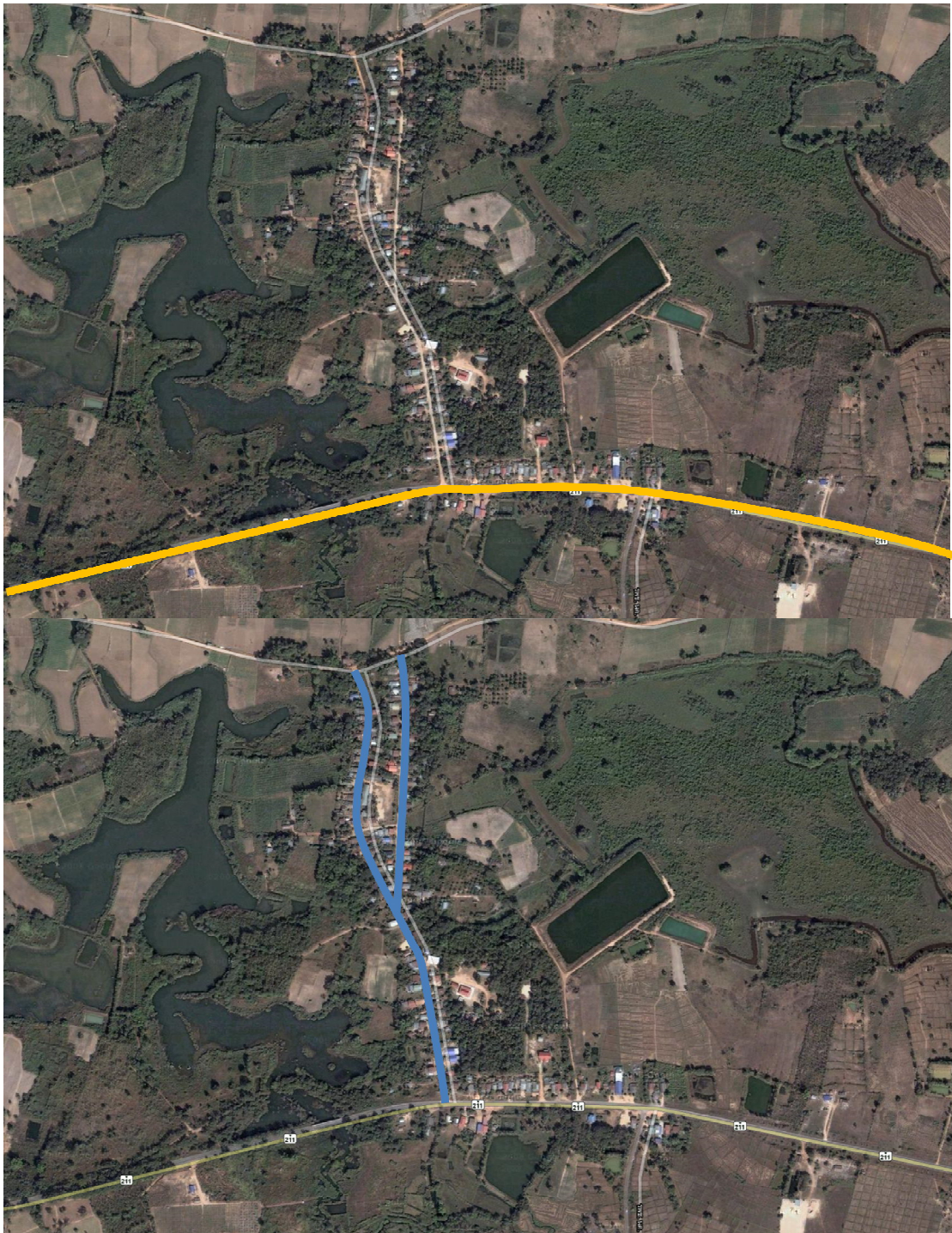
ทิศตะวันตก ติดกับถนน และ โรงเรียนบ้านท่ากฐิน

ทิศใต้ ติดกับบ้านชาวบ้านและสถานีอนามัย

จะเห็นได้ว่าสภาพแวดล้อมของที่ตั้งโครงการมีความเป็นธรรมชาติที่สวยงาม มีธรรมชาติและต้นไม้อยู่รอบๆของโครงการ ซึ่งตัวโครงการเป็นพื้นที่ป่า เป็นพื้นที่ราบในส่วนที่ว่างง่ายต่อการปรับปรุงสภาพ บริเวณรอบๆเป็นเนินทำให้วัดเป็นจุดที่อยู่สูงที่สุดในหมู่บ้านซึ่งแต่เดิมในพื้นที่วัดมักจะอยู่ในจุดที่สูงที่สุดและบ้านเรือนจะเกิดขึ้นตามมาในภายหลัง

APPROACH (การเข้าถึงที่ตั้งโครงการ)

เส้นทางสัญจรสามารถเดินทางจากตัวเมืองศรีเชียงใหม่ มาตามถนนระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร จะถึงบริเวณที่ตั้งโครงการ โดยตัวโครงการมีถนนผ่านเข้ากลางของหมู่บ้านไปยังริมแม่น้ำโขง โครงการมีป่าล้อมรอบและมีทางเข้าทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตก ซึ่งเป็นทางเข้าหลักในการเข้าโครงการ

ภาพที่ 100 รูปแสดงถนนหน้าหมู่บ้านและภายในหมู่บ้าน
ที่ผ่านเข้าไปตรงกลางและแยกออกเป็น 2 สาย ไปยังถนนเลียบแม่น้ำโขง

LINKET (การเชื่อมต่อกับพื้นที่โดยรอบ)

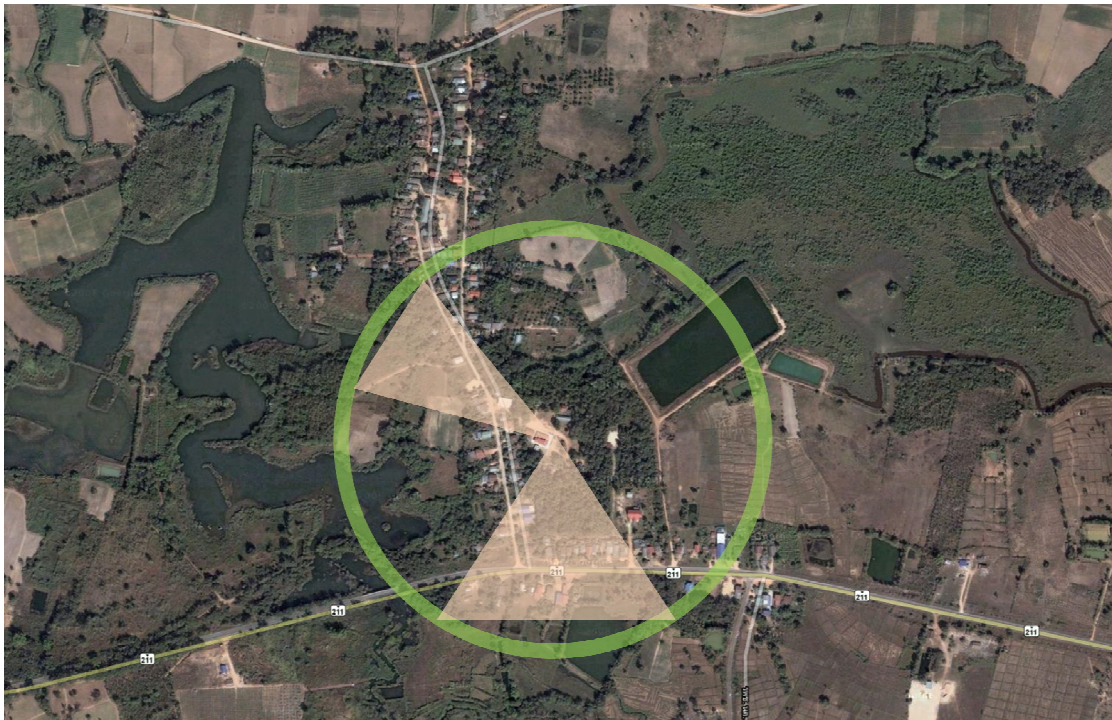
เนื่องจากพื้นที่ในบริเวณนี้ไม่ได้มีสิ่งก่อสร้างมากนัก จะมีแค่โรงเรียนอนุบาล – ปฐมศึกษา และสถานีนามัย กับหมู่บ้านที่อยู่เกาะกลุ่มเรียงรายไปตามเส้นทางถนน และติดกับวัด ตัวโรงเรียนอยู่ห่างจากวัดไม่ถึง 100 เมตร มีความสะดวกต่อนักเรียนที่จะเข้ามาทำกิจกรรมภายในโครงการได้โดยง่ายเพียงแค่เดินตามถนนในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวัดและโรงเรียนได้ดี เพราะโดยปกติจะมีพระจากในวัดเข้าไปสอนธรรมะภายในโรงเรียนเป็นกิจวัตรประจำวัดอยู่แล้ว

ภาพที่ 101 รูปแสดงพื้นที่บ้าน(สีฟ้า) พื้นที่โรงเรียนและอนามัย(สีแดง) และพื้นที่วัดที่อยู่ติดกัน(สีเหลือง)

VISTA (มุมมอง)

จะเห็นว่าที่ตั้งโครงการอยู่ในมุมมองเป็นแบบปิดทั้งจากภายในและภายนอกโดยป่ารอบๆ แต่สามารถเห็นได้โดยรอบถ้ามีการปรับทัศนียภาพ ไม่มีตึกสูงหรือสิ่งกีดขวางมาทำให้เสียทัศนียภาพที่ดี อาคารบ้านเรือนต่างๆเป็นบ้านไม่เกิน 2 ชั้น

ภาพที่ 102 รูปแสดงมุมมองที่มองออกมาภายนอกจากส่วนกลางของพื้นที่โครงการ

SIZE&LAND FORM (ขนาดและรูปร่างที่ดิน)

ที่ดินมีขนาดประมาณ 24 ไร่ ซึ่งเป็นบริเวณที่กว้างขวาง สามารถจัดพื้นที่ทั้งที่เป็น
สาธารณะและพื้นที่ที่ต้องการความสงบได้ดี รูปร่างที่ดินมีสัดส่วนที่พอเหมาะต่อการวางผัง

DRAINING (การระบายน้ำ)

โครงการเป็นพื้นที่เนินในส่วนกลางเป็นพื้นที่ราบ มีป่าไม้ล้อมรอบ อยู่ทางทิศตะวันออก
ทิศเหนือ และทางทิศใต้ เป็นเส้นทางที่สามารถระบายน้ำได้โดยง่าย จึงไม่ต้องคำนึงถึงมากนัก
เพราะไม่มีน้ำขังภายในบริเวณวัด

ภาพที่ 103 รูปแสดงทิศทางการไหลของน้ำ

ตารางที่ 9 ตารางวิเคราะห์ลักษณะที่ตั้งโครงการ

ลำดับที่	เกณฑ์ในการวิเคราะห์	ลักษณะที่วิเคราะห์ได้
1	ORIENTATION&SURROUNDING (ทิศทาง แดด ลม ฝนและสภาพแวดล้อมรอบๆที่ตั้งโครงการ)	อยู่ในตำแหน่งที่มีสภาพแวดล้อมที่ดีเอื้อต่อการออกแบบ
2	APPROACH (การเข้าถึงที่ตั้งโครงการ)	การเข้าถึง กลุ่มผู้ใช้ (นักเรียนและชาวบ้าน) เข้าถึงได้สะดวก
3	LINKET (การเชื่อมต่อกับพื้นที่โดยรอบ)	อยู่ติดกับโรงเรียน เชื่อมต่อกับกลุ่มนักเรียนได้ง่าย และชาวบ้านโดยรอบก็มาได้สะดวก
4	VISTA (มุมมอง)	มีมุมมองที่ดีทั้งมองเข้าสู่โครงการและมองออกไปนอกโครงการ
5	SIZE&LAND FORM (ขนาดและรูปร่างที่ดิน)	มีขนาดและรูปร่างที่เหมาะสมกับโครงการ
6	DRAINING (การระบายน้ำ)	มีทางไหลของน้ำ และสามารถระบายได้โดยง่าย โดยรอบโครงการ

แนวความคิดหลักในการออกแบบ

แนวความคิดหลักของโครงการนี้ ได้กำหนดขึ้นจากกรอบแนวคิดอันเป็นผลมาจากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น และวัตถุประสงค์ของโครงการ ซึ่งจะใช้เป็นตัวกำหนดแนวทางในการออกแบบรูปร่าง รูปทรง พื้นที่ว่าง และการวางผังของอาคารในโครงการทั้งหมด โดยมีข้อกำหนดตามพุทธบัญญัติ คติความเชื่อ และประเพณีนิยมเป็นกรอบอีกชั้นหนึ่ง ดังนั้นเพื่อสร้างแนวความคิดหลักในการออกแบบให้สามารถครอบคลุมเนื้อหาโดยรวมได้ทั้งหมด จึงได้แบ่งแนวความคิดหลักในการออกแบบโครงการออกเป็นส่วนๆ ดังนี้

การสร้างเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นอันเนื่องมาจากการลงพื้นที่ศึกษาสถาปัตยกรรมในกลุ่มพื้นที่ศึกษาที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน

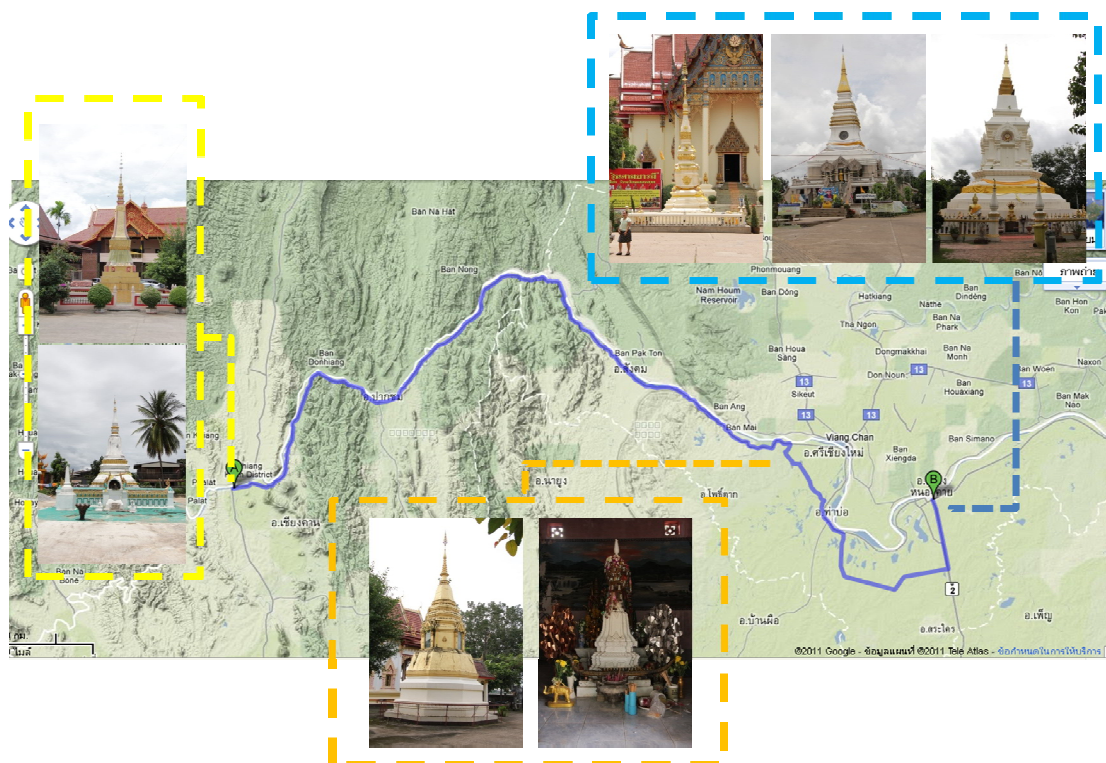
จากการลงไปเก็บข้อมูลภาคสนามในเรื่องรูปแบบสถาปัตยกรรมของวัดในพื้นที่ และวัดใกล้เคียงเพื่อนำไปสู่การออกแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่โครงการ

ภาพที่ 104 รูปแสดงลักษณะสถาปัตยกรรมประเภทสิมที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาและใกล้เคียง

รูปแบบสถาปัตยกรรมในพื้นที่ส่วนใหญ่ที่เข้าไปสำรวจเก็บข้อมูลเป็นวัดเก่าแก่ในพื้นที่ที่ยังเหลือรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมในหลายวัด บางวัดอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบไปบ้าง เนื่องจากไม่สามารถหาช่างมาซ่อมแซมส่วนที่พังเสียหาย จึงต้องทำใหม่ขึ้นและช่างผู้รับเหมาได้ทำการแก้ไขจนเปลี่ยนไปจากเดิมบ้างแต่ยังมีเค้าโครงอาคารในรูปแบบเดิมสะท้อนให้เห็นอยู่ โดยภาพรวมแล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของชุมชนได้ดี

การออกแบบวัดป่าท่ากฐินเป็นวัดที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อชุมชนที่ยังขาดวัด แต่ไม่ได้มุ่งเน้นออกแบบวัดให้เป็นวัดที่เป็นรูปแบบในเชิงประวัติศาสตร์ แต่เน้นรูปแบบที่ถูกปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมในสภาพการปัจจุบัน ซึ่งสามารถใช้เป็นตัวอย่างในการสร้างวัดหรือองค์ประกอบต่างๆของวัดได้ เพื่อให้ชุมชนถึงความสำคัญของเอกลักษณ์ที่มีคุณค่า มากกว่าการนำสิ่งอื่นมาปรับใช้โดยไม่ยังคิดว่าเป็นสิ่งที่ดีและควรนำมาใช้หรือไม่ ซึ่งวัดที่เกิดขึ้นต้องดึงเอาจุดเด่นของรูปแบบศิลปกรรมในศิลปะล้านช้างซึ่งเป็นอิทธิพลหลักที่เกิดขึ้นในพื้นที่แถบนี้ เพื่อสร้างลักษณะเด่นของรูปแบบอาคารในพื้นที่ของชุมชน

ภาพที่ 105 รูปแสดงลักษณะสถาปัตยกรรมประเภทพระธาตุที่อยู่ในพื้นที่ศึกษาและใกล้เคียง

รูปแบบของพระธาตุมีความหลากหลายในเรื่องของการประดับตกแต่ง แต่โดยหลักแล้วจะเป็นพระธาตุบัวเหลี่ยม ที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้าง

แนวความคิดจากรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นดั้งเดิม

สถาปัตยกรรมที่เป็นรูปแบบพื้นถิ่นดั้งเดิมเกิดจากรูปแบบสถาปัตยกรรมผสมผสานกับช่างฝีมือชาวบ้านเฉพาะในกลุ่มพื้นที่ ทำให้รูปแบบที่เกิดขึ้นอาจจะมีรูปแบบแผนที่มีความชัดเจนเฉพาะในกลุ่มพื้นที่ และเนื่องจากช่างได้ใส่ความคิดเข้าไปเต็มที่ ตามความชอบและสิ่งที่ได้รับอิทธิพลมา ทำให้แต่ละพื้นที่อาจมีความแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ในส่วนของรูปแบบยังคงสะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้าง ซึ่งสามารถนำมาเป็นแบบอย่างและแนวความคิดในการสร้างรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นตัวอย่าง เพื่อแสดงให้เห็นคุณค่าและรักษาไว้ต่อไปได้

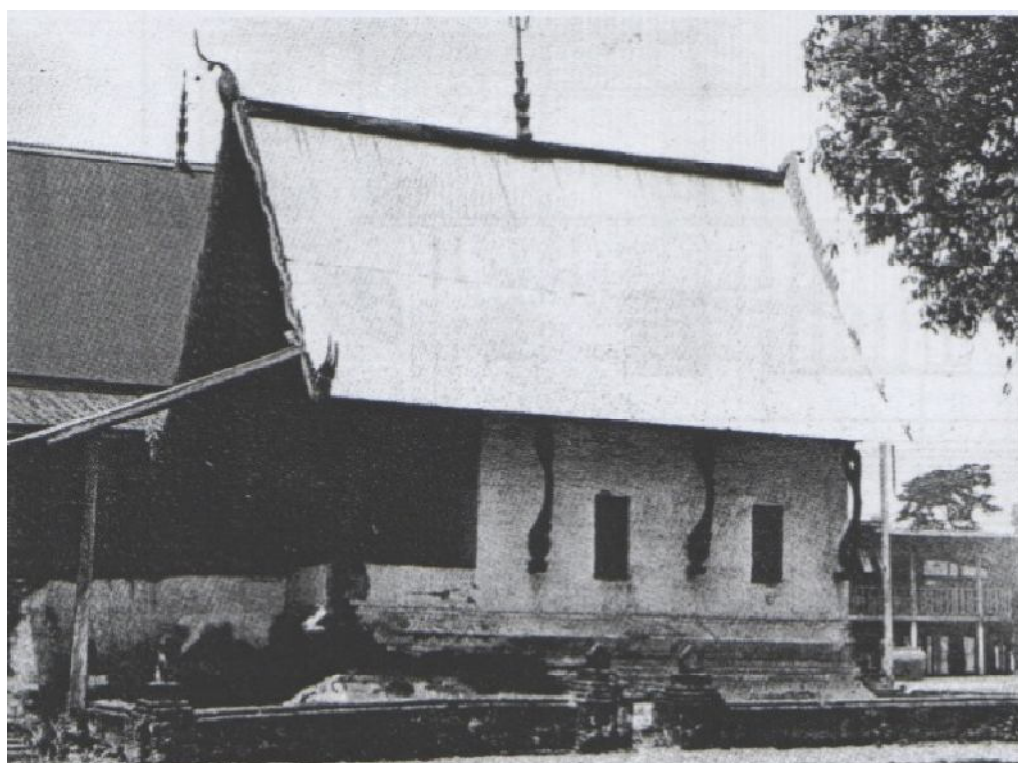
ภาพที่ 106 สิมที่วัดศรีฐาน อ.ธวัชบุรี จ.ร้อยเอ็ด

ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร, **ลิมอีสาน** = Isan Sim : Northeast Buddhist holy temples. (กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2536).

ภาพที่ 107 สิมวัดศรีสมขึ้น อ.เมือง จ.ขอนแก่น

ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร, **ลิมอีสาน** = Isan Sim : Northeast Buddhist holy temples. (กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2536).

ภาพที่ 108 สิมวัดจักรวาลภูมิพิณิจ อ.อาจสามารถ จ.ร้อยเอ็ด

ที่มา : วิโรฒ ศรีสุโร, **ลิมอีสาน** = Isan Sim : Northeast Buddhist holy temples. (กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2536).

ศิลปกรรมที่พบในพื้นที่

ภาพที่ 109 รูปแสดงลักษณะและลวดลายศิลปกรรมบนหน้าจั่ว วัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย

ภาพที่ 110 รูปแสดงลักษณะและลวดลายศิลปกรรมบนหน้าจั่ว วัดศรีคุณเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย

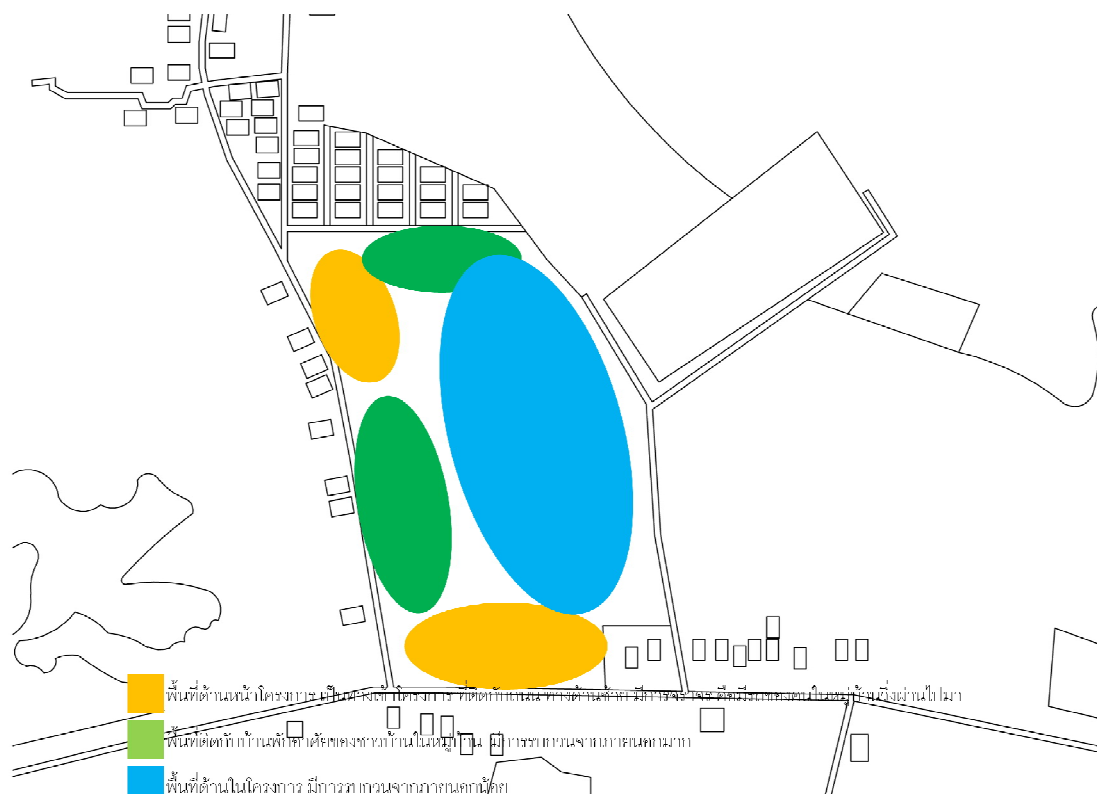
ภาพที่ 111 รูปแสดงลักษณะและลวดลายศิลปกรรมบนธำมรงค์และซุ้มประตู
วัดศรีคุนเมือง อ.เชียงคาน จ.เลย

ภาพที่ 112 รูปแสดงลักษณะและลวดลายศิลปกรรมบนหน้าจั่ว วัดมหาธาตุ อ.เชียงคาน จ.เลย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นและกรณีศึกษา ทำให้เราทราบถึงลักษณะเด่นของงานสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้างและลักษณะเฉพาะของงานสถาปัตยกรรมซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบ โดยให้สอดคล้องกับการใช้สอย และวิธีการก่อสร้างในปัจจุบัน รวมทั้งแสดงออกถึงลักษณะเฉพาะตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

แนวความคิดในการวางผังโครงการ

ภาพที่ 113 รูปแสดงการวิเคราะห์พื้นที่โครงการ

พื้นที่ถูกแบ่งออกเป็น

พื้นที่ด้านหน้าโครงการ เป็นทางเข้าโครงการ ที่ติดกับถนน ทางด้านซ้าย มีการจราจร คือมีรถของคนในหมู่บ้านวิ่งผ่านไปมา มีรถผ่านตลอดวันแต่ไม่มากนัก เนื่องจากไม่ใช่ถนนหลักในการสัญจร

พื้นที่ด้านซ้ายและด้านบนติดกับบ้านพักอาศัยของชาวบ้านในหมู่บ้าน มีการรบกวนจากภายนอกมาก สามารถใช้ต้นไม้ เป็นตัวกรองเสียงได้ และในโครงการมีต้นไม้เยอะอยู่แล้วจึงเป็นตัวกรองเสียงได้ดี

พื้นที่ด้านในโครงการ มีการรบกวนจากภายนอกน้อย เพราะขนาดของพื้นที่โครงการมีความใหญ่พอสมควร ผลกระทบจึงลดลงจากพื้นที่ที่ติดอยู่ทางด้านซ้ายและบน

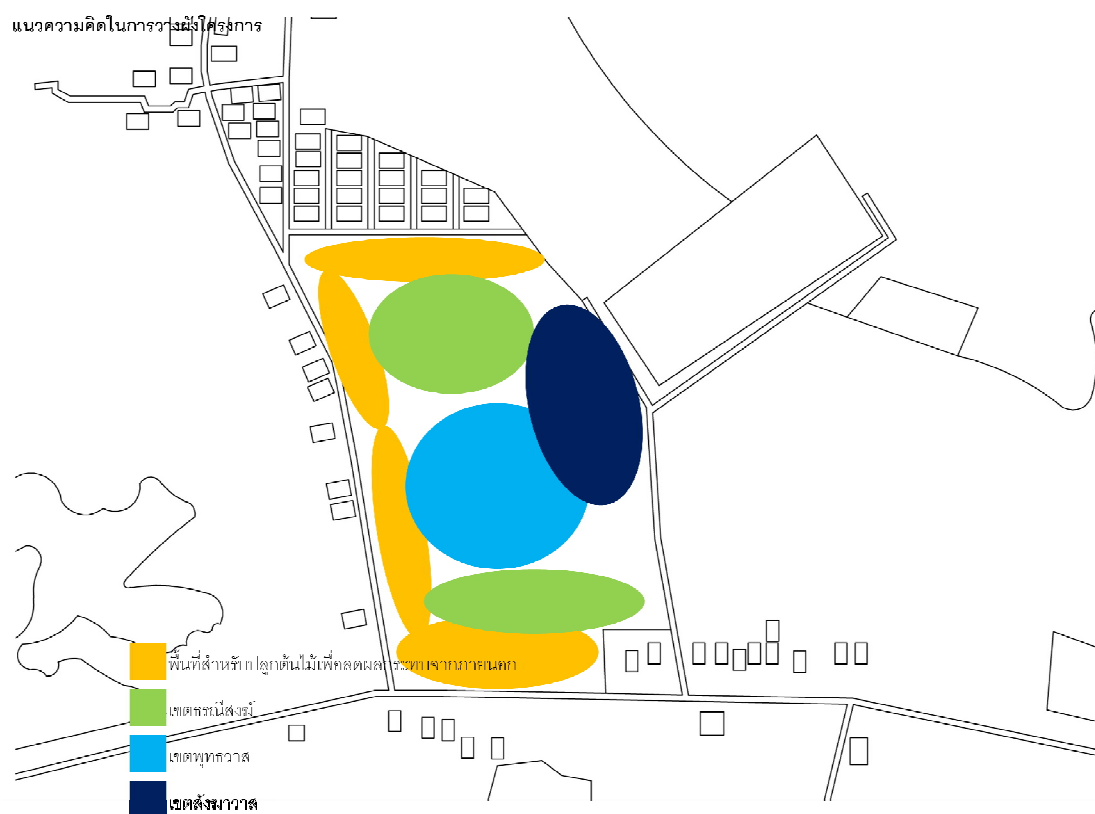
จากผลกระทบทางด้านบนทำให้พอจะสามารถแบ่งระดับพื้นที่ได้ดังนี้

พื้นที่ public area ใช้สำหรับเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ และสามารถผลัดจากภายนอกได้

พื้นที่ semi public area พื้นที่สำหรับกิจกรรมต่างๆ ที่ บุคคลภายนอกสามารถเข้ามาได้

พื้นที่ semi private area พื้นที่สำหรับกิจกรรมทางศาสนา ระหว่างพระและฆราวาส

พื้นที่ private area พื้นที่ที่ต้องการความสงบ เป็นเขตสังฆาวาส

ภาพที่ 115 การแบ่งพื้นที่จากการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า การแบ่งพื้นที่ของวัด จะมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นสามส่วนหลักๆ ซึ่งแต่ละส่วนก็จะมีองค์ประกอบของอาคารแตกต่างกัน ตามการใช้งาน ดังนี้

เขตพุทธาวาส เป็นเขตพื้นที่ที่สำคัญที่สุดของวัด ที่กำหนดให้เป็นพื้นที่สำหรับพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่ด้วยเหตุที่เป็นสถานที่ซึ่งต้องมีพระสถูปเจดีย์หรืออาคารที่ใช้ประกอบศาสนพิธี ที่ภายในต้องมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ด้วยเสมอ เขตแดนนี้จึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์แห่งสถานที่ประทับขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเองจึงจัดให้อยู่บริเวณศูนย์กลางของพื้นที่โครงการ เพื่อแสดงถึงความสำคัญของพื้นที่นี้ และสามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่อื่นได้สะดวก

เขตสังฆาวาส หมายถึง พื้นที่ที่กำหนดให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์ ประกอบด้วยด้วยอาคารที่สัมพันธ์เฉพาะกับกิจกรรมและวัตรปฏิบัติของสงฆ์เป็นสำคัญ จึงจัดให้อยู่ในพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวสูง และสามารถเชื่อมต่อกับเขตพุทธาวาสได้อย่างสะดวก

เขตศาสนาคาร หมายถึง เขตพื้นที่ในวัดที่กำหนดส่วนที่เหลือจากการแบ่งเขตสำคัญ คือเขตพุทธาวาส และสังฆาวาส ให้เป็นเขตพื้นที่สำหรับเอื้อประโยชน์ใช้สอยในเชิง

สาธารณะประโยชน์ต่างๆ ในที่นี้ จัดให้อยู่เป็นพื้นที่ด้านหน้าโครงการ เพื่อสามารถเชื่อมต่อกับอาคารแสดงสินค้าพื้นบ้านที่มีอยู่ก่อน และสามารถใช้เป็นพื้นที่เปิดโล่งเพื่อสร้างความร่มรื่นและเน้นทางเข้าสู่พื้นที่อื่นๆ ของวัด

แนวความคิดในการออกแบบรูปร่างและรูปทรงอาคาร

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้นและจากกรอบแนวความคิดในการออกแบบ การออกแบบจึงต้องการแสดงให้เห็นถึงลักษณะเด่นของรูปร่างรูปทรงอาคารที่ได้รับอิทธิพลด้านข้างโดยตอบสนองกับการใช้สอยภายใน และแสดงให้เห็นถึงการใช้วัสดุและการก่อสร้างแบบปัจจุบัน

สิม

ประยุกต์รูปแบบโบสถ์วิหารจากสถาปัตยกรรมที่ได้ทำการศึกษาจากการลงพื้นที่ศึกษาโดยออกแบบให้มีพื้นที่ใช้สอยที่เหมาะสม มีรูปแบบที่เกลี้ยงเกลาเรียบง่าย ขณะเดียวกันก็มีความสวยงามและสะท้อนรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลด้านข้าง

พระธาตุ

ประยุกต์ใช้รูปแบบพระธาตุทรงบัวเหลี่ยมซึ่งเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายในสถาปัตยกรรมล้านช้าง ดังจะเห็นได้จากยอดพระธาตุ เป็นต้น โดยออกแบบให้ผสมสมัยด้วยการยกฐานสูงแล้วมีพื้นที่ใช้สอย ที่ส่วนฐานทำให้มีพื้นที่ใช้สอยเพื่อให้เกิดประโยชน์มากกว่าเพียงแค่เป็นสัญลักษณ์ หรือใช้กราบไหว้บูชา และใส่ลักษณะเด่นของสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้างในองค์ประกอบ ของพระธาตุ

กุฏิสงฆ์

ออกแบบให้มีขนาดเล็ก สมถะ เรียบง่าย เป็นกุฏิเดี่ยว ประยุกต์ใช้รูปแบบมาจากเรือนพื้นถิ่นของทางภาคอีสาน มีชานด้านหน้า และใช้ประโยชน์ได้ดี

หอแจก

ออกแบบให้มีขนาดที่เหมาะสมกับผู้ใช้งาน คือชาวบ้านในหมู่บ้าน มีขนาดปานกลาง ยกพื้นสูง เพื่อให้สามารถใช้งานได้โดยรอบอาคาร โดยมีพื้นที่สำหรับห้องน้ำ และห้องครัวสำหรับการเตรียมอาหาร

หอกลอง-หอร่มบัง

ใช้ฐานเดียวกัน เพื่อประหยัดพื้นที่ และไม่สิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ขนาดไม่ใหญ่ และสะท้อนรูปแบบที่สถาปัตยกรรม

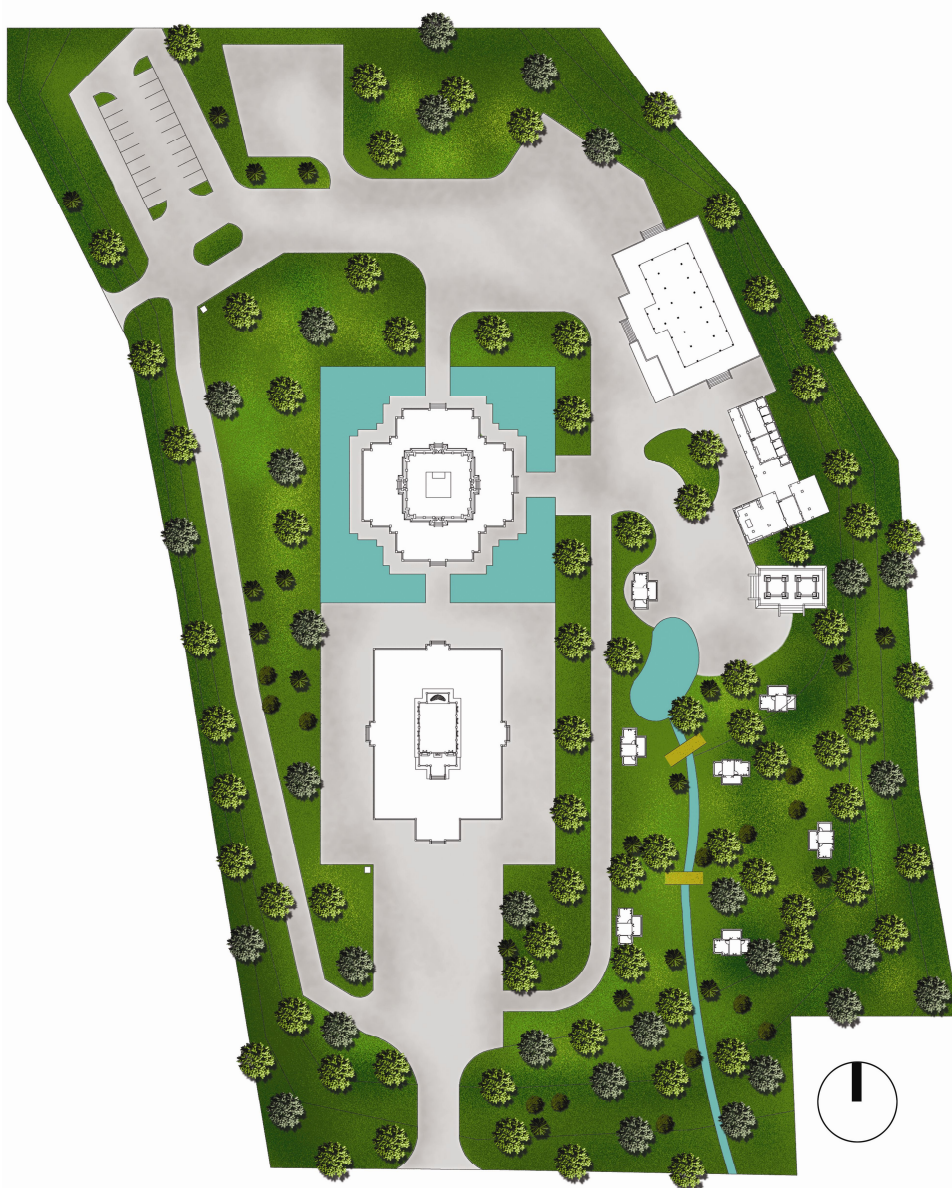
แบบสถาปัตยกรรม

การนำเสนอแบบสถาปัตยกรรมจะลำดับไปตั้งแต่ ภาพรวมของโครงการทั้งในส่วนของผังและรูปด้านรวมไล่เรียงไปตามความสำคัญของอาคารไปโดยลำดับและนำรูปแบบจากการศึกษามาใช้ร่วมกับการออกแบบดังนี้

โครงการออกแบบ วัดป่าท่ากฐิน จังหวัดหนองคาย

อาทิตย์ วัชรานุกัณฑ์ รหัส 52053206

ผังรวม

สาขาสถาปัตยกรรมไทย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาพที่ 116 ผังโครงการวัดป่าท่ากฐิน

รูปด้านรวม 1

ภาพที่ 117 รูปด้านรวมโครงการทิศใต้

รูปด้านรวม 2

ภาพที่ 118 รูปด้านรวมโครงการทิศตะวันออก

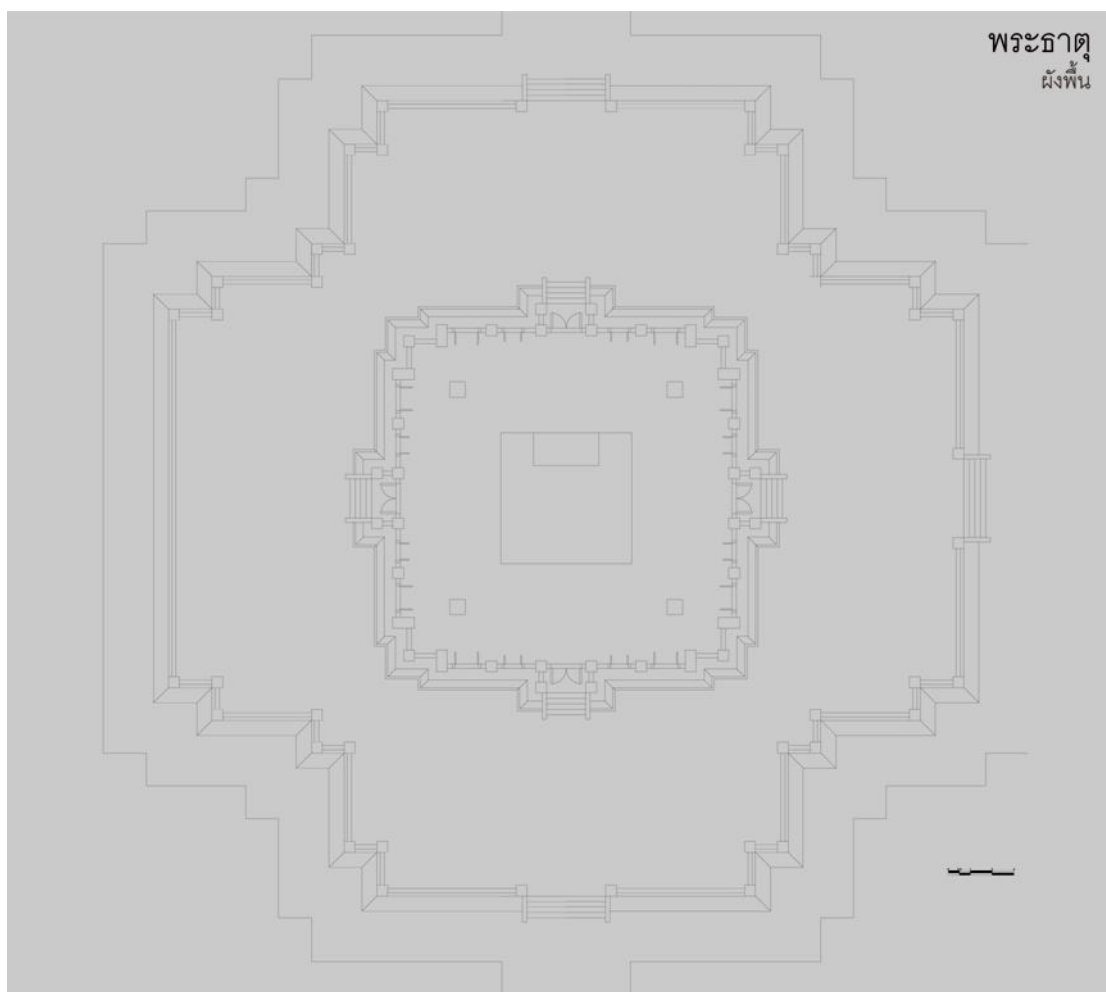
รูปด้านรวม 3

ภาพที่ 119 รูปด้านรวมโครงการทิศเหนือ

รูปด้านรวม 4

ภาพที่ 120 รูปด้านรวมโครงการทิศตะวันตก

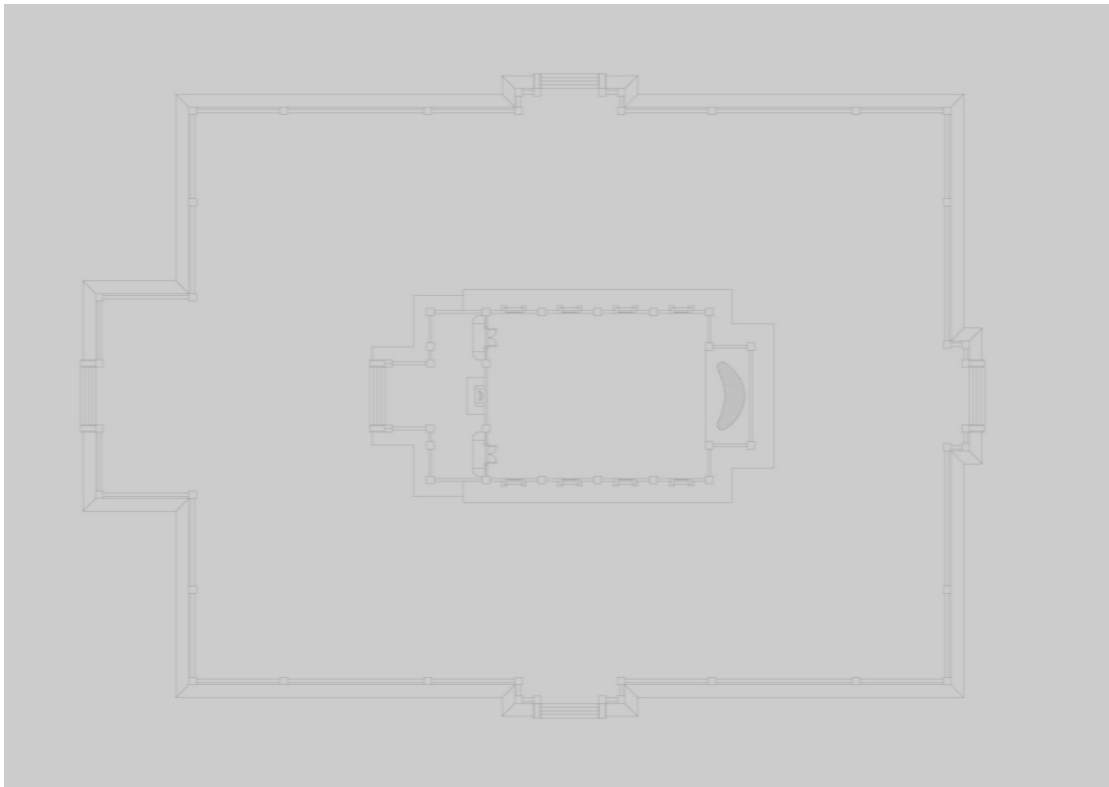

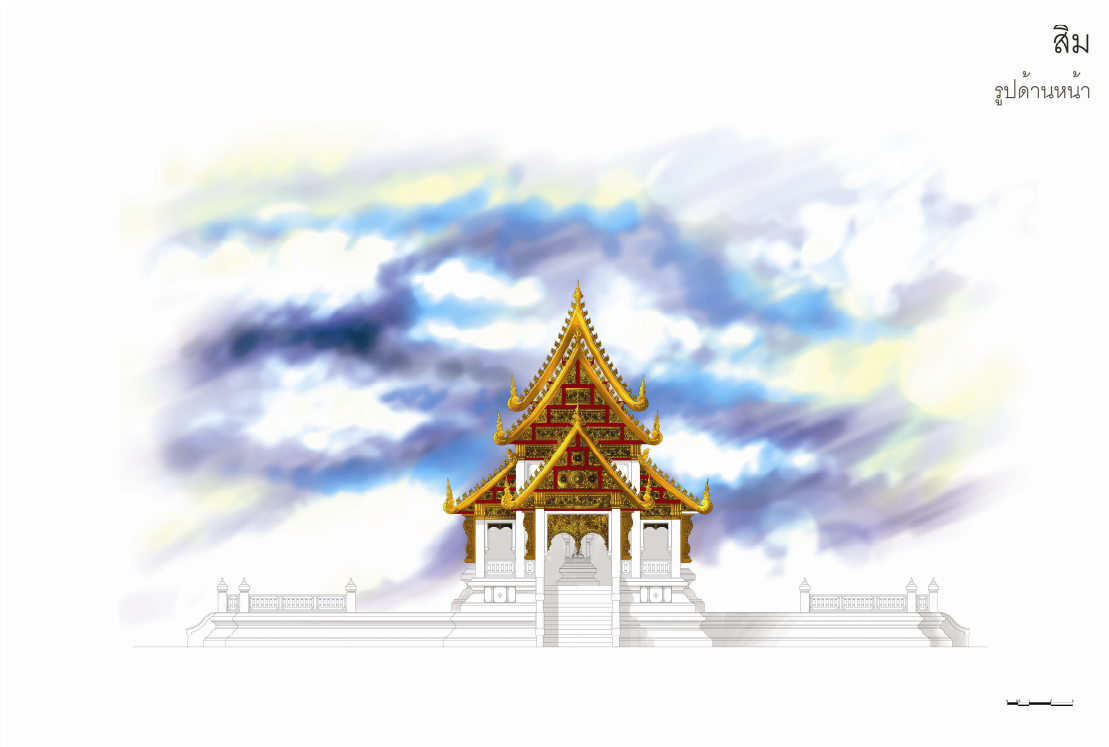
ภาพที่ 121 แสดงรูปด้านพระธาตุ

ลายเส้นที่ 45 แสดงรูปตัดพระธาตุ

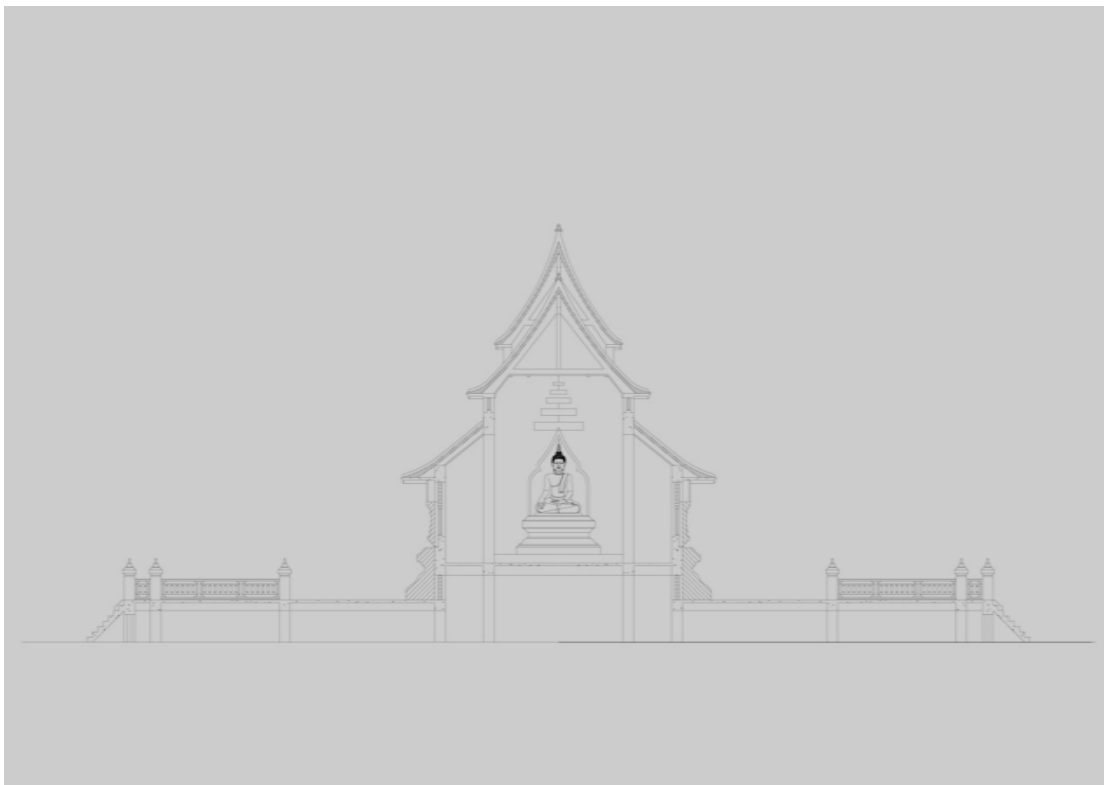

ลายเส้นที่ 46 ผังพื้นสิม

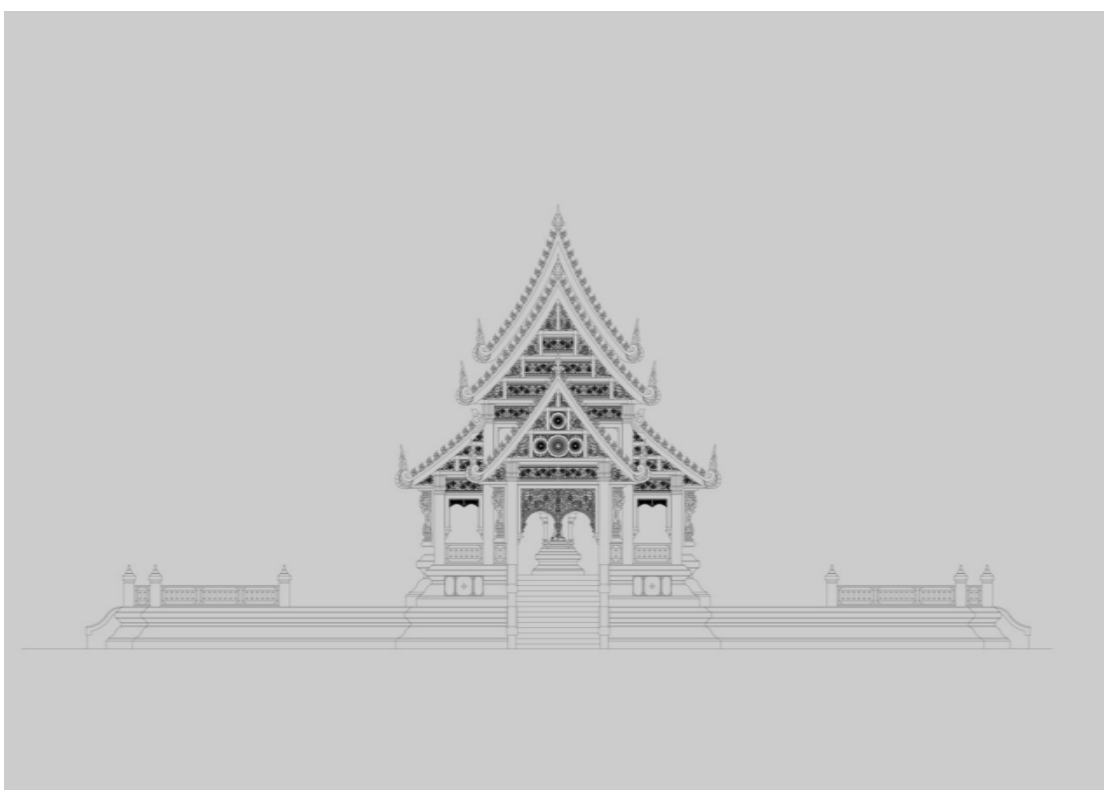

สิม
รูปด้านหน้า

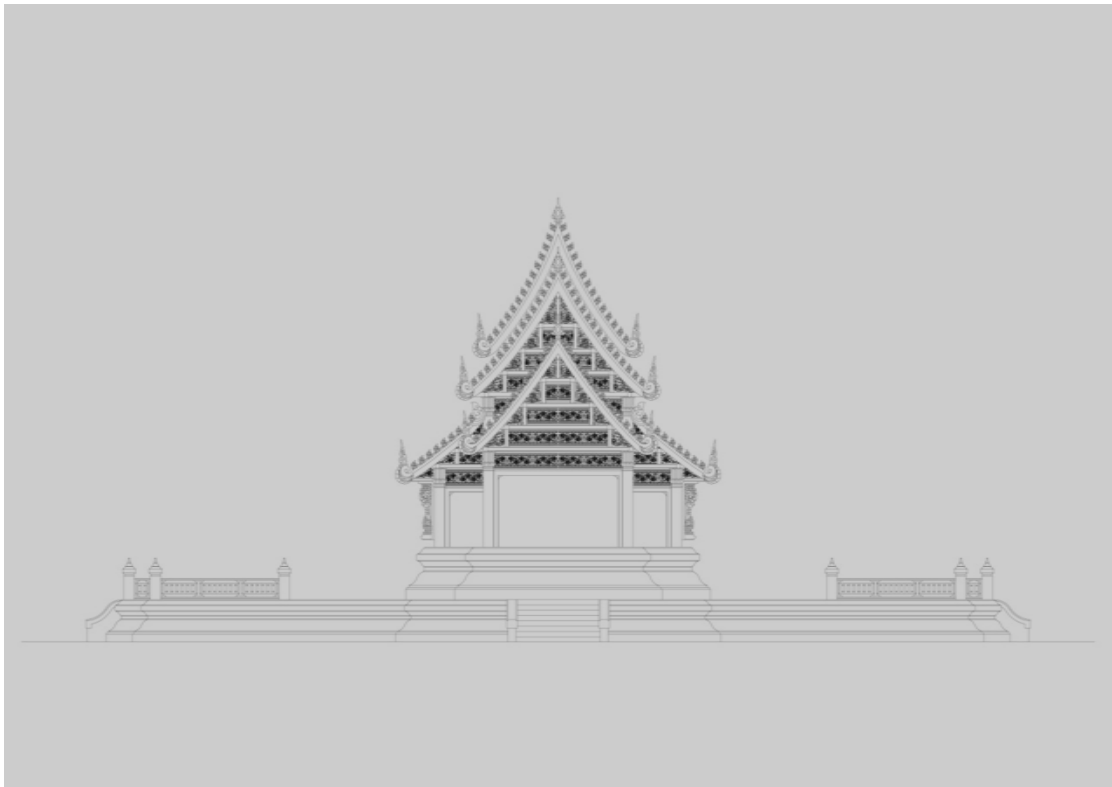
ภาพที่ 122 แสดงรูปด้านหน้าสิม

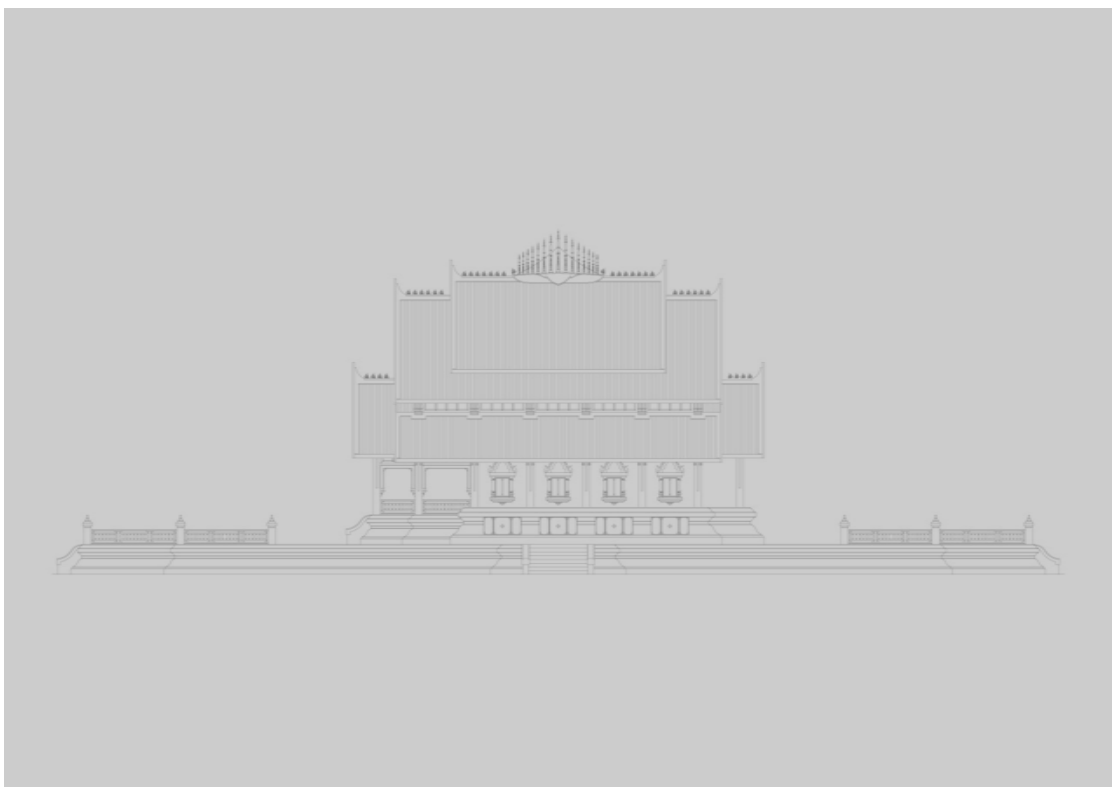
ลายเส้นที่ 47 รูปตัดลิ้ม

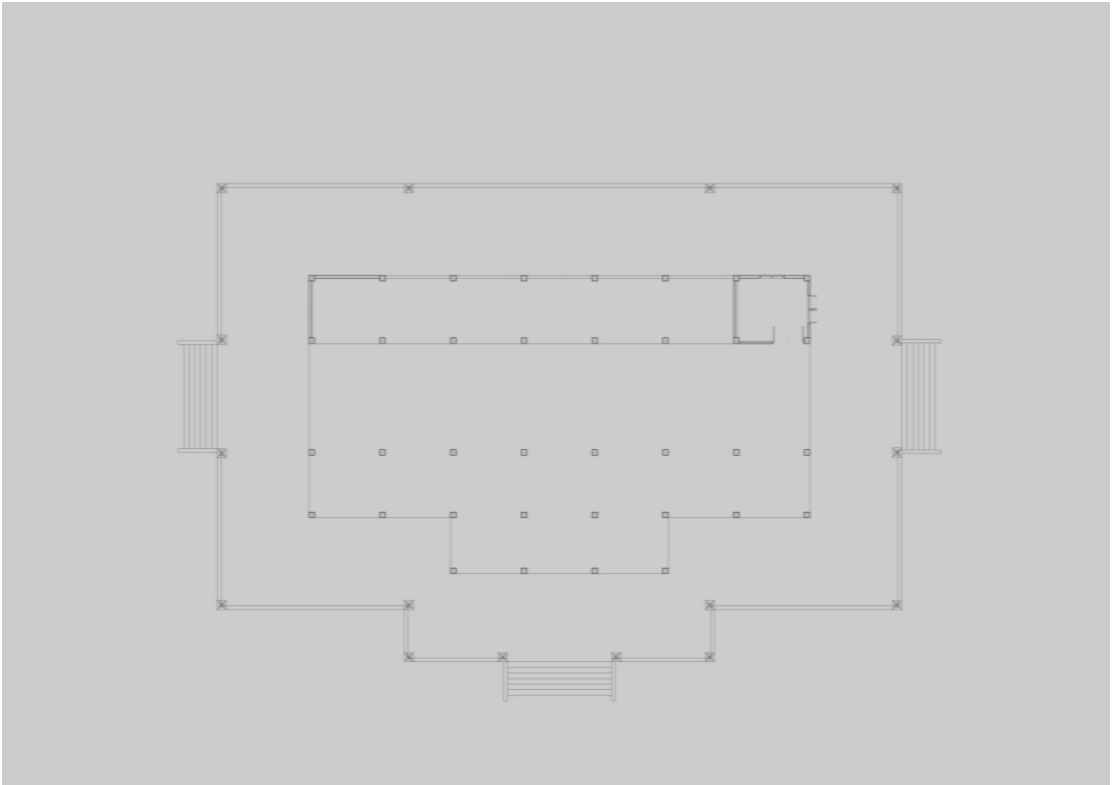
ลายเส้นที่ 48 รูปด้านหน้าลิ้ม

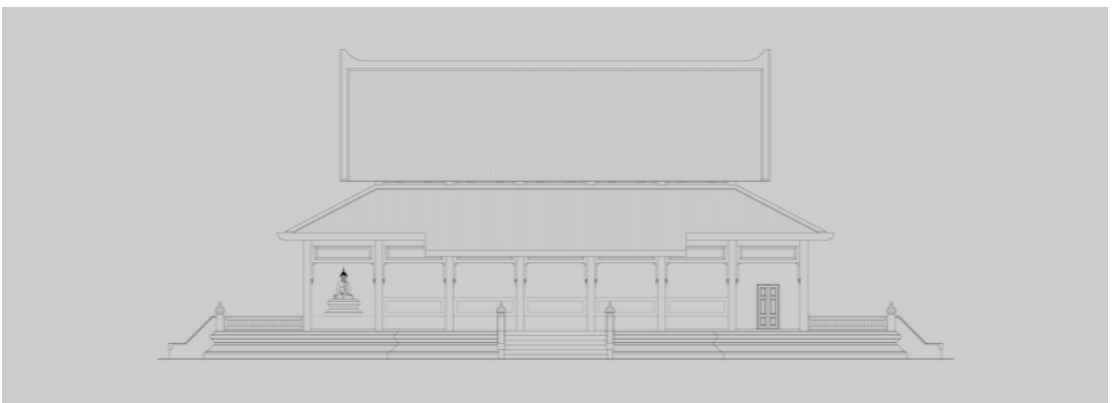
ลายเส้นที่ 49 รูปด้านหลังสิม

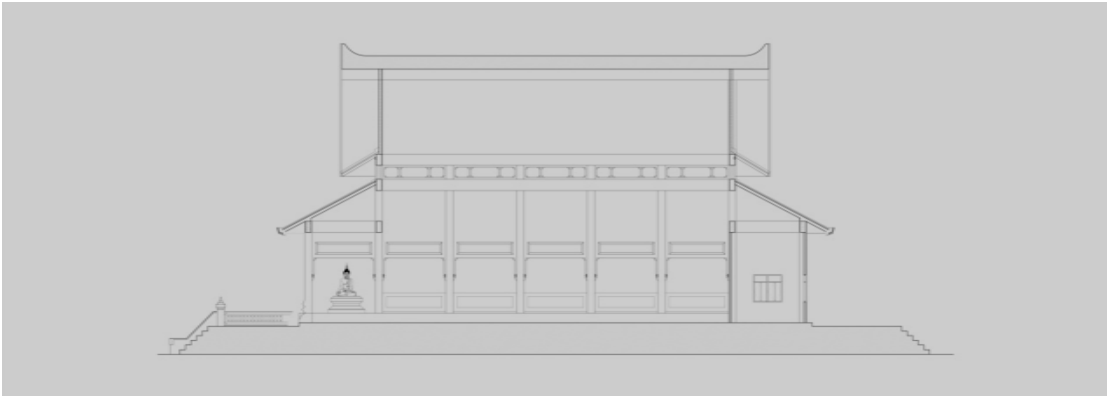
ลายเส้นที่ 50 รูปด้านข้างสิม

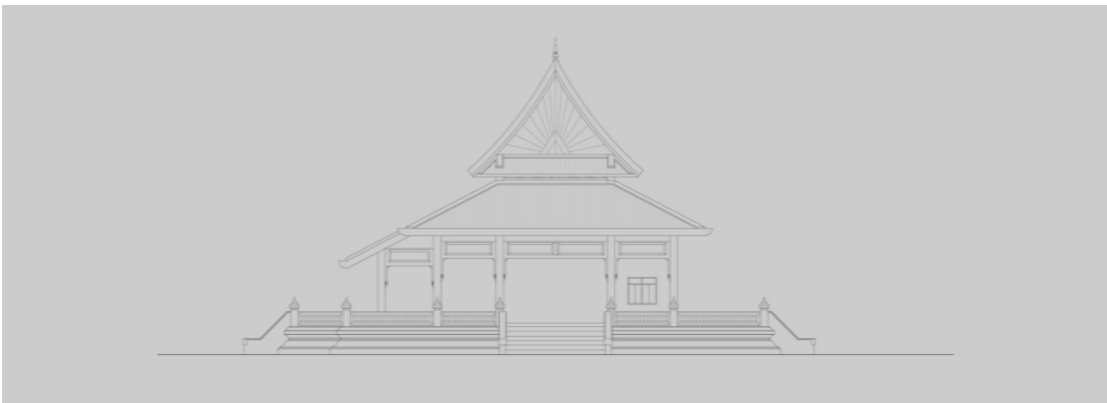
ลายเส้นที่ 51 ผังพื้นหอแจก

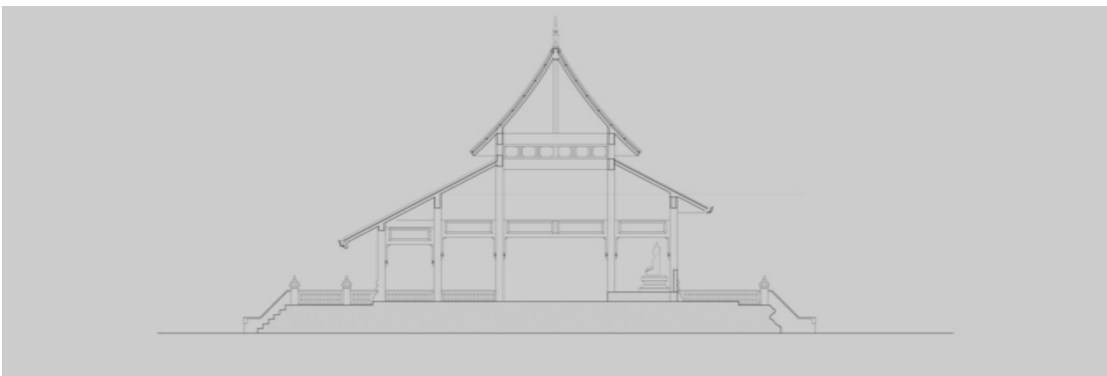
ลายเส้นที่ 52 รูปด้านหน้าหอแจก

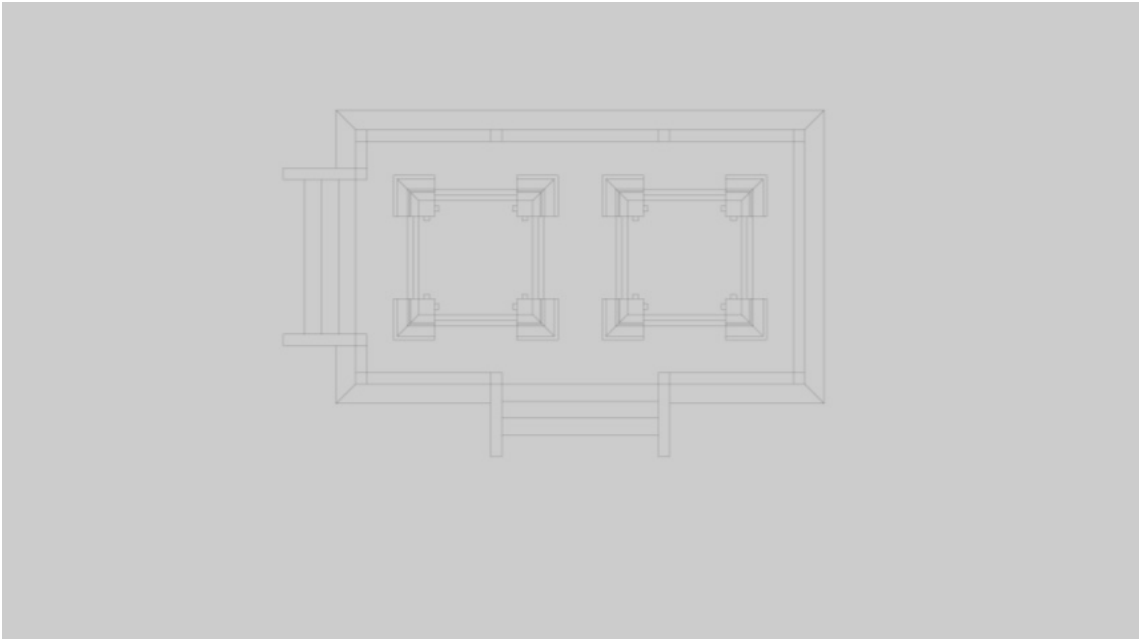
ลายเส้นที่ 53 รูปตัดด้านหน้าหอแจก

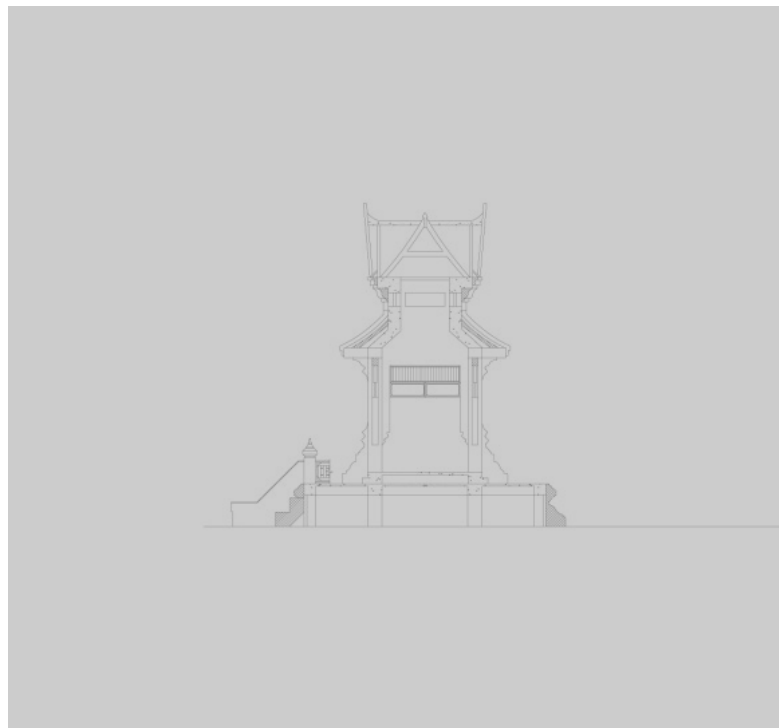
ลายเส้นที่ 54 รูปด้านข้างหอแจก

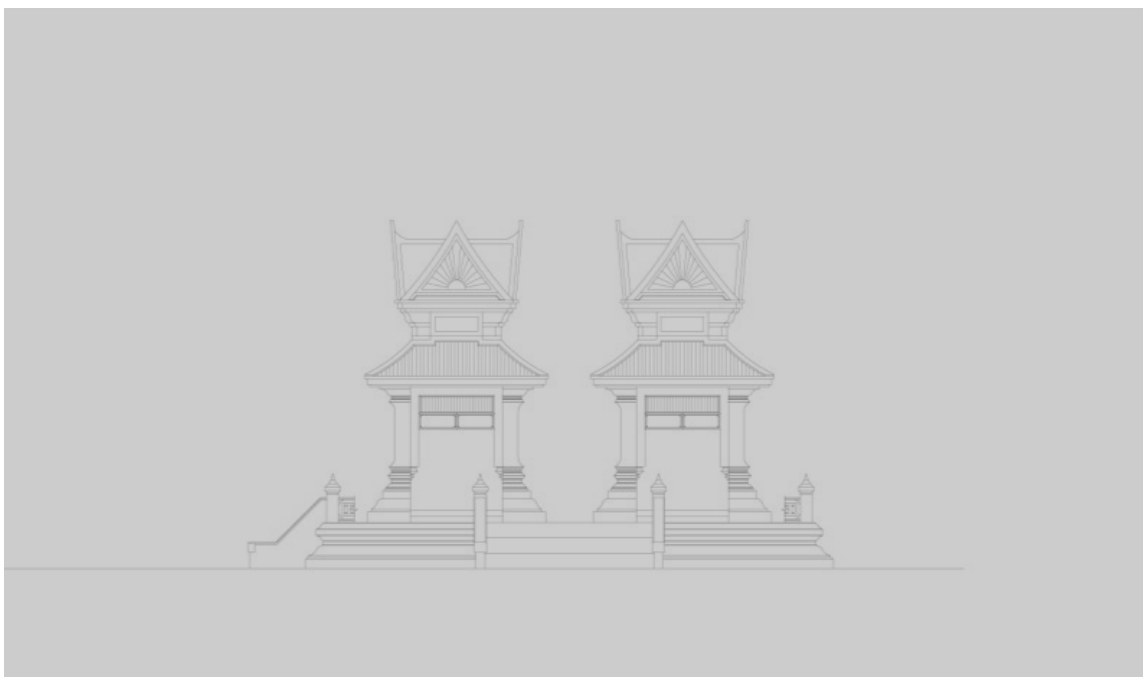
ลายเส้นที่ 55 รูปตัดด้านข้างหอแจก

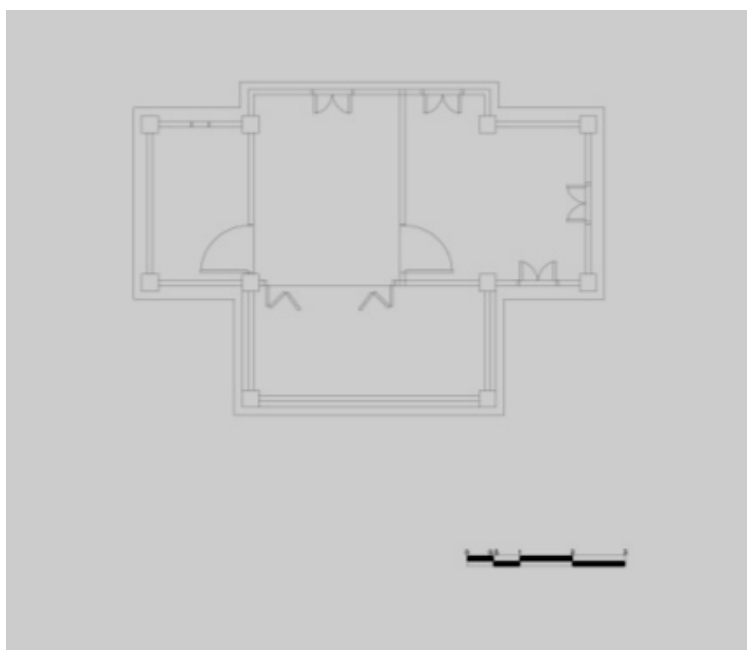
ลายเส้นที่ 56 ผังพื้นหอกลองและหอรະฮัง

ลายเส้นที่ 57 รูปตัดหอกลองและหอรະฮัง

ลายเส้นที่ 58 รูปด้านนอกของและหอรระวัง

ลายเส้นที่ 59 ผังพื้นกุฏิ

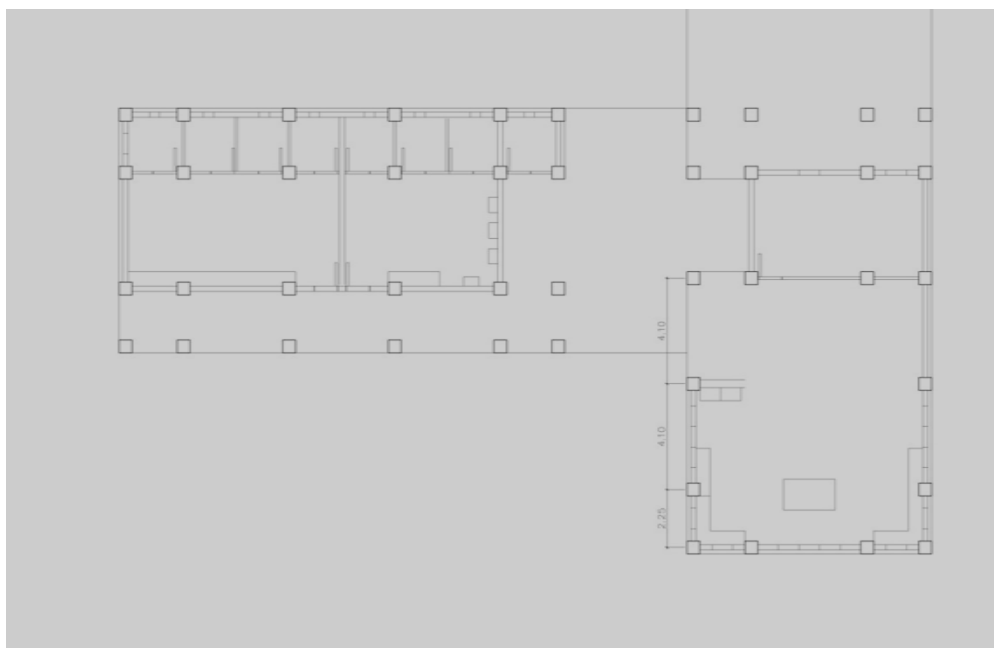
ลายเส้นที่ 60 รูปตัดกุฏิ

ลายเส้นที่ 61 รูปด้านหน้ากุฏิ

ลายเส้นที่ 62 รูปด้านข้างกุฏิ

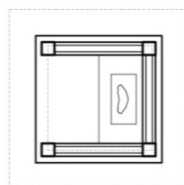
ลายเส้นที่ 63 ผังพื้นห้องน้ำ

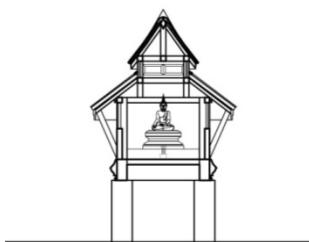
ลายเส้นที่ 64 รูปตัดห้องน้ำ

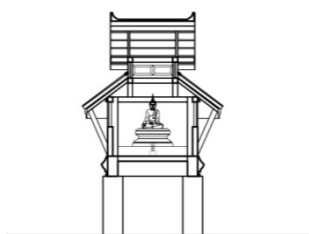
ลายเส้นที่ 65 รูปด้านห้องน้ำ

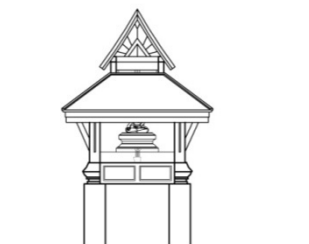
ลายเส้นที่ 66 ผังพื้นหอพระอุทิศ

ลายเส้นที่ 67 รูปตัดด้านหน้าพระอุปคุต

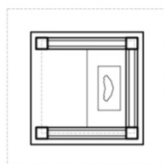
ลายเส้นที่ 68 รูปตัดด้านข้างพระอุปคุต

ลายเส้นที่ 69 รูปด้านหน้าพระอุปคุต

ลายเส้นที่ 70 รูปด้านข้างพระอุปัคต

ลายเส้นที่ 71 ผังพื้นหอเสี้ยววัด

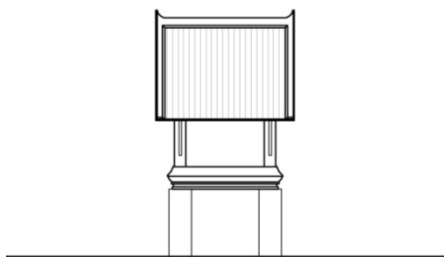
ลายเส้นที่ 72 รูปตัดด้านหน้าหอเสี้ยววัด

ลายเส้นที่ 73 รูปตัดด้านข้างหอเสี้ยววัด

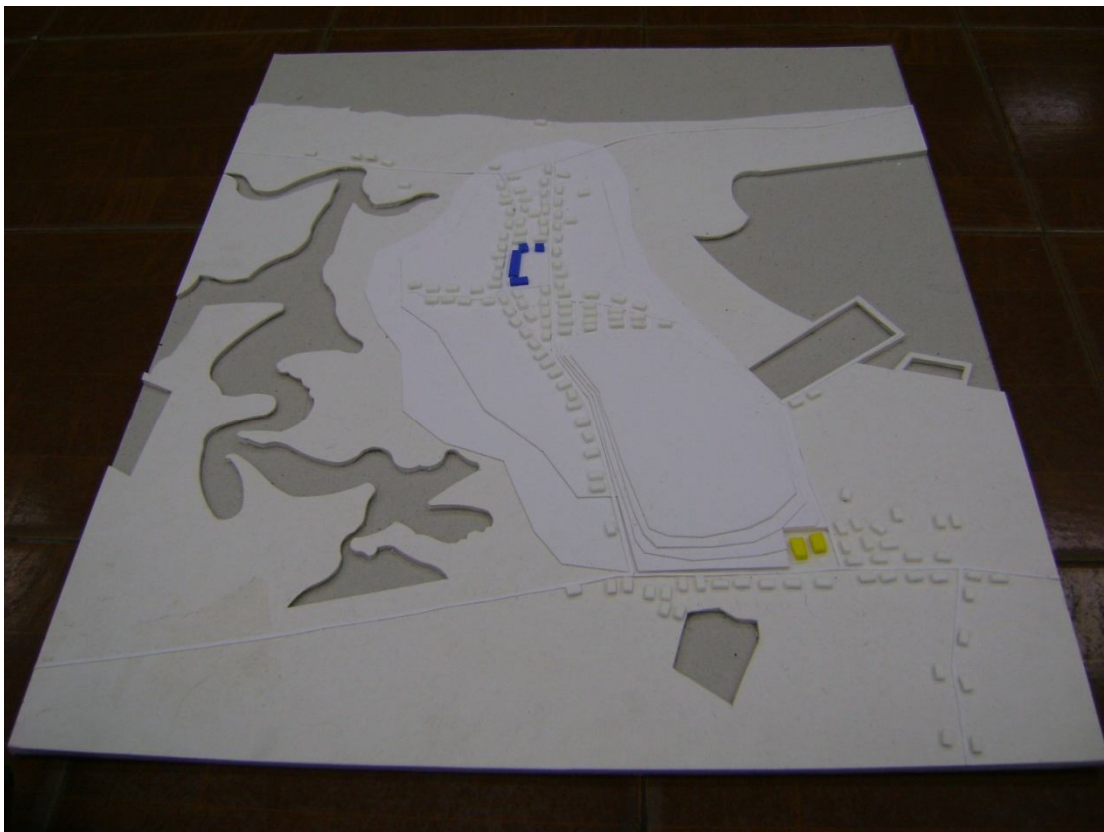

ลายเส้นที่ 74 รูปด้านหน้าหอเสื้อวัด

ลายเส้นที่ 75 รูปตัดด้านข้างหอเสื้อวัด

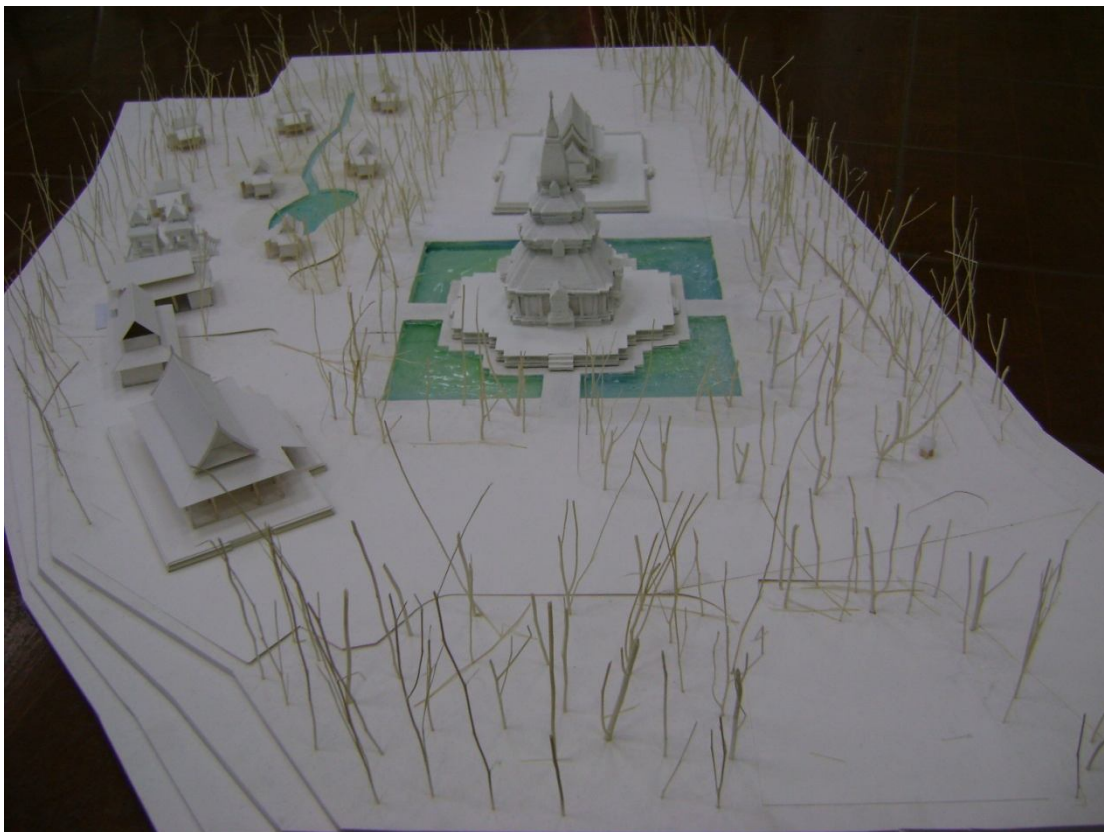
หุ่นจำลอง

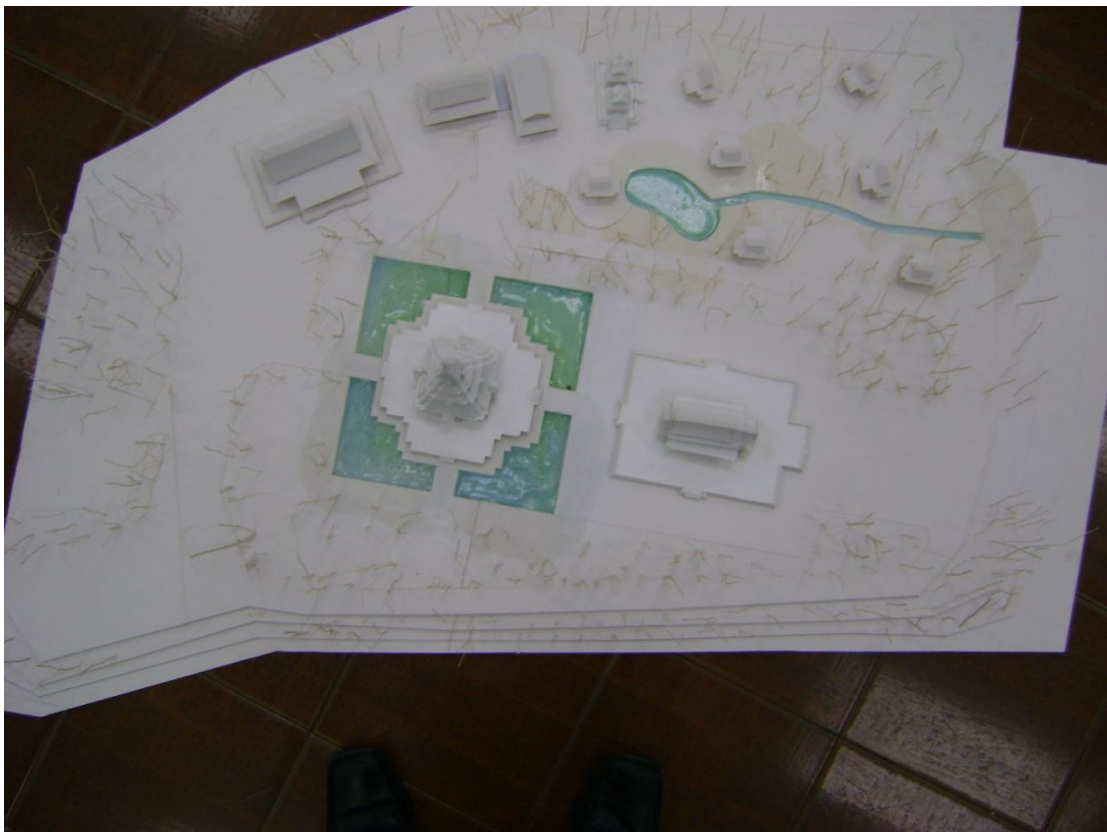
ภาพที่ 123 หุ่นจำลองพื้นที่ของโครงการ

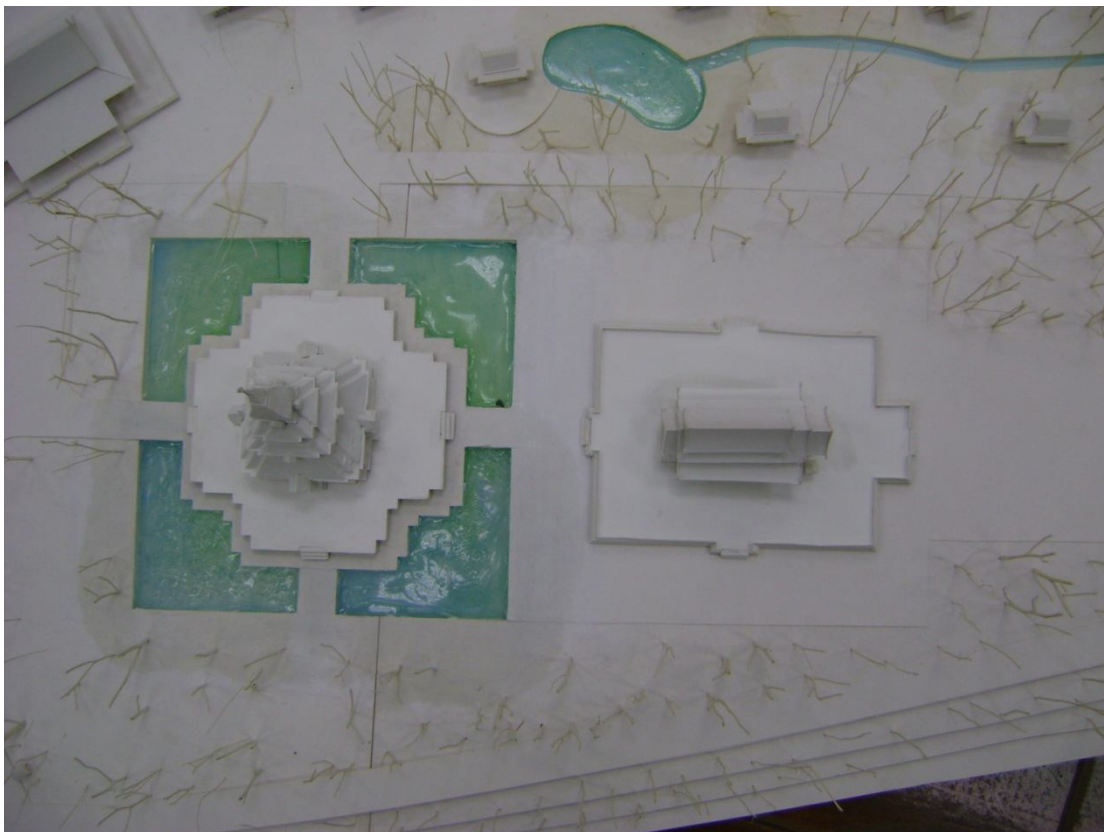
ภาพที่ 124 หุ่นจำลองโครงการรวม

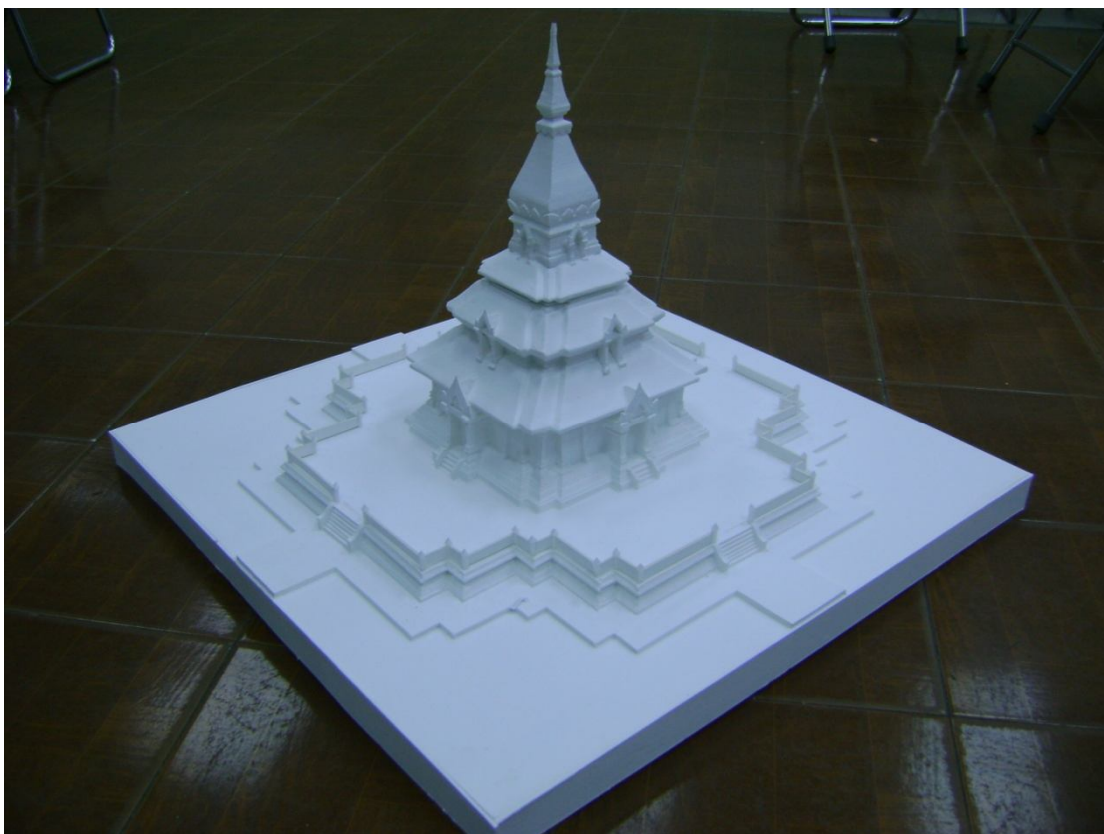
ภาพที่ 125 หุ่นจำลองโครงการรวม

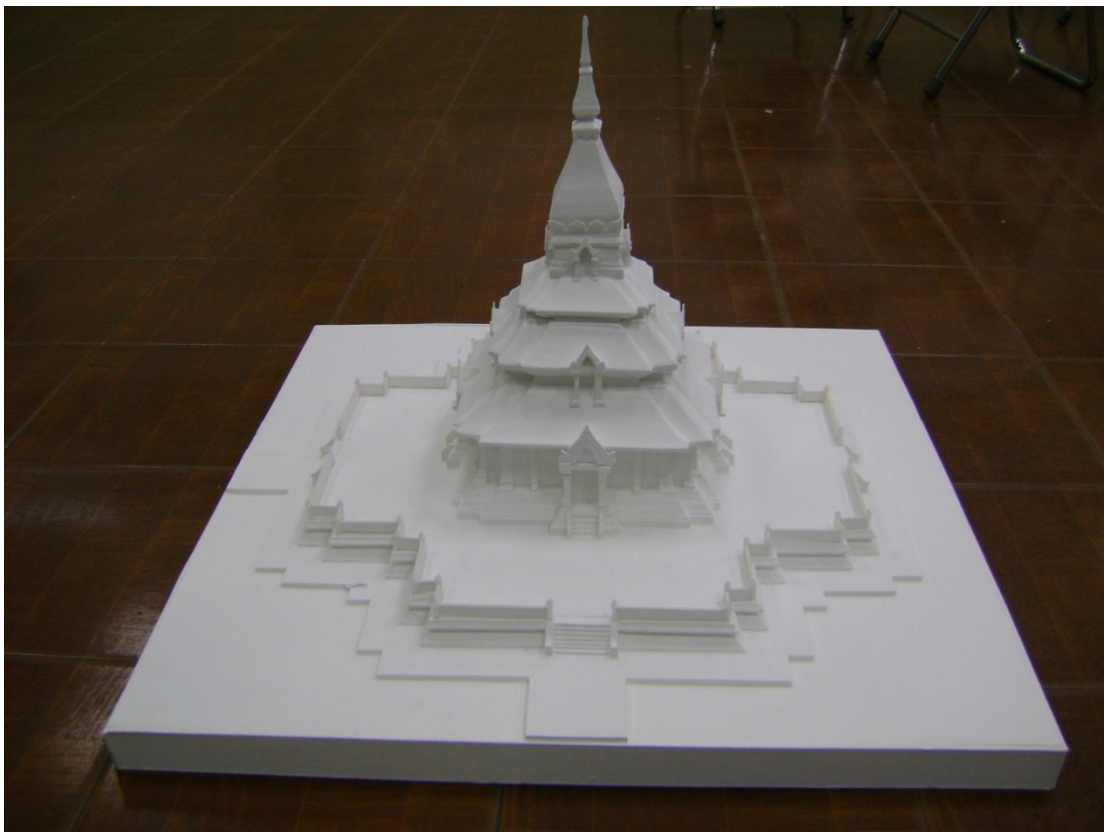
ภาพที่ 126 หุ่นจำลองโครงการรวม

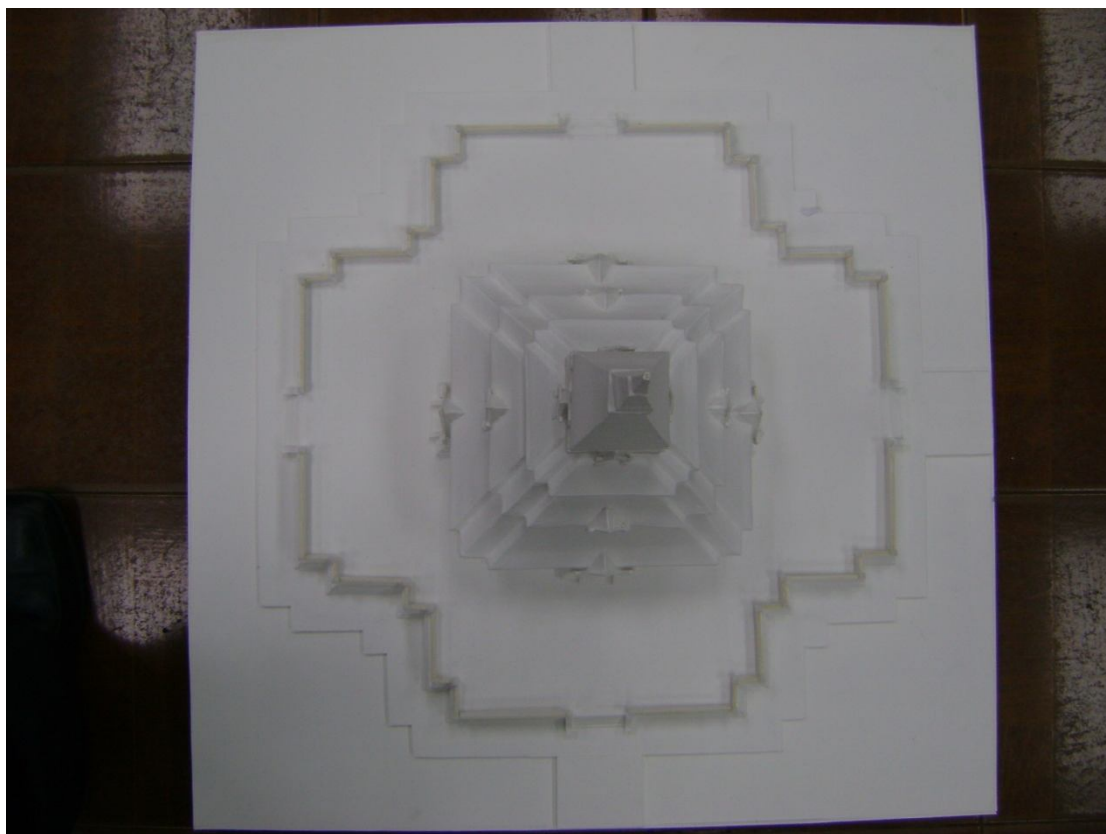
ภาพที่ 127 หุ่นจำลองโครงการรวมแสดงเฉพาะพระธาตุและสิม

ภาพที่ 128 หุ่นจำลองพระธาตุ

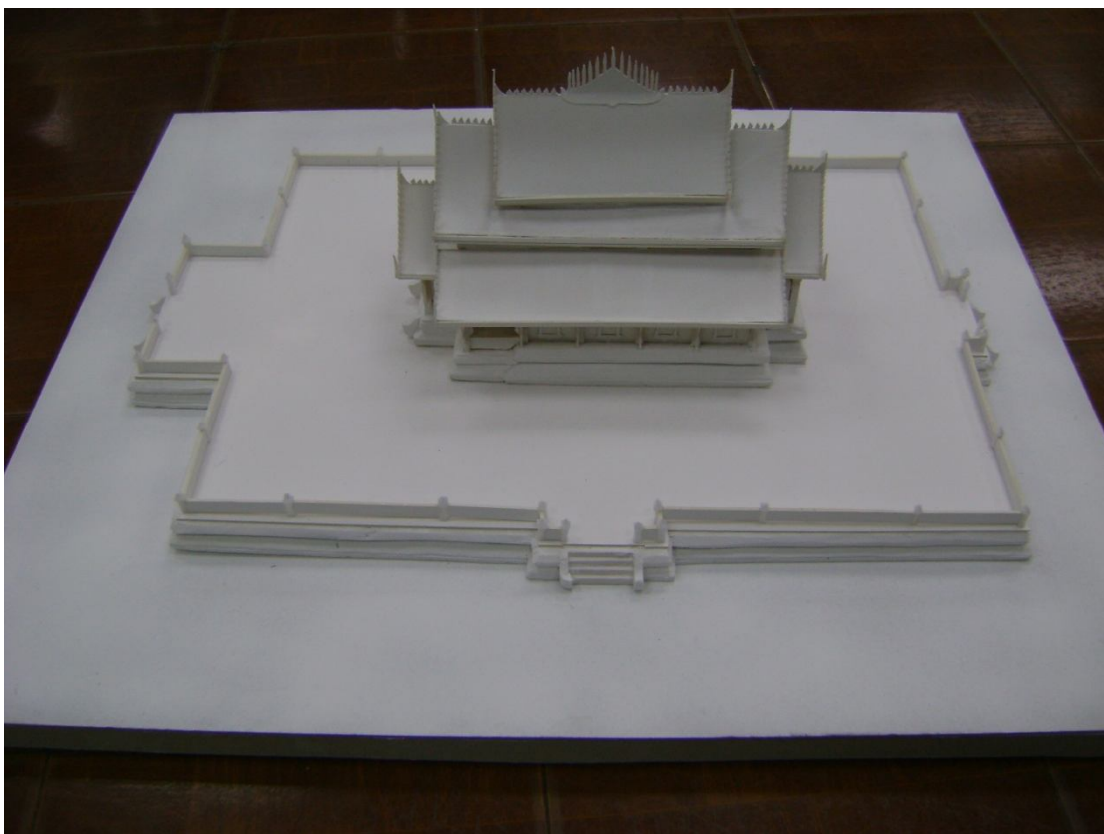
ภาพที่ 129 หุ่นจำลองพระธาตุ

ภาพที่ 130 หุ่นจำลองพระธาตุ

ภาพที่ 131 หุ่นจำลองสี

ภาพที่ 132 หุ่นจำลองวัด

ภาพที่ 133 หุ่นจำลองวัด

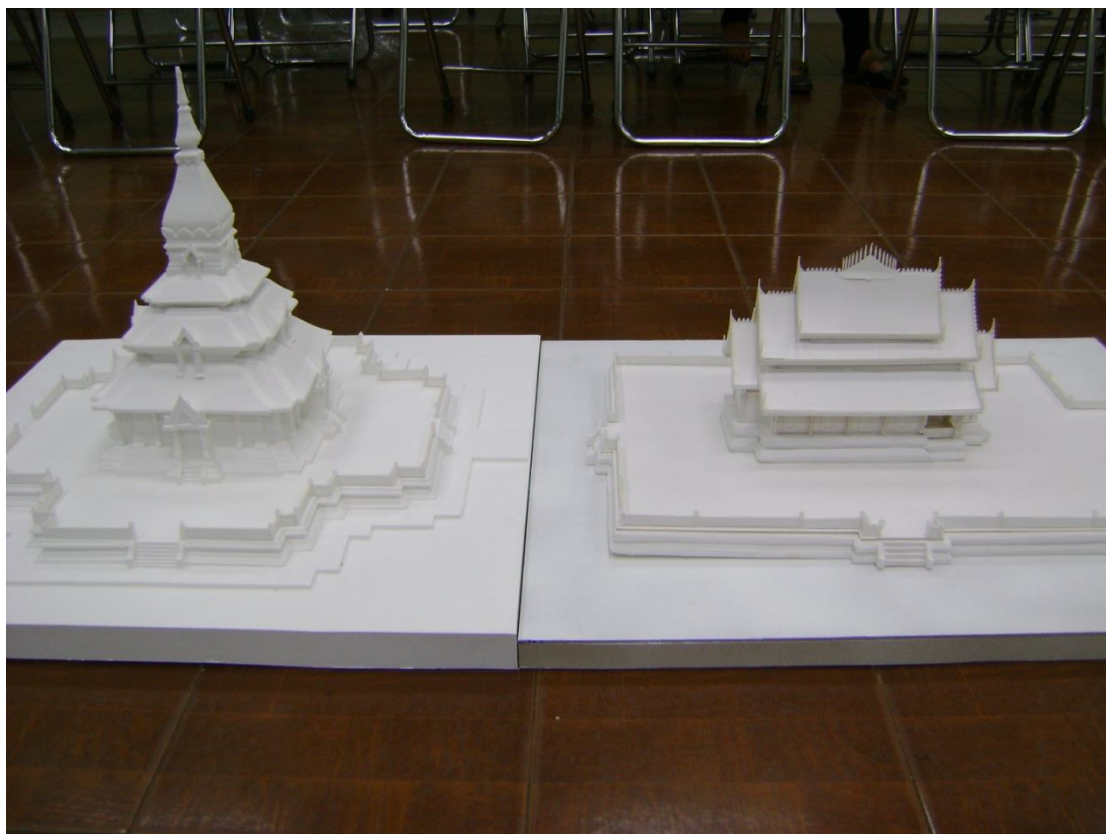
ภาพที่ 134 หุ่นจำลองสิม

ภาพที่ 135 หุ่นจำลองสิมและพระธาตุ

ภาพที่ 136 หุ่นจำลองสิมและพระธาตุ

ภาพที่ 137 หุ่นจำลองสิมและพระธาตุ

บทที่ 7

บทสรุป

การศึกษานี้ได้ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ผนวกกับการลงพื้นที่สำรวจภาคสนาม พบว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมมีหลายรูปแบบที่เกิดขึ้นจาก ลักษณะทางสถาปัตยกรรมมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมมีทั้งลักษณะร่วมอันเกิดจากการรับอิทธิพลจากความเชื่อของล้านช้างและจากการรับอิทธิพลจากความเชื่อของญวนซึ่งเกิดขึ้นจากปัจจัยต่างๆ ซึ่งแน่นอนว่าจำเป็นต้องมีการปรับตัวไปตามปัจจุบัน เพื่อรองรับกับการพัฒนาของพื้นที่หากการพัฒนานั้นไม่อยู่บนพื้นฐานความเข้าใจ การเลือกสรร หรือคิดวิเคราะห์ ในทางสังคม และวัฒนธรรมของพื้นที่นั้นแล้ว การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นตัวสร้างปัญหาให้กับ พื้นที่ทางวัฒนธรรมนั่นเองได้

การศึกษาเพื่อออกแบบวัดวัดป่าท่ากฐิน จังหวัดหนองคาย เกิดจากการศึกษาพื้นที่ในเชิงสถาปัตยกรรม และวัฒนธรรม ที่เป็นส่วนองค์ประกอบหลักสำหรับการออกแบบ โดยการเลือกเอาข้อดีในลักษณะต่างๆในแต่ละที่มาปรับใช้ในการออกแบบ อาทิการสร้างรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวพื้นที่ชุมชนเอง เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษา เพื่อช่วยให้วัดและชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น ซึ่งแต่เดิมชุมชนและวัดแห่งนี้เกี่ยวพันกันมาโดยตลอดอยู่แล้ว

โดยการศึกษาได้ครอบคลุมเนื้อหาโดยแบ่งเป็น

1. ศึกษารูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมในพื้นที่ รวมถึงองค์ประกอบของผัง ซึ่งพบว่าวัดในพื้นที่ส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับ สิมและพระธาตุ เป็นหลัก โดยหน้าพื้นที่ของสิมจะเป็นพื้นที่ใหญ่สำหรับการใช้ทำกิจกรรม และจะไม่ห่างจากพระธาตุมากนัก รูปแบบของพระธาตุมีจุดเด่นอยู่ที่องค์ระฆังทรงบัวเหลี่ยม สิมส่วนใหญ่เป็นรูปแบบของอีสาน คือมีเอวชันเป็นส่วนฐาน ชุ่มประตูและชุมปูนปั้นหรืออาจเป็นรูปแต้ม อาคารมีการซ้อนชั้นหลังคา และตรงกลางของหลังคาชั้นบนสุดประดับช่อฟ้าลาว

2. ลงพื้นที่สำหรับพื้นที่ชุมชนเพื่อศึกษาถึง องค์ประกอบและความต้องการภายในโครงการ เพื่อช่วยในการกำหนดขอบเขตของโครงการ

จากข้อมูลการศึกษา สามารถนำไปสู่แนวความคิดในการออกแบบโครงการที่สะท้อนถึงรูปแบบ ศิลปสถาปัตยกรรมอันมีเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้าง ให้วัดป่าท่ากฐินเป็นประโยชน์แก่ผู้คนในชุมชน ผสมผสานไปกับการออกแบบสถาปัตยกรรมที่เน้นไปในลักษณะงานปัจจุบัน มีการใช้เทคนิคและวิธีการก่อสร้างสมัยใหม่มาปรับใช้เพื่อแก้ปัญหา และพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นสากลและยังคงเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมล้านช้าง

การออกแบบวางผังโครงการ คำนึงถึงความสัมพันธ์และความเหมาะสมของพื้นที่ โดยการวางผังไว้หน้าพระธาตุ อยู่ในแนวแกนเดียวกันกับโบสถ์ มีพระธาตุเป็นศูนย์กลาง และคำนึงถึงในแง่การใช้ประโยชน์ของที่ว่างทางสาธารณะของชุมชน

การออกแบบสถาปัตยกรรมพระธาตุ ออกแบบโดยแสดงให้เห็นถึงจุดเด่นของรูปแบบของพระธาตุเป็นยอดบัวเหลี่ยม ซึ่งเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลล้านช้าง การทำเป็นหลังคาซ้อนขึ้นไปเพื่อให้ทรงของอาคารมีลักษณะคล้ายจอมแห และเป็นการดันทรงอาคารให้ยอดสูงขึ้น เพื่อให้เด่นขึ้นจากการวางอาคารซ้อนด้านหลังของสิม และเป็นการเพิ่มพื้นที่ว่างภายในทำให้ภายในดูโล่งโปร่ง ลักษณะของหลังคาที่ซ้อน 3 ชั้นเป็นการลดขนาดของหลังคาเพื่อไม่ให้ใหญ่จนเกินไป ชุ่มด้านบนอาคารสำหรับวางองค์พระพุทธรูป ชุ่มทางเข้าเป็นการสร้างจุดเด่นสำหรับเป็นตัวบ่งบอกทางเข้า-ออกสำหรับอาคาร ตรงกลางมีการยกระดับสำหรับรองรับ กิจกรรมที่พระสงฆ์ใช้งานร่วมกับฆราวาส เช่น การฟังเทศน์ การนั่งสมาธิ ฯลฯ

สิม รูปแบบของอาคารเป็นรูปแบบสิมทึบ ภายในสำหรับพระสงฆ์เท่านั้น ระเบียบด้านหน้าพุทธศาสนิกชนสามารถใช้งานได้ เป็นส่วนนั่งพักหรือรอ การทำพิธีกรรมเช่นงานบวช โดยตัวอาคารมีมุขหน้ายื่นออกมาทับกับส่วนของพระพุทธรูป และเป็นการเพิ่มระยะด้านหน้าก่อนเข้าไปภายในอาคาร ส่วนหลังคามี ซ่อฟ้าลาว ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีร่วมกันในพื้นที่ และเป็นความเชื่อเรื่องสัตว์บรรพบุรุษ เป็นความเชื่อเกี่ยวกับเขาพระสุเมรุ และเขาสัตว์บรรพบุรุษทั้ง 7

ในการออกแบบได้มีส่วนของ หอแจก ทำหน้าที่เป็นศาลาการเปรียญเหมือนภาคกลาง ทำหน้าที่รองรับกิจกรรมต่างๆ ทางพุทธศาสนา และกิจกรรมของชุมชน โดยนำเอาลักษณะเด่นของหอแจกมาใช้คือเป็นอาคารโถง โปร่งโดยรอบ มาประยุกต์ใช้

กุฏิสงฆ์ ออกแบบโดยประยุกต์จากเรือนพื้นถิ่น ผสมผสานกับอาคารปูนในแบบปัจจุบัน ออกแบบให้มีขนาดพอเหมาะกับการใช้งาน สื่อถึงความเรียบง่ายและสมถะในรูปแบบของอีสาน

การออกแบบสถาปัตยกรรมถือเป็นสัมฤทธิ์ผลสุดท้ายของการก่อรูปจากกิจกรรมที่เกิดขึ้น การออกแบบจึงอยู่บนฐานของการคาดคะเนที่เป็นไปได้ เนื่องจากความสำคัญของโครงการขึ้นอยู่กับพุทธศาสนิกชนว่าจะมีส่วนร่วมและสร้างปฏิสัมพันธ์กับวัดอย่างไร

บรรณานุกรม

- จิรัชดี เดชวงศ์ญา, บรรณานิการ, **ความสัมพันธ์ระหว่างล้านนา ล้านช้าง** :กรณีศึกษา
ศิลปกรรมในเมืองเชียงใหม่และหลวงพระบาง เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นพบุรี, 2544.
- สงวน มกรานนท์, **พงศาวดารเมืองล้านช้างและลำดับสกุลสิทธิสาริบุตรราชตระกูลล้านช้าง**
เวียงจันทร์ พิมพ์ครั้งที่ 2 พระนคร : ม.ป.ท., 2483.
- เดิม วิชาคย์พจนกิจ. **ประวัติศาสตร์ลาว** .กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์, 2540
- ศรีศักร วัลลิโภดม. **แอ่งอารยธรรมอีสาน : แฉหลักฐานโบราณคดีพลิกโฉมหน้า**
ประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพฯ : มติชน, 2540.
- วิมล จิโรจพันธุ์ และคนอื่นๆ. **มรดกทางวัฒนธรรม "ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ"**
กรุงเทพฯ : แสงดาว, 2551
- เพ็ญศรี ดูก และคนอื่นๆ. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. กรุงเทพฯ : โครงการไทยคดีศึกษา
ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- เจริญ ตันมหาพราน. **เบิ่งประเพณีบ้านข้อย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธารบัวแก้ว, 2541
- กรมศิลปากรประชุมศิลปจาริกภาคที่ 1 จาริกกรุงสุโขทัย**. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515.
- กรมศิลปากร, **อดีตอีสาน**. กรุงเทพฯ : กองโบราณคดี, 2531.
- คายนส์, ชาร์ลส์ เอฟ, **แนวคิดท้องถิ่นภาคอีสานนิยมในประเทศไทย**.พิมพ์ครั้งที่ 1. แปลโดย
รัตนา ไตสกุล. (อุบลราชธานี : ศูนย์วิจัยสังคมอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2552.)
- สุจิตต์ วงษ์เทศ, **"พลั้งลาว" ชาวอีสาน มาจากไหน?**. กรุงเทพฯ : มติชน, 2549.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ, **เบ่งสังคมและวัฒนธรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ : มติชน, 2543
- วิกฤตศิลปพื้นบ้านอีสาน : อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต** / งานส่งเสริมการวิจัยบริการวิชาการและ
ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
อุบลราชธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2548.

วิโรฒ ศรีสุโร, **สิมอีสาน** = Isan Sim : Northeast Buddhist holy temples.

กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2536.

วิโรฒ ศรีสุโร, **ธาตุอีสาน** = Taad Isan : northeast buddhist holy stupa

กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า, 2539.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล

นายอาทิตย์ วัชรานุกัศน์

ที่อยู่

110 หมู่ 8 ต.บางเลน อ.บางเลน จ.นครปฐม

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2539

สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษา โรงเรียนอนุบาลสุธีธร

พ.ศ. 2545

สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย

พ.ศ. 2551

สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษา สถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. 2554

สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร